

**TALOUDELLINEN TOIMINTAKYKYISYYS KÖYHYTTÄ
KOKENEIDEN KERTOMANA**

Kirsi Chavda
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Tekijä Kirsi Chavda	
Työn nimi Taloudellinen toimintakykyisyys köyhyyttä kokeneiden kertomana	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Toukokuu 2021	Sivumäärä 81
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuksen tehtävänä on selvittää miten köyhyyttä kokeneet, ei-korkeakoulutetut, ruuhkavuosi-ikäiset ihmiset jäsentävät taloudellista toimintakykyisyyttään. Lisäksi peilaan köyhyyttä kokeneiden taloudellisen toimintakykyisyyden jäsennyksiä taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen jäsennykseen taloudellisesta toimintakykyisyydestä.</p> <p>Vastaan tutkimuskysymyksiin analysoimalla otoksen Anna-Maria Isolan keräämästä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: seuranta-aineisto 2012 –aineistosta. Se koostuu köyhyyttä kokeneiden ihmisten kirjoitelmista, joissa he pohtivat tilannettaan köyhyydestä selviytymisen näkökulmasta. Aineisto-otokseen sisältyvät 32–55 -vuotiaiden, ei-korkeakoulutettujen kirjoittajien tekstit, joita on aineistossa 39. Aineiston analyysimenetelminä olen soveltanut teorialähtöistä sisällönanalyysiä, sekä kerronnallisen tutkimuksen juonirakennanalyysiä. Tutkimuksen tulokset olen esittänyt laatimalla käsittehierarkiat kirjoitelmista identifioimistani taloudellisen toimintakykyisyyden ulottuvuuksista. Lisäksi olen syventänyt tulosten raportointia juonirakennanalyysin mukaisesti koostetuilla mallitarinoilla.</p> <p>Tutkimukseni tulokset osoittavat köyhyyttä kokeneiden jäsentävän taloudellista toimintakykyisyyttään taloudellisen toimintakyvyn, taloudellisten toimintamahdollisuuksien, sekä yleisinhimillisen toimintakyvyn ulottuvuuksilla. Aineistoon perustuva taloudellisen toimintakykyisyyden jäsennyys osoittautui teoreettista jäsennystä monipuolisemmaksi. Taloudellista hyvinvointia näyttävät määrittävän pelivara, ja vapaus tehdä valintoja taloudellisen toimintovalikon puitteissa.</p>	
Asiasanat köyhyys, taloussosiaalityö, taloudellinen toimintakykyisyys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

Kuvio 1 Käsitekartta taloudellisesta toimintakykyisyydestä taloussosiaalityön teoriasta käsin.....	28
--	----

TAULUKOT

Taulukko 1 Sisällönanalyysin esimerkkiketjut.	45
Taulukko 2 Taloudellinen kyky toimia, käsitehierarkia.	52
Taulukko 3 Taloudelliset mahdollisuudet toimia, käsitehierarkia.....	60
Taulukko 4 Yleisinhimillinen toimintakyky, käsitehierarkia.	65

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KÖYHYYS SUOMESSA.....	4
3	AIEMPI TUTKIMUS KÖYHYDESSÄ SELVIÄMISESTÄ	8
4	TALOUDELLINEN TOIMINTAKYKYISYYS.....	16
4.1	Taloussosiaalityö teoreettisena viitekehysenä.....	16
4.2	Taloussosiaalityö työtteenä	21
4.3	Toimintakykyteoria	23
4.4	Yhteenveto taloussosiaalityön käsitteistöstä.....	27
5	LAADULLINEN, KERRONNALLINEN TUTKIMUS.....	29
5.1	Laadullisen tutkimuksen viitekehys	29
5.2	Sisällönanalyysi	31
5.3	Kerronnallisen tutkimuksen juonirakenneanalyysi.....	34
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	38
6.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	38
6.2	Köyhyyskirjoitelmat tutkimusaineistona	40
6.3	Otoksena ruuhkavuosi-ikäiset	41
6.4	Tutkimuksen kulku.....	42
6.5	Tutkimuseettiset näkökohdat.....	46
7	TALOUDELLINEN TOIMINTAKYKYISYYS KÖYHYYSKIRJOITELMISSA	50
7.1	Taloudellinen kyky toimia.....	50
7.2	Taloudelliset mahdollisuudet toimia	58
7.3	Yleisinhimillinen toimintakyky	64
7.4	Mallitarinat.....	66
8	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	70
9	POHDINTA.....	74
	LÄHTEET	77

1 JOHDANTO

Miltä tuntuu tinkiä välttämättömistä ja kohtuullisista tarpeistaan rahanpuutteen vuoksi, jättäytyä pois sosiaalisista tilanteista, koska niihin ei ole varaa, tai kertoa lapselle, ettei hänelle voida hankkia sitä mitä kaikilla cooleilla tyypeillä pitäisi vähintään olla? Entä jos näin on tehtävä päivästä toiseen? Millaiseksi muodostuu horisontti keskellä pitkittynyttä stressiä ja epävarmuutta, kun sosiaalitoimessakaan ei kukaan kuuntele, tai ota tosissaan? Mitä tarvittaisiin, että valoisampaan tulevaisuuteen rohkenisi uskoa?

Paneudun tämänkaltaisiin kysymyksiin sosiaalityön maisterintutkielmassani taloussosiaalityön viitekehuksesta käsin. Talouskysymykset ja toimeentulo ovat Margaret Sherradenin ja Jin Huangin (2019, 2) mukaan olleet sosiaalityön kiinnostuksen kohteena jo profession alkua ajoista, sekä sen pioneereista Mary Richmondista ja Jane Addamsista lähtien. Taloussosiaalityöksi nimettyä sosiaalityön työtettä on puolestaan kehitetty erityisesti Yhdysvalloissa 2000-luvulta lähtien sosiaalityön tutkimuksessa, koulutuksessa ja käytännössä. Suomessa taloussosiaalityön teoreettinen viitekehys ja työote ovat tuoreempia näkökulmia, vaikka toki itse toimeentuloon liittyvät kysymykset ovat täälläkin olleet sosiaalityön keskiössä profession alusta lähtien.

Taloudellisen toimintakykyisyyden käsite herätti tutkimuksellisen mielenkiintoni kokonaisvaltaisuutensa ja rakenteellisen näkökulmansa vuoksi. On järkeenkäypä ajatus, että ihmisen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttaa hänen tilanteensa muilla elämänalueilla, kuten psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen vointi. Samoin taloustilanne vaikuttaa arkikokemuksenkin perusteella ihmisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Tärkeä rooli on niin ikään sillä, miten helppoa tai vaikeaa ihmisen on yhteiskunnan rakenteiden kehikossa päästä osalliseksi taloudellisista palveluista tai sosiaalipoliittisista ohjelmista. Kiinnostustani tutkimusteemaan vahvisti taloussosiaalityön näkökulman resonointi uutisointiin suomalaisten yksityishenkilöiden kasvavasta velkaantuneisuudesta, sillä ilmiö vaikuttaa todentavan tarvetta soveltaa taloussosiaalityön näkökulmaa laajemminkin yhteiskuntapolitiikassa.

Kysyn tutkielmassani, miten köyhyyttä kokeneet, ei-korkeakoulutetut, ruuhkavuosi-ikäiset ihmiset jäsentävät taloudellista toimintakykyisyyttään. Jatkokysymyksenä kysyn, miten köyhyyttä kokeneiden taloudellisen toimintakykyisyyden jäsennykset suhteutuvat taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen jäsennykseen taloudellisesta toimintakykyisyydestä.

Taloudellisen toimintakykyisyyden käsitettä on rakennettu toimintakykyteorian pohjalta taloussosiaalityön työotteen kehittämisen parissa. Sherraden ja Huang (2019, 6-9) määrittävät taloudellisen kyvyn toimia, sekä taloudelliset mahdollisuudet toimia ihmisen taloudellisen toimintakykyisyyden ulottuvuuksiksi. Ajattelussa yhdistyvät siten yksilöllisempien kykyjen, sekä rakenteisiin liittyvien yhteiskunnallisten elementtien tasot. Taloudellinen toimintakykyisyys puolestaan nähdään teoreettisessa viitekehyksessä taloudellisen hyvinvoinnin edellytyksenä.

Köyhyys on moniulotteinen ilmiö, jota on määritelty useasta näkökulmasta. Teenkin tutkielmassani aluksi katsauksen siihen, miltä köyhyys näyttää suomalaisessa yhteiskunnassa eri tutkimusnäkökulmista ja eri muuttujia soveltaen. Seuraavaksi esittelen millaista tutkimusta suomalaisessa kontekstissa on viime vuosina tehty köyhyydessä selviytymisestä, ja millaisiin johtopäätöksiin tutkijat ovat päätyneet.

Teoreettisella tasolla tutkielmani ytimen muodostaa taloudellisen toimintakykyisyyden käsite. Avaankin tutkimukseni teoreettista peilauspintaa syventymällä seuraavaksi keskusteluun taloussosiaalityön teoreettisesta viitekehyksestä, sekä taloussosiaalityöstä työotteena. Ne puolestaan pohjautuvat toimintakykyteoriaan, joten esittelen myös kyseisen teorian pääkohtia. Tutkielman teoreettisia lähtökohtia koskevan luvun päätteeksi olen laatinut yhteenvetona taloudellisen toimintakykyisyyden käsitteestä käsitekartan.

Vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin analysoimalla otoksen Anna-Maria Isolan keräämästä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: seuranta-aineisto 2012 – aineistosta. Se koostuu köyhyyttä kokeneiden ihmisten kirjoitelmista, joissa he pohtivat tilannettaan köyhyydestä selviytymisen näkökulmasta. Kirjoitelmat ovat tilannepäivityksiä vuonna 2006 samalla otsikolla järjestetyn kirjoituskilpailun avulla kerättyyn aineistoon. Olen valinnut aineistosta analysoitavaksi otoksen, jonka kirjoittajat ovat 32–55 -vuotiaita, eikä heillä ole korkeakoulututkintoa. Oros sisältää 39 kirjoitelmaa.

Etsin aineistosta vastausta tutkimuskysymyksiin hyödyntämällä teorialähtöistä sisällönanalyysiä, sekä kerronnallisen tutkimuksen juonirakennanalyysiä. Esiteltyäni tarkemmin soveltamiani tutkimusmenetelmiä, avaan tutkimusprosessin kulkua ja esittelen tutkimuksen tulokset. Sisällönanalyysin pohjalta olen laatinut käsitehierarkiat kirjoitelmista identifioimistani taloudellisen toimintakykyisyyden

ulottuvuuksista. Lisäksi olen syventänyt tulosten raportointia juonirakenneanalyysin mukaisilla mallitarinoilla. Tutkimuksen johtopäätöksissä peilaan tutkimustulosteni suhdetta taloussosiaalityön teoreettiseen viitekehykseen.

Tutkielmani tarkoituksena on monipuolistaa Suomessa taloussosiaalityön viitekehyksestä käsin käytävää tieteellistä keskustelua. Toivon sen myös tarjoavan ajatuksia taloussosiaalityön työtteen ja -välineiden käytännön kehittämiseksi sosiaalityön parissa. On tärkeää tuoda kehitystyössä kuuluviin köyhyyttä omakohtaisesti kokeneiden, mahdollisten sosiaalityön asiakkaiden ääntä.

2 KÖYHYYS SUOMESSA

Tutkielmassani mielenkiinto kohdistuu ruuhkavuosi-ikäisten, köyhyyttä kokeneiden ihmisten jäsenyyksiin taloudellisesta toimintakykyisyydestään. Tutkimusaineistona käyttämäni Anna-Maria Isolan (2012) köyhyysaiheisessa kirjoituskutsussa ei määritelty mitä köyhyydellä tarkoitetaan. Kukin kirjoitelman lähettänyt ihminen oli siis itse määrittänyt mitä köyhyys hänelle merkitsee, ja tuntenut kokeneensa köyhyyttä. Kirjoittajien ei myöskään edellytetty teksteissään tarkemmin avaavan köyhyydelle asettamiaan kriteerejä. Aiheen taustoittamiseksi onkin mielekästä luoda katsaus siihen, mitä köyhyydellä Suomen kontekstissa on tutkimuksen valossa tarkoitettu, vaikka ei olekaan varmuutta kuvaisivatko tällaiset määritelmät juuri analysoimani aineiston kirjoittajia.

Köyhyys voidaan tutkimuksessakin määrittää monin tavoin. Arttu Kauhanen, Marja Riihelä ja Matti Tuomala (2020) tunnustavat köyhyysilmiön moniulotteisuuden, ja nostavat köyhyyden mittaamisesta päätettäessä esiin kolme käsitteellistä ulottuvuutta: mikä köyhyysindikaattori valitaan, mihin köyhyyden raja asetetaan, ja mitä talousyksikköä mittaamisessa käytetään. Köyhyys on heidän mukaansa mahdollista määrittää perustarpeiden tyydyttämisen vajeeksi, tai sitä voidaan tarkastella tietyn kulutuskorin, vähimmäistulojen tai määrätyn elintason saavuttamista ilmentävien menojen kautta. Köyhyyttä voidaan tarkastella niin absoluuttisena kuin suhteellisena köyhyytenä, eli verrattuna muiden ihmisten elintasaan. (emt., 7–8.) Kukin köyhyyden tutkimuksen lähtökohta sisältää vajeensa ilmiön moniulotteisuuden huomioimisessa sekä arvoasetelmia, jotka on tärkeää tiedostaa. Margaret Sherraden, Julie Birkenmaier ja Michael Collins (2018, 10) esittävät, että tuloköyhyyden lisäksi tulisi puhua myös varallisuusköyhyydestä.

Kauhanen ym. (2020) tutkivat suomalaisten köyhyyttä käytettävissä olevien tulojen perusteella vuosien 1995 ja 2014 välillä. He raportoivat suhteellisen köyhyyden lisääntyneen vuoteen 2007 asti, mutta köyhyysasteen vakiintuneen tämän jälkeen. Köyhien väliset tuloerot eivät kasvaneet, mutta riski pudota

köyhyyteen kaksinkertaistui 20 vuodessa. Altteimpia köyhyydelle ovat tulotilastojen valossa erityisesti työttömät, sekä heidän lisäksi muut työmarkkinoiden ulkopuolella olevat henkilöt, yrittäjät ja eläkeläiset. Näistä ryhmistä köyhyys oli yleisintä työttömillä, mutta syvintä yrittäjillä. Köyhyysriskin kasvamisen lisäksi yksittäisten ihmisten köyhyyden kesto pidentyi 20 vuoden tarkastelujakson aikana, ja myös köyhyyden yhtäjaksoisuus yleistyi. (emt., 26–27.)

Tutkielmani kohderyhmä, ruuhkavuosi-ikäiset lukeutuu osaksi työikäistä väestöä. Saija Iivonen ja Maria Vaalavuo (2020, 5) toteavat suomalaisten työikäisten köyhien köyhyyskuilun, eli köyhyyden syvyyden käytettävissä olevilla tuloilla mitattuna pysytelleen pitkään samalla tasolla. Köyhien tulot jäävät keskimäärin hieman yli 20 prosenttia alle köyhyysrajan.

Iivonen ja Vaalavuo (2020) tarkastelevat katsauksessaan työikäisten, eli 18–64-vuotiaiden köyhyysriskiä vuosien 2008 ja 2018 välillä. Ensimmäisenä tarkastelukriteerinä on kansallinen mediaanituloihin suhteutettu köyhyysraja, joka on EU:ssa määritetty 60 prosentiksi. Alle 60 prosenttia väestön mediaanitulosta saavat lasketaan siis köyhiksi. Sen perusteella 59 prosenttia suomalaisista köyhistä kuului työikäisiin vuonna 2018. Tarkastellulla kymmenen vuoden ajanjaksolla työikäisten ja lasten köyhyysaste säilyi samalla tasolla noin 12 prosentissa, vaikka yleinen köyhyysaste laskikin eläkeläisten köyhyyden vähenemisen myötä. (emt., 1–3.)

Mediaanituloihin kytketty köyhyysraja heittelee talous- ja työllisyysuhdanteiden mukaan, joten Iivonen ja Vaalavuo (2020) täydentävät tarkastelua vakavan aineellisen puutteen näkökulmasta. Henkilön päätellään kokeneen vakavaa aineellista puutetta, jos hänellä ei ole viimeisen vuoden aikana ollut varaa vähintään neljään yhdeksästä normaalia elintasoja ilmentävästä seikasta. Niihin luetaan yllättävistä menoista suoriutuminen, laskujen hoitaminen ajallaan, vähintään joka toinen päivä nautittu proteiinipitoinen ateria, vuosittainen lomaviikko kodin ulkopuolella, asunnon riittävä lämmitys, auto, väritelevisio, pyykkikone ja puhelin. Katsauksen mukaan vakava aineellinen puute on kymmenessä vuodessa vähentynyt kolmanneksella. Vuonna 2018 joka kymmenes työikäinen köyhä kärsi Suomessa vakavasta aineellisesta puutteesta. (emt., 4.)

Susanna Mukkila, Ilari Ilmakunnas, Pasi Moisio ja Paula Saikkonen (2017) puolestaan lähestyvät köyhyyttä perusturvan riittävyyden näkökulmasta. He tarkastelevat Kelan maksamien perusturvaetuuksien riittävyyttä suhteessa kohtuullisen vähimmäiskulutuksen viitebudjetteihin, eli minimibudjetteihin, joissa suurimmat kuluerät ovat asuminen ja ruoka. Muita mukaan laskettuja tarpeita ovat vaatetus, kodin tavarat, hygienia ja terveydenhuolto, harrastukset, kulkuneuvot ja liikkuminen, sekä sähkö ja vakuutukset. (emt., 1–2.)

Minimibudjetin mukaisesti määritettynä suomalaisten köyhyysaste oli Mukkilan ym. (2017, 3) mukaan 8,7 prosenttia vuonna 2015, eli kyseinen osuus väestöstä ei pystynyt kattamaan minimibudjettiin sisällytettyjä kuluja. Samana vuonna EU-standardin mukainen suhteellinen köyhyysaste oli 11,7 prosenttia.

Minimibudjettiin perustuva analyysi paljastaa Mukkilan ym. (2017) mukaan asumisen, ikäryhmien, sukupuolen, kotitaloustyyppien ja sosioekonomisen aseman aiheuttamat erot köyhydessä. Esimerkiksi eläkeläisten alhaista köyhyyttä selittävät velattomassa omistusasunnossa asuvien pienet asumismenot. Minimibudjettiköyhyys osoittautui yleisimmäksi työttömällä ja muilla työelämän ulkopuolisilla henkilöillä, yksinasuvilla, opiskelijoilla, sekä yksinhuoltajilla. Työttömistä ja muista työelämän ulkopuolella olevista 35 prosenttia kärsi minimibudjettiköyhyydestä vuonna 2017, ja yksin asuvan työttömän perusturva kattoi vain 73 prosenttia minimibudjetista. Perusturvan taso osoittautui selkeästi riittämättömäksi, joten sitä paikataan yleisesti toimeentulotuella. (emt., 2–7.)

Sakari Kainulainen (2019) on tutkinut millaisten tulojen aktiiviväestöön kuuluvat, eli muut kuin eläkkeellä olevat ihmiset arvioivat riittävän kohtuulliseen elämään. Hän esittää tutkimustuloksena huonon elämänlaadun väestönsosan rajan kulkevan noin tuhannen euron kuukausituloissa henkeä kohden. Ne, joiden tulot jäävät kyseisen rajan alle, kokevat taloudellisen selviytymisensä olevan heikkoa, kielteiset ajatukset dominoivat heidän mielessään, eivätkä he koe saavuttavansa tavoitteitaan. Tuloksista käy ilmi, että huonoa elämänlaatua kokevien joukossa korostuvat työttömät, yrittäjät, yksinasuvat ja yksinhuoltajat. Kainulainen painottaa kuitenkin matalan tulotason olevan merkittävin huonoa elämänlaatua selittävä tekijä. Kun se huomioidaan, niin työttömyyden vaikutus hälvenee, yrittäjyydenkin valtaosin. Vain yksinasuminen ja yksinhuoltajuus selittävät huonoa elämänlaatua matalien tulojen ohella. Kainulainen toteaa tuhannen euron kuukausitulorajan asettuvan lähelle EU:ssa käytettävää suhteellisen köyhyyden raja-arvoa. (emt., 98–99.)

Juho Saari (2015) lähestyy köyhyysmatematiikkaa huono-osaisuuden käsitteen avulla. Hän jakaa huono-osaisuuden viiteen tasoon. Ensimmäisen, eli väestötason huono-osaisuudesta on kyse niiden kohdalla, joilla on käytössään kohtuullisen moniulotteiset resurssit kuten ansiosidonnaiset etuudet, he ovat tyytyväisiä elämäänsä, eivät identifioi itseään huono-osaiseksi, eikä ryhmällä ole erityistä keskinäistä vuorovaikutusta. Tähän ryhmään kuuluu enintään 800 000 suomalaista. Huono-osaisuuden toisella tasolla olevat ihmiset elävät perusturvan varassa, ovat kohtuullisen tyytyväisiä elämäänsä, identifioivat itsensä vähäisessä määrin huono-osaiseksi, ja ryhmän kesken on vähäisesti vuorovaikutusta. Siihen kuuluu noin 230 000 suomalaista. Kolmannella huono-osaisuuden tasolla ihmiset elävät täydentävään turvaan, kuten leipäjonoihin ja diakoniaan turvautuen, ovat

kohtuullisen tyytyväisiä elämäänsä, identifioivat itsensä huono-osaiseksi ja ryhmän kesken on jonkin verran vuorovaikutusta. Tähän tasoon lukeutuu enintään 100 000 suomalaista. Neljännen tason huono-osaisuus on asunnottomien ja huumeidenkäyttäjien huono-osaisuutta, jossa eletään minimiturvalla usein velkaantuneena, tyytyväisyys elämään on alhainen, huono-osaisuuden identiteetti on suhteellisen vahva ja ryhmän jäsenet ovat keskenään tiheästi yhteydessä keskenään. Tällä tasolla on enintään 30 000 suomalaista. Viidennellä ja syvimmällä huono-osaisuuden tasolla ovat laitospöytäön kuuluvat suomalaiset, jotka elävät laitosturvan varassa, identifioituvat vahvasti huono-osaisiksi ja ovat jatkuvasti yhteydessä muiden ryhmään kuuluvien kanssa. Syvimmällä huono-osaisuuden tasolla on enintään 5 000 suomalaista. (emt., 124.)

Yllä esiteltyjen köyhyyden mittaamisen tapojen perusteella voidaan päätellä, että yhtä aukotonta tapaa määrittää köyhyys on vaikea löytää. Köyhyydestä puhuttaessa onkin olennaista tiedostaa mikä näkökulma ilmiöön on kyseessä, ja miten se vaikuttaa havaittaviin ulottuvuuksiin. Jos tarkastellaan esimerkiksi vain tuloja, niin ihmisten hyvinkin erilaiset asumiskulut jäävät ottamatta huomioon. Myös kotitalouden koolla on merkitystä, puhumattakaan sosiaalisista ja rakenteellisista tekijöistä. Lopulta ihmisen oma määritelmä siitä onko hän köyhä vaikuttaa varsin relevantilta näkökulmalta ilmiöön.

3 AIEMPI TUTKIMUS KÖYHYDESSÄ SELVIÄMISESTÄ

Köyhyys lienee harvoin toivottu tai tavoiteltu asiointi. Tutkielmani teoreettisena viitekehystenä toimivan taloussosiaalityön tavoitteena on asiakkaiden taloudellisen toimintakykyisyyden edistäminen taloudellisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun parantamiseksi (Sherraden & Huang 2019, 1). Katsauksessa aiempaan tutkimukseen on siten perusteltua suunnata katse siihen, millaista tutkimusta köyhyydessä elämisestä ja arjen köyhyyskamppailusta on tehty. Esittelen teemasta suomalaisessa yhteiskunnassa viime vuosina toteutettua tutkimusta, koska tutkielman tutkimusaineistona hyödyntämäni köyhyyskirjoitelmat sijoittuvat suomalaiseen viitekehykseen.

Anna-Maria Isola, Elina Turunen ja Heikki Hiilamo (2016) analysoivat köyhyyttä selviytymisen näkökulmasta. He toteavat toimintakykyteoriaan nojaten selviytymisen olevan pystyvyyden kokemukseen pohjautuva myönteinen muutos. Sisällönanalyysillä toteutetussa tutkimuksessa tarkasteltiin muutoksia vuonna 2006 kerättyjen Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailukirjoitusten ja vuonna 2012 kerätyn seuranta-aineiston välillä. Tutkimuksen tuloksena kirjoittajat päättelivät selviytymisen kannalta merkittäviksi teemoiksi elämän ennakoitavuuden, kohtaamiset sekä itsenäisyyden. He esittävät köyhien voimavaroja voitavan kasvattaa tulonlähteisiin liittyvää epävarmuutta hälventämällä ja sosiaalipalveluiden asiakassuhteiden jatkuvuudesta huolehtimalla. Kohtaamisten osalta olennaista on myönteinen vastavuoroisuus. Kirjoittajat kannustavat matalaan hierarkiaan ja asiakkaan myötätuntoiseen kohtaamiseen sosiaali- ja terveystaloudellisuudessa pystyvyyden tunteen vahvistamiseksi. Itsenäisyys puolestaan kulminoituu merkityksellisyyden kokemukseen. Kirjoittajat esittävätkin autonomiaa kunnioittavien ja omaehtoisuuteen perustuvien yhteisen hyvän tekemisen mahdollisuuksien tarjoamista köyhyydessä kamppaileville, jotta kokemus merkityksellisyydestä voisi muodostua voimavaraksi. Selviytymisessä tunne

pystyvyydestä kasvaa, ja pakot elämässä vähenevät. Ihmisellä on silloin perusteet tavoitella asioita, ja hän luottaa voivansa saavuttaa ne. (emt., 157 – 158.)

Tuuli Hirvilampi ja Sari Mäki (2013) ovat tutkineet perusturvan varassa elävien toimintamahdollisuuksia rajoittavia tekijöitä hyödyntäen toimintamahdollisuuksien viitekehystä ja asemointiteoriaa. Heidän laadullisen tutkimuksen aineistonsa koostui perusturvan saajien haastatteluista. Tutkimuksen mukaan perusturvan saajien toimintamahdollisuuksia rajoittavat pienituloisuuden ohella koulutuksen puute, sairaudet, velkaantuminen, sosiaalisiin suhteisiin liittyvät haasteet ja suhteelliseen asemaan kietoutuvat alemmuuden kokemukset. Rajoitteet ovat sekä henkilökohtaiseen historiaan että yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyviä. Sairaudet ja velkaantuminen liittyvät ensin mainittuun, kun taas lannistavat viranomais-suhteet ja sosiaaliturvajärjestelmän karikot kuuluvat jälkimmäisiin. Kirjoittajat korostavat rakenteellisen eriarvoisuuden merkitystä köyhyydessä. He toteavat perusturvan saajien kokemuksen köyhyydestä lievittyvän selviytymistä helpottavien taitojen, sosiaalisten suhteiden ja yhteiskunnan tukemien julkishyödykkeiden avulla. He korostavat tarvetta tiedostaa köyhyyden monimuotoisuus ja huomioida köyhyyttä mitattaessa myös ei-rahallisten toimintamahdollisuuksien toteutuminen. (emt., 136 – 137.)

Juho Saari, Niko Eskelinen ja Liisa Björklund (2020) ovat tutkineet huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Huono-osaisuus on köyhyyttä moniulotteisempi käsite. He määrittävät huono-osaisuuden paitsioon jäämiseksi ympäröivän yhteiskunnan myönteisestä kehityksestä, sekä elämälle ominaisista myönteisistä siirtymistä. He erittelevät elintason, elämänlaadun ja elämäntapojen vajeista koostuvan huono-osaisuuden kentän. Elintason ulottuvuudessa huono-osaisten toimeentulo koostuu viimesijaisista etuuksista, he käyttävät kohdennettuja sosiaalipalveluja, eikä heillä ole varaa tehdä kulutusvalintoja, sillä perustarpeet nielevät valtaosan tuloista. Elämänlaadun ulottuvuudessa huono-osaisten hyvinvointi kärsii jatkuvasta taloudellisesta niukkuudesta sekä alhaisen statuksen kokemuksesta. Ne tuovat mukanaan yksinäisyyttä, näkymättömyyttä sekä ulossulkemista. Elämäntapojen ulottuvuudessa huono-osaisuus puolestaan merkitsee arjen rakenteiden ja elämänhallinnan, sekä niitä tukevan luottamuksen, sosiaalisten suhteiden ja tuen puuttumista. Työ-, vapaa- ja loma-ajan vuorottelun tilalla on huono-osaisella satunnaisuus sekä päihde- ja peliriippuvuudet. Heikko elintaso heikentää huono-osaisen mahdollisuuksia, heikko elämänlaatu osallisuutta ja elämäntavan haasteet toimintakykyä. (emt., 14 – 15.)

Saari ym. (2020) erottavat ylisukupolvisen huono-osaisuuden sosiaalisista riskeistä, joilla on selkeä aikajana ja tulosjohtamiseen istuvammat ratkaisumallit. He luonnehtivat ylisukupolvista huono-osaisuutta viheliäiseksi sosiaaliseksi ongelmaksi,

sillä se on jatkuvasti muuntuva, rajoiltaan epämääräinen ja vaikeasti ratkaistavissa oleva sosiaalisten ongelmien vyyhti. (emt., 196 – 197.)

Toimintakyvyn ohella Saari ym. (2020) nostavat esiin resilienssin, eli kimmoisuuden käsitteen ylisukupolvisen huono-osaisuuden erittelemiseksi. Sillä he viittaavat ihmisen palautumiskykyyn erilaisten koettelemusten jäljiltä. Niin kertaluontoiset kuin pidemmän aikavälin koettelemukset heikentävät ihmisen toimintakykyä. Kimmoisuus on sitä parempi mitä sujuvammin ihminen toipuu koettelemuksesta ennalleen tai jopa aiempaa parempaan tilaan. Jatkuvat kolhut ovat omiaan haurastuttamaan kimmoisuutta. (emt., 51.)

Kimmoisuutta vahvistavia tekijöitä ovat Saaren ym. (2020) mukaan turvallinen lapsuus, onnistumisen kokemukset haasteita kohdatessa, sekä sosiaaliset turvaverkot. Päinvastaiset seikat puolestaan haurastuttavat kimmoisuutta. Ylisukupolvisessa huono-osaisuudessa elävien kimmoisuutta koettelevat lapsuuden lähiyhteisön tuottamat pitkittyneet stressitilat, kuten päihderiippuvuudet ja väkivalta. Lisäksi sitä heikentävät epäonnistumiset liittyen asumiseen, työhön, koulutukseen ja parisuhteisiin, epäonnistuneet elämänvalinnat, sekä kolhut tukiin ja palveluihin liittyvissä kohtaamisissa. Kimmoisuutta heikentävät toisin sanoen sosiaaliset, symboliset, taloudelliset sekä kulttuuriset pääomavajeet, sekä sosiaaliset suhteettomuudet liittyen asumiseen, parisuhteisiin, työsuhteisiin, talouteen ja koulutukseen. Edelleen, kimmoisuutta ja toimintakykyä heikentäviä mekanismeja ovat jatkuvasta taloudellisesta niukkuudesta aiheutuva lakkaamaton kuormitus, epävarmasta ympäristöstä kumpuava lyhytjännitteinen tapa toimia, yhteiskunnalliseen statukseen liittyvä arviointiahdistus, sekä sopeutuminen nykytilanteeseen siten, että ihminen lakkaa tavoittelemasta asioita joita hän ei usko voivansa saavuttaa. (emt., 51 – 54.)

Saari ym. (2020, 15–16) päättelivät periytyvän, ylisukupolvisen huono-osaisuuden helpottamisessa olevan kyse erityisesti siitä, miten ihmisen elintasoon ja elämänlaatuun liittyviä voimavaroja sekä osallisuuksia onnistutaan hyödyntämään pysyvien myönteisten siirtymien ja aktiivisen toiminnan tuottamiseksi. Tällöin keskiössä on kyky hyödyntää kohdennettuja palveluja, täydentäviä tulonsiirtoja sekä käsitellä tietoa ja tehdä toistuvasti valintoja myönteisten siirtymien onnistumiseksi. Onnistuminen ja epäonnistuminen tapahtuvat ihmisten ja yhteiskunnan rakenteiden vuorovaikutuksessa.

Saari ym. (2020, 160) täsmentävät kyvyn hyödyntää palveluja ja tulonsiirtoja riippuvan sekä huono-osaisen itsensä valmiuksista että palvelujen tuottajien kyvystä kohdata hänet hänen toimintakykyään vahvistavalla tavalla. Samoin palveluja tarvitseva ihminen ei välttämättä osaa käyttää tietoa palveluista ja tulonsiirroista, jotka voisivat tukea hänelle myönteisiä siirtymiä, tai palveluntuottajat eivät tunnista asiakkaiden todellisia tilanteita eivätkä palvelut siten vastaa niihin.

Lyhytaikaiseen huono-osaisuuteen puututtaessa Saari ym. (2020, 200) arvelevat nykyisten sosiaalipalveluiden ja tulonsiirtojen toimivan hyvin. Heidän tulkintansa mukaan ylisukupolvisen huono-osaisuuden ydintä ei saataisi purettua sosiaalihuollon työntekijöiden koulutustasoa nostamalla, lisäämällä ehkäiseviä palveluja tai tiivistämällä moniammatillista yhteistyötä.

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden hälventämiseksi Saari ym. (2020) patistavat nuotoilemaan sosiaalipalveluja siten, että niiden vaikuttavuus myönteisten siirtymien edistämässä pystytään todentamaan. Tällöin tulisi luopua huono-osaisen asiakkaan viipaloimisesta palvelujärjestelmäperustaisiin siivuihin, hänet tulisi kohdata toistuvasti, luottamusta rakentaen ja ongelmien juurisyihin pureutumalla. Haavoittuvimpia asiakkaita tulisi tällöin priorisoida, asiakkaan oma motivaatio on tunnistettava ja hänen toimintakykyään vahvistavia kannustimia sekä palveluja tulisi tarjota sen mukaan miten asiakas kykenee niitä ottamaan vastaan. Asiakkaan tulevaisuudenuskon tukeminen ja hänen arkensa ehdoilla eteneminen on olennaista. Palvelujärjestelmän osista kirjoittajat näkevät erityisesti lastensuojelun jälkihuollolla tärkeän aseman ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemisessa, sillä se osuu aikuistumisen kynnykselle. (emt., 191–192.) Yllä kuvattujen sosiaalipalvelujen kehittämisesitysten pohjalta voikin kysyä, eivätkö juuri työntekijöiden kokonaisvaltaista näkemystä tukeva koulutustaso, ehkäisevien palveluiden kapasiteetista ja laadusta huolehtiminen, sekä moniammatillisen yhteistyön valtavirtaistaminen olisi askelia esitysten toteuttamiseksi?

Juho Saari, Laura Meriluoto ja Miia Behm (2017) ovat tutkineet viimesijaisella sosiaaliturvalla selviytyviä ihmisiä. Mahdollisuusrakenteiden osalta he toteavat haastatteluaineistonsa perusteella, ettei viimesijaisen sosiaaliturvan taso aiheuttanut kannustinloukkua työelämään hakeutumiselle, vaan haastateltavat havittelivat työelämään pääsyä sekä palkan että muiden arvojen vuoksi. Terveydelliset ongelmat olivat haastatelluilla yleisiä. Koulutuksen puute heikensi haastateltujen mahdollisuusrakenteita. Asumiseen puolestaan oltiin tyytyväisiä, samoin kuin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Palveluiden ja niissä tapahtuvien myötätuntoisten kohtaamisten katsottiin tukevan terveyttä, elämänhallintaa, osallisuutta ja taloudellista selviytymistä. (emt., 304–309.)

Samassa tutkimuksessa Saari ym. (2017) identifioivat viimesijaisen sosiaaliturvan pitkäaikaisten käyttäjien toimintakykyä rajoittaviksi tekijöiksi sopeutumisen, kimmoisuuden menettämisen, niukkuuden ja riippuvuudet, sekä näiden kasautumisen. Sopeutuminen edesauttoi toimintakykyä toimiessaan selviytymiskeinona, mutta toisaalta heikensi sitä estäessään ihmistä asettamasta tavoitteita ja uskomasta niiden toteutumismahdollisuuksiin. Kimmoisuuden menettämiseen liittyvinä vastoinkäymisinä tulivat esiin lähinnä työttömyys ja sairaudet, mutta tutkimus ei tuottanut selkeää tietoa tähän teoreettiseen käsitteeseen

liittyen. Kirjoittajat määrittivät kimmoisuuden menettämisen sellaisiksi arjen rakenteita hajottaviksi tapahtumiksi, jotka kuormittavat ihmistä ja siksi vaikeuttavat kykyä selviytyä haastavissa elämäntilanteissa. Haastatellut eivät kokenet pieniä tuloja kovin ongelmallisiksi, mutta niukkuus aiheutti stressiä epävarmuuden sekä tukibyrokraatian vuoksi. Pääteisiin liittyvät riippuvuudet kietoutuivat yhteen työttömyyden kanssa. (emt., 309–317.)

Saaren ym. (2017) tutkimuksen johtopäätöksenä oli haastavaa eritellä syy-seuraussuhteita viimesijaisen toimeentuloturvan varassa elämisen ja toimintakykyjen haasteiden välillä. Palvelujärjestelmän mahdollisuus tukea viimesijaisen turvan varassa elävien ihmisten toimintakykyä todetaan kuitenkin mahdolliseksi erityisesti, jos tapaamisia on riittävän usein, ne perustuvat vastavuoroiseen sitoutumiseen ja asiakkaan autonomiaa tukevan vierellä kulkemiseen. Tavoitteeksi tulisi ottaa asiakkaan kohtuullisten elämänmahdollisuuksien takaaminen. (emt., 318.)

Teoksessaan *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla* Juho Saari (2015) vetää yhteen aiempia tutkimuksiaan köyhyydestä. Hän erittelee huono-osaisuuden syitä. Esiin nousee sosiaalinen etäisyys, eli huono-osaisten ryhmittäminen muukalaisiksi keskuudessamme. Sitä tuotetaan yhteiskunnan sosioekonomiseen rakenteeseen liittyvillä jaoilla, sekä elintapoihin kytkeytyvillä kulttuurisilla eroilla. Rajaa muukalaisiin vahvistetaan lisäksi solidaarisuusvajeella, joka ilmenee haluttomuutena rahoittaa tulonjakoa tasaavia tulonsiirtoja ja palveluja. Empatiakuilu puolestaan ilmentää näkemystä, jonka mukaan huono-osaiset ovat ansiottomia ja elämäntapansa vuoksi vastuussa tilanteestaan. Huono-osaisuudessa merkittävä tekijä on syrjäytyminen vähittäisenä sosiaalisena mekanismina. Kun myönteiset tapahtumat eriytyvät yhdille ja kielteiset tapahtumat kasautuvat toisille, niin huono-osaisten asema heikkenee niin absoluuttisesti kuin suhteessa parempiosaisiin. Keskeiseksi tekijäksi nousee myös elämänhallinta, jossa olennaista on ihmisen toimintakyky, eli hänen kykynsä muuntaa käytössään olevat resurssit toiminnoiksi, toisin sanoen kyky hyödyntää niitä. Tähän taas kytkeytyvät mahdollisuusrakenteet sekä tavoitteisiin sitoutumisen pitkäjänteisyys. (emt., 69–83.)

Huono-osaisuuden lievittämiseksi Saari (2015) päätelee olevan olennaista keskittyä toimintakykyjen edellytyksiin, jotka kumpuavat ihmisen identiteetistä ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Ihmisen identiteettiin vaikuttavia tekijöitä ovat kehonkuva, elämänhallinta, haavoittuminen ja epäonnistuminen. Vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä ovat lapsuus, luottamus, yhteisöllisyys, arvostus ja sosiaaliset suhteet. Jotta toimintakyvyt johtaisivat elämänlaatuun, tulisi ihmisen käyttää valinnanvapauttaan elämänlaadun kannalta suotuisiin valintoihin. Elämänlaatu puolestaan koostuu koetusta hyvinvoinnista, koetusta terveydestä sekä arjen rakenteista turvallisuuden, ajankäytön, asumisen ja talouden muodossa. Nämä

lopulta johtavat itsekunnioitukseen, joka mahdollistaa hyvän elämän. (emt., 136–138.)

Asunnottomien huono-osaisuuteen kohdistuvassa tutkimuksessa Saari (2015) erittelee asunnottomien identiteetin määrittävän yhteiskunnan eriarvoisuuden, kehonegatiivisuuden, jatkuvien epäonnistumisten, sekä riippuvuuksien kanssa pärjäämisen kautta. Tutkimuksessa havaittiin näiden identiteettitekijöiden vahva yhteys elämänlaatuun. Samoin elämänhallinnalla oli vahva yhteys elämänlaatuun, kuten myös sosiaalisen vuorovaikutuksen elementeillä. Asunnottomat kokivat elämänlaatunsa sitä paremmaksi, mitä enemmän heillä oli valinnanvapautta. Asumisyksikön henkilökunnan, perheen, ystävien ja terveys- sekä sosiaalitoimen sosiaalinen tuki osoittautui asunnottomille tärkeäksi. Vastuun huono-osaisuudesta asunnottomat mieltävät kuuluvan itselleen, mutta tunnistavat myös rakenteellisista seikoista johtuneet vaikeat toimintaympäristöt. Huono-osaisuuden voidaan siis tiivistää olevan tulosta haastavissa tilanteissa itse tehtyjen valintojen ei-toivotuista seurauksista. Asunnottomien näkökulmasta epärealistisia tulevaisuuden myönteisiä siirtymiä olisivat itsenäisempi asuminen, päihitteettömyys, koulutus tai työllistyminen. Todennäköisempinä siirtyminä nähtiin itsenäisen asumisen opettelu, terveyden parantaminen ja arjen rakenteiden kehittäminen. (emt., 143–151.)

Lars Leemann, Anna-Maria Isola, Minna Kukkonen, Henna Puromäki, Salla Valtari ja Anna Keto-Tokoi (2018) tutkivat kyselytutkimuksella EU-rahoitteisten, Suomessa toteutettujen, sosiaaliseen osallisuuteen ja köyhyyden torjuntaan liittyneiden hankkeiden osallistujien kokemuksia osallisuudesta, hyvinvoinnista, terveydestä ja elinoloista. Hankkeiden osallistujat elivät työelämän ulkopuolella.

Leemann ym. (2018) raportoivat pitkään työttömänä olleiden ja alimpaan tulokymmenykseen kuuluvien kokevan taloudellisen selviytymisen ja perustarpeiden tyydyttämisen olevan hankalaa. Yli 40 prosenttia tutkimukseen osallistujista kertoi pelänneensä ruoan loppuvan ennen kuin saisi seuraavan kerran tuloja. Osallistujat kokivat myös tulojen ennakoinnin ja tulevaisuuden suunnittelun haastavaksi, ja he selvittivätkin elävänsä päivä kerrallaan. Suunnittelujänteen pituus korreloi sen kanssa, miten hyvin vastaaja tunsu pystyvänsä tavoittelemaan itselleen tärkeitä asioita. Pitkäaikaissairaudet olivat kyselyyn vastanneilla huomattavasti yleisempiä kuin suomalaisilla keskimäärin. Psykkinen kuormittuneisuus oli vastaajilla kolme kertaa yleisempää kuin muulla väestöllä. Samoin jatkuva kokemus yksinäisyydestä oli kolme kertaa niin yleistä kuin väestöllä keskimäärin. Pitkään työttömänä olleet kokivat elämänlaatunsa yleisesti heikoksi. (emt., 51.)

Kohtaamisiin liittyen Leemannin ym. (2018) tutkimustulokset osoittautuivat mielenkiintoisiksi, sillä pitkään työttömänä olleet raportoivat suhtautuvansa keskimääräistä luottavaisemmin julkiseen sosiaalihuoltoon, ja kokivat myös viranomaisten luottavan itseensä. He myös kokivat muiden ihmisten luottavan

itseensä, mutta luottivat itse muihin ihmisiin tai vastavuoroisuuteen keskimääräistä heikommin. Työelämän ulkopuolella olevat kertoivat äänestävänsä vaaleissa keskimääräistä harvemmin, mutta osallistuvansa yhdistys- tai harrastustoimintaan yhtä aktiivisesti kuin muukin väestö. Sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluissa tutkimukseen osallistuneet raportoivat kokeneensa osallisuutta. (emt., 52.)

Leemann ym. (2018) määrittävät osallisuuden tilaksi, joka kehkeytyy ihmisen saatavilla olevista resursseista, sekä inhimillisistä ja elämää turvaavista tarpeista, ja toiminnasta. Kunkin yksilölliset hyvinvoinnin mahdollisuudet ilmenevät kyseisen osallisuuden tilan puitteissa. Toiminta puolestaan koostuu vuorovaikutuksesta, merkityksellisyydestä ja toimijauskomuksista. Resurssien, tarpeiden ja toiminnan ymmärretään vaikuttavan toinen toisiinsa. Tästä osallisuuden määrittämisestä kirjoittajat esittävät hypoteesina vuorovaikutuksen, merkityksellisyyden kokemuksen ja toimijauskomusten yhdessä kuvaavan subjektiivista osallisuutta. Toiseksi he olettavat osallisuuden olevan hyvinvoinnin taustatekijä. He näkevät yksilöllisen hyvinvoinnin syntyvän osallisuuden kokemuksesta, joka on samalla toimijuuden potentiaalia. Osallisuuden kokemus kumpuaa merkityksellisyyden kokemuksesta sosiaalisessa toiminnassa, sekä uskosta niin omiin kuin yhteisiin mahdollisuuksiin. (emt., 12–13.)

Edellä esitellyissä, köyhyyteen ja huono-osaisuuteen puretuvissa tutkimuksissa on yleisimmin omaksuttu teoreettiseksi viitekehyseseksi toimintakykyteoria. Niissä päätellään köyhyyden ja huono-osaisuuden linkittyvän sekä ihmisen toimintakykyyn että hänen toimintamahdollisuuksiinsa. Toimintakyvyn haasteina kerrotaan muun muassa pitkäaikaisen pienituloisuuden kuormittavuudesta, sairastamisesta, epävarmuudesta, vähäisestä koulutuksesta, alemmuudentunteesta, toistuvista kolhuista, elintason, elämänlaadun ja elämäntapojen vajeista, tulevaisuudenuskon kadottamisesta ja vaikeuksista muuntaa resursseja toiminnaksi sekä hyödyntää tietoa. Köyhien ja huono-osaisten toimintamahdollisuuksia puolestaan päätellään rajoittavan muun yhteiskunnan harjoittama ulossulkeminen, hylkäämisen kokemukset, eriarvoistavat rakenteet ja suhteellisen aseman heikentyminen myönteisten siirtymien kasautuessa parempiosaisille.

Sosiaalipalvelujen piirissä köyhien ja huono-osaisten toimintakykyä päätellään voitavan edistää myötätuntoisin ja ihmisen autonomiaa kunnioittavin kohtaamisin, joiden jatkuvuudesta pidetään kiinni. Palveluissa on olennaista tukea elämän ennakoitavuutta, vastavuoroisuutta, merkityksellisyyttä, sekä voimavarojen ja tiedon hyödyntämistä toistuvien myönteisten siirtymien aikaansaamiseksi. Luottamukselle rakentuvien kohtaamisten keskiöön tulisi sijoittaa ongelmien juurisyyt. Näkökulman tulisi olla kokonaisvaltainen ja asiakkaan tulevaisuudenuskoa vahvistava. Sosiaalipalvelujen tulisi pystyä kulkemaan ihmisen

vierellä, tarjota hänelle mahdollisuuksia merkityksellisyyden kokemuksiin sekä herättää uskoa mahdollisuuksiinsa.

Käsillä olevassa tutkielmassa soveltamani taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen selkänäojana toimiva toimintakykyteoria vaikuttaa saaneen valtavirta-aseman köyhyytutkimuksessa. Edellä kuvatuissa tutkimuksissa ei ole kuitenkaan syvennytty erikseen taloudellisen toimintakykyisyyden elementteihin köyhyyden näkökulmasta, joten tutkielmani tarjoaa köyhyytutkimukseen täydentävän näkökulman.

4 TALOUDELLINEN TOIMINTAKYKYISYYS

4.1 Taloussosiaalityö teoreettisena viitekehyksenä

Sosiaalityössä kohdattujen ihmisten taloustilanne on ollut profession kiinnostuksen kohteena alusta lähtien. Taloussosiaalityön työtteen kehittämässä keskeinen tutkija Margaret Sherraden ja Jin Huang (2019, 3) arvioivat taloussosiaalityön tarpeen korostuneen viime vuosina yhteiskunnassa taloudellisen haavoittuvuuden lisääntyttyä. Ihmisten haavoittuvuutta ruokkii heidän mukaansa tulonjaon kasvava eriarvoistuminen, sekä päivittäisen elämän rahamarkkinaistuminen, englanniksi *financialisation*. He päättelevät tulonjaon eriarvoistuneen erityisesti palkansaajien pienempien palkkojen jäätyä korotuksitta ja varallisuuden määrittäessä enenevässä määrin kotitalouksien tuloja palkkatulojen sijaan. Elizabeth Johnson ja Margaret Sherraden (2007, 120) painottavat erityisesti nuorten taloudellisen toimijuuden vahvistamisen tarvetta monimutkaistuvassa talousympäristössä.

Rahamarkkinainstrumenttien dominoidessa enenevässä määrin sitä, miten yhteiskunta toimii, vaaditaan yksittäisten ihmistenkin hallitsevan käteistalouden sijaan monimutkaisempia instrumentteja luottokortista erilaisiin sovelluksiin, vakuutuksiin, lainojen vuosikorkojen kilpailuttamiseen ja luottotietorekisteriin. Jopa sosiaalietuuksissa pätee samainen rahamarkkinaistuminen, sillä niiden hakeminen ja vastaanottaminen on kankeaa ilman pankkitiliä, verkkopankkitunnuksia tai palvelusetelijärjestelmän hallitsemista. Minna Zechner (2019, 16) kiinnittääkin huomiota olosuhteiden vaikutukseen ihmisen taloudelliseen toimintakykyyn. Hän huomauttaa viimeaikaisessa politiikassa korostetun yksilön vastuuta ja markkinatoimijuutta, joka edellyttää ihmiseltä julkisten palveluidenkin käyttäjänä valmiuksia etsiä, verrata ja kilpailuttaa palveluja ja tuotteita.

Käteistaloudessa elävän ihmisen mahdollisuudet ovat nyky-yhteiskunnassa hyvin rajoitetut. Samalla tuloja, menoja ja rahaa ylipäättään on vaikeampi hahmottaa, koska se ei kulje fyysisesti omien käsien kautta. Ilmiössä on kyse rakenteellisesta haasteesta, sillä taloudellisesti haavoittuvimmat yhteiskunnan jäsenet joutuvat pääsääntöisesti maksamaan taloudellisista palveluista kovimman hinnan esimerkiksi osamaksujen tai pikavippien korkoina.

Christine Callahan, Jodi Jacobson Frey ja Rachel Imboden (2020, Introduction) paikantavat taloussosiaalityön painoarvon kasvaneen Yhdysvalloissa vuoden 2008 talouskriisin myötä, kun kävi selväksi miten sijoittajat olivat rikastuakseen hyväksikäyttäneet tavallisia kansalaisia sillä seurauksella, että monet menettivät kotinsa ja omaisuutensa.

Margaret Sherraden, Julie Birkenmaier ja Michael Collins (2018, xv) määrittävät taloussosiaalityön taloudellisen toimintakykyisyyden ja varallisuuden kartuttamiseksi. Sen avulla kehitetään ihmisten taloustietoja ja -taitoja, tuetaan heidän osallisuuttaan ohjelmista, jotka mahdollistavat taloudellisen hyvinvoinnin, sekä vaikutetaan politiikkaohjelmiin taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Edward Scanlon ja Cynthia Sanders (2017, 546) puolestaan luonnehtivat taloussosiaalityön ytimeen sijoittuvaa taloudellisen toimintakykyisyyden viitekehystä aidosti yksilön ja ympäristön, tai yhteiskunnalliset rakenteet ja yksilön toimijuuden yhdistäväksi näkökulmaksi. He päättelevät mahdollistavien rakenteiden, talouskoulutuksen ja yksilöiden uusien talouskokemusten vuorovaikutuksesta syntyvän uusi sosiaalinen ominaisuus, joka on enemmän kuin osiensa summa: taloudellinen toimintakykyisyys. Se on puolestaan omiaan luomaan lisää taloudellista toimintakykyisyyttä ja näin ylläpitämään myönteistä kierrettä.

Sherraden ja Huang (2019) perustavat taloussosiaalityön työotteen kahden kantavan käsitteen, taloudellisen hyvinvoinnin, englanniksi *financial well-being* ja taloudellisen toimintakykyisyyden, englanniksi *financial capability* varaan. Taloussosiaalityön tarkoituksiksi määrittyy siten asiakkaiden tukeminen taloudellisen hyvinvoinnin tavoitteen saavuttamisessa. Taloudellinen hyvinvointi koostuu kahdesta elementistä: taloudellisesta vakaudesta sekä taloudellisesta kehityksestä. Taloudelliseen vakauteen sisältyy päivittäisten taloudellisten päätösten tekeminen, pysyvien kulujen kattaminen sekä yllättävistä lyhytkestoisista talousshokeista selviytyminen. Taloudellinen kehittyminen puolestaan pitää sisällään pitkän tähtäimen taloudellisen turvallisuuden sekä pidemmän aikavälin taloustavoitteiden saavuttamisen. Taloudellisen vakauden ja kehityksen saavuttaakseen ihmisen tulee hankkia tuloja, säästää ja kartuttaa varallisuutta, hallita kulutustaan ja luottojaan, sekä rakentaa suojaa talousshokeilta. Taloudellinen hyvinvointi koostuu näiden elementtien kokonaisuudesta. Se on siis hyvinvointia niin talouden päivittäisessä arjessa kuin pidemmällä tähtäimellä. (emt., 7.)

Sherradenin ym. (2018, 6) mukaan taloudelliseen hyvinvointiin kuuluu myös mahdollisuus nauttia elämästä saavutetun taloudellisen vapauden ansiosta.

Taloudellisen toimintakykyisyyden lisäksi Sherraden ym. (2018) painottavat varallisuuden kartuttamisen merkitystä taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamisessa. Siitä huolimatta, että varallisuuden kartuttamisen mielletään yleensä koskevan ylemmän tulotason ihmisiä, kirjoittajat arvioivat rahallisen ja aineellisen omaisuuden kartuttamisen olevan yhtä tärkeää pienituloisille. Näin siksi, että omaisuuden avulla kehittyvät sosiaaliset sekä taloudelliset olosuhteet, asenteet ja käyttäytymismallit, joita tarvitaan tulevaisuuden ja seuraavien sukupolvien taloudellisen turvallisuuden varmistamiseksi. Varallisuus näet muokkaa ihmisten näkemyksiä tulevaisuudesta ja mahdollisuuksista saavuttaa pitkän tähtäimen tavoitteita. Lisäksi varallisuus tuo turvaa taloudellisten shokkien varalta. (emt., 9–10.)

Sherraden ym. (2018, 7) luonnehtivat tien taloudelliseen hyvinvointiin johtavan taloudellisen toimintakykyisyyden kautta, joka voidaan saavuttaa taloustietojen ja -taitojen, sekä tarjolla olevien mahdollisuuksien avaaman taloudellisen toimijuuden voimin. Sherraden ja Huang (2019, 7) puolestaan sanoittavat taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamisen edellyttävän taloudellista toimintakykyisyyttä, jossa olennaisia tekijöitä ovat ihmisen kyky ja mahdollisuudet toimia. Ei siis riitä, että ihmisellä on talousasioidensa hoitamiseen liittyviä tietoja ja taitoja, vaan hänellä tulee myös olla todellisia mahdollisuuksia käyttää niitä. Taloudellista hyvinvointia ilmentää siten vapaus valita erilaisten toimintamahdollisuuksien välillä.

Johnson ja Sherraden (2007, 122) alkoivat kehittää taloudellisen toimintakykyisyyden käsitettä kritiikkinä talouslukutaitoa korostaneelle näkökulmalle, sillä se ei ollut heidän mielestään riittävä. He katsovat talouden tehtävänä olevan maksimoida ihmisen elinmahdollisuudet ja mahdollistaa merkityksellinen elämä. Tällaiseen taloudelliseen toimintakykyisyyteen he määrittävät tarvittavan tietoa, taitoa, kykyä toimia tuon tiedon perusteella, sekä mahdollisuuksia toimia. Margaret Sherraden, Sharon Laux ja Cassandra Kaufman (2008, 24) yhtyvät tähän kantaan toteamalla taloustietojen ja -taitojen kartuttamisen toki olevan hyödyllistä, mutta yhtä tärkeää on taata pienituloisille pääsy talousinstrumentteihin, politiikkaohjelmiin ja instituutioihin.

Sherradenin ja Huangin (2019, 8) mukaan yksilön taloudellinen kyky toimia perustuu taloustietoihin ja -taitoihin. Toisaalla Margaret Sherraden (2010, 2) on täsmentänyt taloudellisen toimintakyvyn henkilön kyvyksi ymmärtää, arvioida ja toimia oman taloudellisen parhaansa mukaisesti. Samalla hän mainitsee kyvyn toimia muodostuvan tietojen ja taitojen lisäksi luottamuksesta sekä motivaatiosta. Sherraden ym. (2018, 6) sanoittavat talouslukutaidon sisältävän myös talouteen liittyvät asenteet, tavat, motivaation, luottamuksen ja tehokkuuden.

Taloudellisen toimintakyvyn tukemiseksi on tärkeää yksilöidä tarkemmin millaiset tekijät edesauttavat tai heikentävät ihmisen kykyä toimia. Sherraden (2010) päättelee taloustietojen ja -taitojen muodostuvan elämän myötä tapahtuvan taloudellisen sosiaalistumisen, koulutuksen, sekä mahdollisen henkilökohtaisen neuvonnan ja ohjauksen kautta. Sosiaalistuessaan ihminen omaksuu talouteen liittyviä arvoja, asenteita, normeja, tietoa sekä käyttäytymismalleja niin vuorovaikutuksessa perheenjäsentensä kuin vertaistensa kanssa. Lisäksi sisäistämme niitä median välityksellä. Vaikutteet voivat joko vahvistaa toimintakykyä tai heikentää sitä. (emt., 4.)

Talouuskoulutuksen, -neuvonnan ja -ohjauksen toimivuudesta ei Sherradenin (2010) mukaan ole yksiselitteistä näyttöä, sillä osallistujat eivät useinkaan sovelta saamaansa tietoa käytäntöön. Lisäksi tarjolla olevan tuen sisältö ja laatu vaihtelevat. Neuvonta ja ohjaus näyttäisivätkin tukevan taloudellista toimintakykyä parhaiten yhdistettyinä käsillä oleviin talouden hallinnan palveluihin tai tuotteisiin. (emt., 5–8.) Myös Johnson & Sherraden (2007, 125) raportoivat paremmista talouuskoulutuksen tuloksista silloin, kun nuoret pääsevät osallisiksi talouspalveluista. Sitoutumaton tuki säästämisvaihtojen vertailussa yhdistää ihmisen kykyä ja mahdollisuuksia toimia. Taloudellisia palveluita tulisikin luonnehtia saavutettavuus, kohtuuhintaisuus, helppokäyttöisyys, luotettavuus ja turvallisuus.

Mahdollisuudet toimia versovatkin Sherradenin ja Huangin (2019, 7) mukaan taloudellisesta inklusiosta, eli pääsystä osalliseksi niin taloudellisista tuotteista, palveluista kuin talous- ja sosiaalipoliittisista ohjelmista. Sherraden ym. (2018, 6) luettelevat vielä taloudellisen inklusion merkkeinä turvallisen ja luotettavan paikan jonne tallettaa rahaa, kohtuuhintaisen mahdollisuuden luottoon, perusvakuutuksen, sekä pääsyn taloudellisen vakauden ja tulevaisuuden turvan takaavaan sosiaaliturvaan.

Monenlaiset talouspalveluiden saavutettavuuden esteet ovat kasvokkaisen asiointimahdollisuuden harvinaistuttua lisääntyneet. Tällaisia voivat olla toimipaikkojen sijainti ja aukioloajat sekä palvelun käyttämisessä edellytettävät teknologiset laitteet ja taidot. Pankkipalvelujen käytöstä joutuvat yleisesti maksamaan eniten ihmiset, jotka eivät osaa tai voi käyttää verkkopankkia, vaan vievät laskunsa fyysisesti pankkiin maksettaviksi. Mary Caplan, Margaret Sherraden ja Junghee Bae (2018, 154) mainitsevat esimerkkeinä pienituloisten taloudellisia toimintamahdollisuuksia parantavista toimista palvelumaksujen alentamisen, talouspalveluihin liittyvään teknologiaan osallistamisen, erilaisiin talousohjelmiin osallistamisen, sosiaali- ja talouspalveluiden integroinnin sekä pienituloisten kotitalouksien taloudellista toimintakykyisyyttä ja varallisuuden kartuttamista edesauttavien politiikkaohjelmien ja instituutioiden perustamisen. Poliitiikka-

aloitteista käyvät esimerkeiksi elinikäiset varallisuustilit ja varallisuusrajan poistaminen sosiaalietuuksien saamiselta. Scanlon ja Sanders (2017, 547) mainitsevat esimerkkeinä taloudellisista mahdollisuusrakenteista säästämisen, oikeudenmukaiset lainamahdollisuudet, työllistymiskoulutuksen, velkajärjestelyohjelmat, sosiaalietuudet sekä varallisuuden suojelemisen.

Taloudellinen osallisuus, eli inkluusio erottaakin Sherradenin ja Huangin (2019, 8) mukaan taloussosiaalityön toimintakykyisyyden käsitteen perinteisemmästä yksilöön yhdistetystä talouskäyttäytymisestä. Taloussosiaalityössä näet pureudutaan rakenteellisiin tekijöihin, jotka estävät ihmisen mahdollisuudet päästä hänelle hyödyllisiin taloustuotteisiin, -palveluihin ja politiikkaohjelmiin. Taloudellisen toimintakykyisyyden tukemisen rinnalla työotteessa katsotaan olennaiseksi tukea asiakkaita myös muissa terveydellisissä ja sosiaalisissa haasteissa.

Suomalaisessa kontekstissa taloussosiaalityön näkökulmaa korostaa Katri Viitasalo (2019, 8) todetessaan asiakkaita sopeuttavan ja rakenteita sekä käytäntöjä ylläpitävän näkökulman kartuttaneen liikaa painoarvoa sosiaalityössä kriittisen, rakenteellisiin haasteisiin ja epäoikeudenmukaisuuteen puuttuvan työotteen kustannuksella. Kapeakatseisesta taloudellisesta avustamisesta on hänen mukaansa aika siirtyä talousongelmien käsittelyyn kokonaisvaltaisesta perspektiivistä. Mimi Abramovitz ja Margaret Sherraden (2016, 6) näkevätkin taloussosiaalityön työotteen sekä yksilö- että rakenteellista työtä yhdistävänä sosiaalityönä, jossa ei vastuuteta yksilöä rakenteellisista ongelmista. Myös Scanlon ja Sanders (2017, 544) korostavat tarvetta nähdä rakenteelliset sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset tekijät yksilön talousmahdollisuuksien taustalla sen sijaan, että syyllistetään yksilöä itseään.

Taloudellinen epävarmuus, stressi ja huoli vaikuttavat laaja-alaisesti ihmisen hyvinvointiin. Sherraden ja Huang (2019, 6) toteavat heiveröisen taloudellisen toimintakyvyn syventävän sosiaalista, terveydellistä ja emotionaalista haavoittuvuutta. Se puolestaan hapertaa ruokaturvaa ja voi johtaa sairaanhoidon laiminlyöntiin. Etenkin kroonistuessaan taloushuolista seuraa psyykkistä stressiä ja ahdistusta, fyysistä sairastavuutta, sosiaalisten suhteiden kuormittuneisuutta ja inhimillisen kehityksen vaurioita. Myös Callahan ym. (2020, Introduction) toteavat olevan vahvaa näyttöä siitä, miten taloudellinen stressi ja köyhyys aiheuttavat fyysistä sairastavuutta, masennusta, ahdistuneisuutta, traumoja, sekä eripuraa ihmissuhteissa. Sherraden ym. (2018, xiv) huomauttavat syy-seuraussuhteen olevan kaksisuuntainen, sillä talousvaikeudet aiheuttavat myrkyllistä stressiä ja sairastavuutta, mutta samoin fyysiset ja psyykkiset sairaudet johtavat talousongelmiin.

4.2 Taloussosiaalityö työtteenä

Taloussosiaalityön teoreettiset lähtökohdat saavat vaikutteita työtteen soveltamisesta käytännössä. Sherraden ym. (2018) kannustavat taloussosiaalityön työtettä soveltavia sosiaalityöntekijöitä toteuttamaan vaikuttavia interventioita sekä yhdessä taloudellisesti haavoittuvaisten asiakkaiden kanssa että heidän puolestaan. Tavoitteeksi tulisi heidän mukaansa ottaa taloudellisesti vakaan elämän ja turvaton tulevaisuuden rakentaminen näille perheille, tulevat sukupolvet mukaan lukien, jotta kokonaiset yhteisöt voisivat paremmin. Työtä ohjaavina periaatteina he korostavat vahvuuksien painottamista ongelmien sijaan, liikkeelle lähtemistä asiakkaan esiin tuomista asioista häntä kuunnellen, tuomitsematonta asennetta, asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, sekä kulttuurisensitiivisyyttä ja nöyryyttä. Tärkeää on lähteä asiakkaan parhaasta, tarjota puolueetonta tietoa vaihtoehtoista, turvata syrjimättömyys ja palvelujen esteettömyys. Sosiaalityöntekijöiden tulee myös pyrkiä muuttamaan huonosti toimivia palveluja ja epäoikeudenmukaisia rakenteita sen sijaan, että asiakkailta edellytettäisiin sopeutumista niihin. Tätä edistetään vaatimalla taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuutta taloudellisista palveluista ja ohjelmista, sekä vaatimalla köyhiä hyödyttäviä progressiivisia talousratkaisuja. (emt., xv – xvii.)

Viitasalo (2019, 13) puolestaan toteaa, että taloussosiaalityön työtettä soveltavan sosiaalityöntekijän tulee omata tietoa talousasioista, kuten eri sosiaalietuuksista, velkakysymyksistä, ulosotosta ja säästämisestä. Olennaisimpana hänellä on kuitenkin oltava laaja-alainen ymmärrys ja kyky tulkita asiakkaan taustan, elämäntilanteen, asenteiden ja arvojen heijastumista hänen taloudelliseen toimintakykyynsä. Sosiaalityön erityinen tehtävä on taloussosiaalityön näkökulmasta vaikuttaa asiakkaiden taloudellista toimintakykyä heiveröittäviin rakenteisiin ja insituutioihin. Avainasemassa on siis yhtäaikainen ymmärrys asiakkaiden poliittisesta ja taloudellisesta toimintaympäristöstä ja heidän psyykkisistä ja käyttäytymiseen liittyvistä tekijöistään. Callahan ym. (2020, Introduction) puolestaan kannattavat taloussosiaalityön integroimista kaikkiin sosiaalityön osa-alueisiin sen sijaan, että siitä rakennettaisiin oma erityisalansa.

Zechner (2019) taas kokeilee ajatusleikkinä vammaisuuden sosiaalisen mallin yhdistämistä taloussosiaalityön lähtökohtiin. Hän toteaa taloudellisesti heikommassa asemassa olevien joutuvan kohtuuttomiin tilanteisiin monimutkaisten hakuprosessien, vaikeaselkoisten lomakkeiden ja hitaan päätöksenteon vuoksi, sillä arkielämän kulut juoksevat, mutta rahaa ei ole. Hän esittääkin talousvaikeuksien keskellä elävien ihmisten mieltämistä henkilöiksi, joilla on taloudellisen toimintakyvyn vajeita, samankaltaisesti kuin vamma nähdään henkilökohtaisena vajeena. Tällöin on olennaista pohtia mitä rakenteissa voidaan yksilöltä odottaa.

Julkisesti tuotetut palvelut ovat taloudellisen toimintakyvyn haasteista kärsivän ihmisen kannalta esteettömpiä kuin markkinaperusteisesti toimivat. Yhteiskunnan kulutuskeskeisyys vaikeuttaa taloudellisen toimintakyvyn haasteista kärsivien ihmisten tilannetta edelleen, ja toimintakykyä heikentävät elementit, kuten sairastavuus, velkaantuneisuus ja työelämästä syrjäyttävät tekijät kasaantuvat helposti. Yksilön syyllistäminen johtaa toimintakykyisyyden sijaan häpeän ja syyllisyyden kautta lamaanumiseen. (emt., 17 – 21.)

Astetta konkreettisemmalla tasolla Scanlon ja Sanders (2017) ovat kehittäneet taloussosiaalityön toteutusmallia asiakkaiden yhdistämiseksi mahdollisuusrakenteisiin onnistuneesti taloudellisen hyvinvoinnin parantamiseksi. He pitävät tärkeänä asiakkaan psyykkisten ja käyttäytymiseen liittyvien tekijöiden herättelyä ja vahvistamista taloussosiaalityön käytännössä. Tällaisia tekijöitä ovat luottamus, kiinnostus, sitoutuneisuus, taloudelliset ongelmanratkaisutaidot, sisukkuus, sekä itsereflektio ja abstrakti ajattelu. Samalla sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on ajaa taloudellisten mahdollisuusrakenteiden esteettömyyttä ja turvallisuutta taloudellisesti haavoittuvien asiakkaiden edun mukaisesti. (emt., 546 – 547.)

Viisiportaisen taloussosiaalityön toteutusmallin askelista Scanlon ja Sanders (2017) esittävät ensimmäiseksi yhteisymmärryksen ja kiinnostuksen rakentamista, toiseksi tavoitteisiin sitoutumisen varmistamista, kolmanneksi haasteiden ratkomista ja talousstrategioiden kehittämistä, neljänneksi tavoitteiden saavuttamisen juhlimista ja reflektointia sekä tulevaisuuden päämäärien asettamista ja viidenneksi prosessimallin arvioimista sekä tiedon välittämistä. Ensimmäisessä vaiheessa on olennaista rakentaa luottamuksellinen asiakassuhde, jossa asiakasta ei tuomita. Toisessa vaiheessa tavoitteita rakennetaan asiakkaan taloustilanteesta käsin siten, että asiakas ymmärtää tarjolla olevat vaihtoehdot, on yhtä mieltä tavoitteista ja uskoo mahdollisuuksiinsa saavuttaa ne. Kolmannessa vaiheessa pääosassa on asiakkaan tukeminen jatkamaan yli takaiskujen myöntämällä ne, hyväksymällä ne normaaliksi osaksi muutosta ja tukemalla asiakasta omaksumaan käyttäytymismalleja joiden avulla edetä prosessissa. Neljännessä vaiheessa tuetaan asiakasta hyödyntämään uusia taitojaan sekä valmistautumaan tulevaisuuden todennäköisten taloushaasteiden kohtaamiseen. Viimeisessä vaiheessa taloussosiaalityön käytännöstä kertynyttä tietoa hyödynnetään rakenteiden muuttamiseen. (emt., 548 – 555.)

Minna Zechnerin, Sirpa Karjalaisen ja Katri Viitasalon (2019) toimittamaan Avauksia taloussosiaalityöstä -julkaisuun on koottu kokemuksia taloussosiaalityön kehittämishankkeista Suomessa. Sirpa Karjalainen (2019) vetää yhteen hankkeiden oppeja. Hän muistuttaa sosiaalityössä kohdattavan asiakkaita, joiden arjessa pitkään jatkunut pienituloisuus ja köyhyys, talousvaikeuksien aiheuttama stressi, syyllisyys,

häpeä, toivottomuus ja niiden kanssa yhteen kietoutuneet muut toimintakykyhaasteet ovat vahvasti läsnä. Sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat päättelivät kulutustottumusten, tiedon puutteen, kielivaikeuksien, lukutaidottomuuden, lähiverkostolta saatavan tuen puuttumisen ja osaamattomuuden olevan riskitekijöitä talousvaikeuksien suhteen, ja kaventavan asiakkaiden tulevaisuudennäkymiä. Taloussosiaalityön tehtäväksi identifioitiin siten asiakkaan motivaation ja toivon herättäminen, sekä tulevaisuuden suunnittelun mahdollistaminen. Sosiaalityön käytäntöä haluttiin suunnata osallistavaksi, taloudellista toimintakykyä vahvistavaksi ja suunnitelmalliseksi työotteeksi. (emt., 43 – 44.)

Karjalainen (2019) kertoo taloussosiaalityön orientaatiota kehitellyn hankkeissa yksilö- ryhmä- ja jalkautuvan työn näkökulmista. Työskennellessä asiakkaan kanssa yksilötyönä nähdään mahdollisena vahvistaa taloudellista toimintakykyä toiminnallisten harjoitusten avulla, eli muun muassa laatimalla yhdessä kuukausibudjettia, käymällä läpi etuuksia ja velkoja tai asioimalla yhdessä. Tärkeiksi osiksi prosessia nimettiin asiakkaan asian ajaminen sekä psykososiaalinen tuki, eli motivointi, osallisuuden kokemukset, talouden ja tunteiden yhteyksien tunnistaminen ja toivon herättäminen. Myös ryhmämuotoisessa työssä ajatuksena on vahvistaa taloudellista toimintakykyä toiminnallisilla harjoituksilla, mutta lisätukena ovat vertaiset. Ryhmissä luodaan uskoa pärjäämiseen, vahvistetaan positiivista mielenterveyttä, sekä resilienssiä. Ensimmäisellä viitataan yksilön ja yhteisön pääomaan, joka tukee elinympäristössä selviytymistä, jälkimmäisellä valmiutta kohdata vastoinkäymisiä. (emt., 46 – 47.) Hankkeissa sovelletut työmallit näyttävät esimerkkeinä siitä, miten sosiaalityössä ajatellaan voitavan lievittää köyhyyttä ja huono-osaisuutta taloussosiaalityön orientaatiosta käsin.

4.3 Toimintakykyteoria

Sherradenin (2010, 2) mukaan taloussosiaalityön nojapuuna toimiva taloudellisen toimintakykyisyyden käsite perustuu Amartya Senin ja Martha Nussbaumin kehittämään teoriaan ihmisen toimintakyvystä hänelle arvokkaiden toimintojen saavuttamiseksi, todellisista mahdollisuuksista toteuttaa kyseisiä toimintoja, sekä toimintaympäristön merkityksestä tässä prosessissa. Teoria on englanninkieliseltä nimeltään *capability theory* tai *capability approach*. Sanalle *capability* ei ole kirjallisuudessa vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Elina Aaltio (2013, 54) suosii käännöstä 'toimintakyky' ja selventää sen tarkoittavan mahdollisuutta valita ja saavuttaa toimintoja. Käsitteeseen sisältyvät siten sekä kyvyn että vapauden elementit. Viitasalo puolestaan suosii väitöskirjassaan käännöstä toimintamahdollisuus, mutta esittelee myöhemmässä kirjoituksessaan

vaihtoehtoisena käännöksenä myös toimintakyvyn (ks. Viitasalo 2018; Viitasalo 2019). Isola, Turunen ja Hiilamo (2016, 151) taas toteavat käännöksen 'toimintakyky' jättävän yhteiskunnallisen painotuksen vähälle, mutta toisaalta käännöksen 'toimintamahdollisuudet' viittaavan ainoastaan rakenteisiin. He suosivat siten käännöstä 'pystyvyys'. Käytän tutkielmassani käännöstä toimintakyky, ymmärtäen sen sisältävän sekä yksilöllisen ulottuvuuden että yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutuksen ihmisen toimintamahdollisuuksiin.

Amartya Sen (1992) yhdistää toimintakykyisyyden näkökulman hyvinvoinnin ja hyvinvoinnin tavoittelemiseen liittyvän vapauden arvioimiseen. Hän argumentoi ihmisen olemisen perustuvan toiminnoille, ja siksi hyvinvointia tulee arvioida niiden perusteella. Hyvinvoinnin muodostuessa saavutetuista toiminnoista määräytyy ihmisen vapaus, tai mahdollisuus hyvinvointiin sen mukaan millainen on hänen kykynsä saavuttaa toimintoja. Hyvinvoinnin mahdollisuuksiin liittyvä vapaus on myös olennainen näkökulma arvioitaessa yhteiskuntapolitiikkaa. Lisäksi saavutettu hyvinvointi itsessään on riippuvainen toimintakykyisyydestä, sillä Sen arvioi aitoja valintamahdollisuuksia sisältävän elämän olevan rikkaampaa. Aidot valintamahdollisuudet siis edistävät suoraan hyvinvointia. (emt., 39–41.)

Sen (1992, 49) luonnehtii toimintakyvyn ensisijaisesti heijastavan vapautta saavuttaa arvokkaita toimintoja. Toisaalta Sen (1993, 31) tarkentaa ihmisen toimintakyvyn sellaisiksi vaihtoehtoisiksi toimintojen (*functionings*) yhdistelmiksi, jotka hän kykenee saavuttamaan, ja joista hän voi valita haluamansa yhdistelmän. Sen (2010, 233) painottaa myös kykyä verrata arvostamiamme toimintojen yhdistelmiä keskenään. Viitasalo (2018, 27) tarkentaa Senin viittaavan toiminnoista puhuessaan siihen, miten ihminen toimii, mitä hän tekee ja mitä hän on. Sen (1993, 31) luonnehtiikin elämistä yhdistelmäksi erilaisia tekemisiä ja olemisia, kun taas elämänlaatu tarkoittaa toimintakykyä, jonka ansiosta ihminen saavuttaa arvokkaiksi määrittämiään toimintoja. Osa näistä toiminnoista koskee perustarpeita, kuten ravitsemusta tai terveydestä huolehtimista, osa taas monisyisempiä elämänalueita, kuten sosiaalista kuuluvuutta, itsekunnioituksen saavuttamista, tai onnellisuutta. Ihmiset arvottavat yksilöinä erilaisia toimintoja eri tavoin.

Sen (1993, 33) kuvaa ihmisen vapauden valita millaista elämää hän viettää olevan sidoksissa siihen, millaista toimintakykyjen valikkoa hän pitää hallussaan. Toimintakyvyt puolestaan riippuvat sekä ihmisen yksilöllisistä ominaisuuksista että hänen sosiaalisesta ympäristöstään. Inhimillistä etua taas voidaan arvioida suhteessa yksilön hyvinvoinnin edistämiseen, tai hänen pyrkimisenään toimijana päämääriinsä. Lisäksi voidaan eritellä saavutus sekä vapaus saavuttaa. Tästä seuraa, että ihmisen saapuvilla olevat edut ovat tyypiltään joko hyvinvointiin tai toimijuuteen liittyviä saavutuksia tai hyvinvointiin tai toimijuuteen liittyviä vapauksia (emt., 35). Tällainen erottelu saattaa olla hyödyllinen esimerkiksi

sosiaalipoliittisten toimien kohdistamisessa: autetaanko yksilöä sen mukaan mitä hänen ajatellaan tarvitsevan, vai sen perusteella mitä hän itse haluaa saavuttaa. Viitasalo (2018, 26) huomioi toimintakykyteoriassa painotettavan inhimillistä hyvinvointia päämääränä suhteessa resursseihin. Jälkimmäisillä katsotaan olevan vain välineellistä arvoa.

Sen (1993, 37) alleviivaa toimintojen muodostavan ihmisen olemuksen, jolloin myös ihmisen hyvinvointia on arvioitava toimintojen perusteella, ei sen pohjalta mitä hän saavuttaa toimijana. Toiminnot ovat näet toimintakyvyn rakennusaineita. Toisin sanoen toimintakyky on lukuisten toimintojen valikko, joka edustaa sellaisia olemuksien ja toimintojen vaihtoehtoisia yhteenliittymiä, joiden välillä ihminen voi tehdä valintoja. Jos meitä kiinnostaisivat vain toiminnot, niin meidän pitäisi huolestua kaikista, jotka kävelevät talvipakkasella nilkat paljaina. Kun taas ilmiötä tarkastellaan toimintakykyisyyden näkökulmasta, niin voimme keskittyä huolehtimaan vain heistä, joilla ei ole toimintakykyisyyden avaamaa mahdollisuuksien valikkoa lämpimien talvivaatteiden hankkimiseksi. Voimme siis antaa varrettomat sukat ympäri vuoden muodikkuuksista valinneiden jatkaa matkaansa.

Hyvinvoinnin arvioinnin siirtäminen toiminnoista toimintakykyyn on Senin (1993, 39) näkemyksen mukaan olennaista myös vapausnäkökulman huomioimiseksi. Siitä katsottuna ei riitä, että ihminen saavuttaa hyvinvointia tuovia toimintoja, vaan hänellä on oltava myös vapaus nauttia niistä erilaisista hyvinvoinneista, jotka muodostavat hänen toimintakykijensä kokonaisuuden. Toiminta- ja valinnanvapaudella on lisäksi itseisarvonsa osana ihmisen hyvinvointia. Toimintojen saavuttaminen ja valinnanvapaus eivät toki riipu vain ihmisestä yksilönä, vaan yhteiskunnassa harjoitettavalla yhteiskuntapolitiikalla on avainrooli valinnanvapauden ja siten hyvinvoinnin mahdollistajana. Viitasalo (2018, 28) korostaa myös sen tarkastelua, mitä ihminen jättää mahdollisuuksien valikostaan valitsematta.

Köyhyydelle on yhteiskunta- ja taloustieteissä pyritty laatimaan monia määrittelytapoja, kuten luvussa kaksi kävi ilmi. Sen (2000, 87–88) esittää kolme perustelua toimintakykyinäkökulman soveltamiselle köyhyydestä keskusteltaessa. Ensinnä, köyhyys voidaan määritellä toimintakykyisyyden puutteeksi, sillä näkökulmassa keskitytään puutteisiin joilla on itseisarvoa, ei välinearvoa sisältäviin seikkoihin, kuten tulotasoon. Toiseksi, toimintakykyisyyden puutteella on muitakin köyhdyttäviä vaikutuksia kuin pienituloisuus. Kolmanneksi, pienituloisuuden ja matalan toimintakykyisyyden keskinäissuhde vaihtelee yhteisöjen, perheiden ja yksilöiden välillä. Köyhyyden tarkastelu toimintakykyisyyden näkökulmasta valottaakin ilmiön luonnetta ja syitä keskittymällä ihmisten tavoittelemiin lopputuloksiin, sekä vapauksiin joiden avulla ne on mahdollista saavuttaa (emt., 90).

Sen (2010) erittelee neljä perustetta sille, miksi ihmisten kyky muuntaa tuloja tavoittelemanlaisekseen elämäksi vaihtelee. Ensimmäinen liittyy ihmisten henkilökohtaiseen erilaisuuteen, kuten ikään, sukupuoleen, vammaisuuteen tai alttiuteen sairauksille. Toinen koskee eroja ihmisten fyysisessä ympäristössä, kuten ilmasto-olosuhteita. Kolmas peruste liittyy ihmisen sosiaaliseen ympäristöön, esimerkiksi yhteiskunnan tuottamiin palveluihin, sekä yhteisöllisiin suhteisiin. Neljäs peruste koskee eroja ihmisten välisten suhteiden ja käyttäytymisen sääntelyssä, kuten vaatimuksia liittyen säädylliseen julkiseen näyttäytymiseen. Toimintakykyjen puutteet voivat myös vahvistaa toisiaan, esimerkiksi vammaisuus voi heikentää kykyä esiintyä julkisesti säädylliseksi katsotulla tavalla. (emt., 255–256.)

Sen (1993) suhtautuu siis epäilevästi universaalin tulorajan käyttämiseen köyhyyden mittaamisessa, sillä on olennaista ottaa huomioon yksilöiden ja yhteisöjen välinen vaihtelu tulojen ja toimintakykyisyyksien välisessä suhteessa. Tällöin toimintakykyisyydestä riippuen yhdelle henkilölle tietyt tulot saattavat riittää säälliseen elämiseen, kun toisaalta se, jonka toimintakykyisyys on hauraampi ei saa samoja tuloja riittämään säälliseen elämiseen. Tulorajaa voidaan Senin arvion mukaan kuitenkin käyttää köyhyyttä mitattaessa silloin, jos saadaan määritettyä millaisella minimitulotasolla kaikki jonkin yhteisön jäsenet kykenevät saavuttamaan vähintään minimitoimintakykyisyydystason. Tällöin olennaista analyysissä on se, miten ihmiset pystyvät käyttämään välineitä, kuten tulojaan, saavuttaakseen niiden avulla hyvinvointia. (emt., 41.)

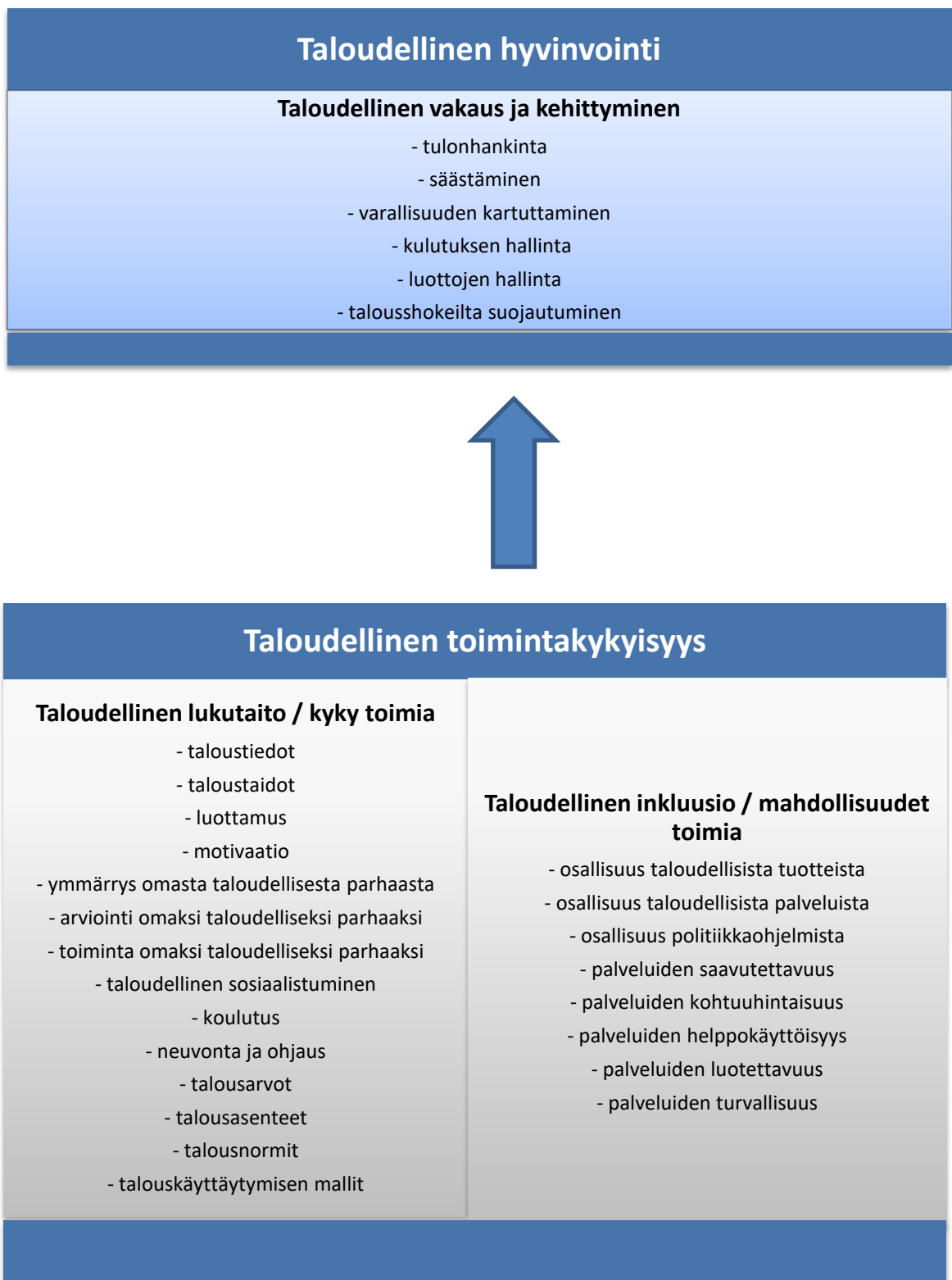
Martha Nussbaum (2003, 35) on yhtä mieltä Senin kanssa siitä, että toimintakykyisyyttä tarkastelemalla pystytään selittämään yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta paremmin kuin esimerkiksi bruttokansantulon avulla. Nussbaum kuitenkin kritisoi Senin ajattelua, koska se jättää hänen mukaansa auki mitä toimintakykyjä yhteiskunnan tulisi tavoitella. Hän kaipaa määritystä sille, millainen toimintakykyisyyden vähimmäistaso oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa tulisi saavuttaa. Nussbaum onkin Aaltion (2013, 56) mukaan kehittänyt toimintakykyteoriaa oikeudenmukaisuusteorian suuntaan.

Nussbaum (2003) on ottanut lähtökohdakseen vähimmäistoimintakykyjen listaa laatiessaan ihmisarvoisen elämän elämisen edellytykset. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa jokainen listan kymmenestä toimintakyvystä tulee Nussbaumin mukaan taata jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle. Ensimmäisenä listalla on elämä, joka jokaisen tulee pystyä elämään normaalin pituisena, ennenaikaisen kuoleman välttäen. Toiseksi jokaiselle tulee taata fyysinen terveys, sisältäen lisääntymisterveyden, ravitsemuksen ja suojan. Kolmanneksi yhteisön jäsenille tulee taata ruumiillinen koskemattomuus, kuten vapaus liikkua ja suoja väkivallalta. Neljänneksi jokaisen tulee saada käyttää aistejaan, mielikuvitustaan, ajatteluaan ja

päätelykykyään muun muassa koulutuksen, kulttuurin, uskonnon ja miellyttävien kokemusten kautta. Viidenneksi ihmisten tulee saada tuntea ja kiintyä itsensä ulkopuolisiin asioihin ja ihmisiin vailla pelkoa ja ahdistusta. Kuudenneksi ihmisten tulee saada järkeillä, eli muodostaa käsityksensä hyvästä ja reflektoida kriittisesti elämänsuunnitelmaansa. Seitsemänneksi ihmisille tulee taata yhteisön jäsenyys, eli yhteiselo muiden kanssa, empatia, itsekunnioitus vapaus nöyryytyksestä ja kunnioitus samanarvoisena suhteessa muihin. Kahdeksanneksi yhteiskunnan jäsenille tulee taata mahdollisuus huolehtia ja muodostaa suhde muihin eläimiin, kasveihin ja luontoon. Yhdeksänneksi ihmisten tulee saada leikkiä, nauraa ja nauttia vapaa-ajasta. Kymmenenneksi heille tulee taata mahdollisuus kontrolloida omaa poliittista ja materiaalista ympäristöään muun muassa osallistumalla poliittiseen elämään, omistamalla omaisuutta, etsimällä työtä ja tekemällä työtä ihmisarvoisissa olosuhteissa. (emt., 40–42.)

4.4 Yhteenveto taloussosiaalityön käsitteistä

Tutkielmassani peilaan tutkimusaineistosta identifioimiani taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenyksiä taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen jäsenyksiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen visualisoimiseksi olen koonnut kuvion 1 karttaan luvussa 4.1 tarkemmin avaamiani käsitteitä, joita taloussosiaalityön viitekehyksessä liitetään taloudellisen toimintakykyisyyden pääjäsenyksiin, eli taloudelliseen lukutaitoon, sekä taloudelliseen inklusioon. Taloudellisen toimintakykyisyyden puolestaan ajatellaan synnyttävän taloudellista hyvinvointia, joten olen sisällyttänyt myös sen lyhyen ja pitkän tähtäimen ulottuvuuksineen karttaan.

Kuvio 1 Käsitekartta taloudellisesta toimintakykyisyydestä taloussosiaalityön teoriasta käsin.

5 LAADULLINEN, KERRONNALLINEN TUTKIMUS

5.1 Laadullisen tutkimuksen viitekehys

Olen valinnut tutkimani aineiston analyysimenetelmiksi sisällönanalyysin sekä kerronnallisen analyysin, sillä katson taloudellisen toimintakykyisyyden elementtien tulevan parhaiten aineistosta esille kahdella eri tavalla esitettynä. Samalla kunnioitan aineiston kerronnallista luonnetta. Sisällönanalyysi ja mallitarinat ovat tutkimusaineiston laadullisen analyysin tulkintatapoja.

Laadulliseen tutkimukseen lukeutuu laaja kirjo traditioita. Laadullisen tutkimuksen olemusta pohtiessaan Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2002, 17 & 21) katsovat olennaisimmaksi kysymykseksi millainen on sen suhde teoriaan. He vastaavat laadullisessa tutkimuksessa tarkasteltavan aineistoa ja argumentoitavan empiirisen analyysin tavoin, jolloin korostuu se, miten käytettävät metodit ohjaavat tutkimusta.

Edelliseen kietoutuvana tärkeänä laadullisen tutkimuksen kysymyksenä Tuomi ja Sarajärvi (2002) nostavat esiin sen pohtimisen, miten ihminen voi ymmärtää toista ihmistä. Kysymys voi koskea joko sitä, miten tutkija voi ymmärtää tutkimuksensa kohdetta tai, miten joku toinen voi ymmärtää tutkijan kirjoittamaa raporttia. Niissä tutkimustraditioissa, joissa tähän kysymykseen suhtaudutaan vakavuudella, ohjaavat ontologiset lähtökohdat niin aineistonkeruuta, metodologiaa kuin analyysiä koskevia valintoja. Tällöin pidetään olennaisena valintojen mahdollisimman yksityiskohtaista aukikirjoittamista tutkimusraportissa. Myös tämä näkökulma siis vahvistaa metodien ohjaavaa roolia laadullisessa tutkimuksessa. (emt., 70–71.) Omassa tutkielmassani pyrin tutkittavien mahdollisimman syvälliseen ymmärtämiseen pilkkomalla ensin heidän kerronnalliset tarinansa sisällönanalyysin avulla osiin, ja kokoamalla ne tämän jälkeen uudelleen

alkuperäiseen muotoonsa mallitarinoiden avulla. Tutkimukseni raportoinnista pyrin tekemään mahdollisimman ymmärrettävän kuvaamalla tutkimusprosessia ja siinä tekemiäni valintoja yksityiskohtaisesti.

Hirsjärvi ym. (1997, 161) painottavat laadullisen tutkimuksen kohteen kokonaisvaltaista tutkimista. He toteavat tutkimuksen tavoitteena olevan tosiasioiden paljastaminen olemassaolevien väittämien todentamisen sijaan. Laadullisen tutkimuksen tyypillisiksi piirteiksi he katsovat lisäksi aineiston hankkimisen todellisissa tilanteissa, ihmisten ottamisen tiedon keräämisen instrumenteiksi, induktiivisen eli yksittäisestä yleiseen etenevän analyysin, aineiston hankinnan laadullisia menetelmiä käyttäen, kohdejoukon tarkoituksellisen valinnan, tutkimussuunnitelman joustamisen prosessin edetessä, sekä tapausten ainutlaatuisuuden tunnistamisen aineistoa tulkittaessa (emt., 164). Tutkielmassani käyttämäni aineistoa ei ole kerätty todellisissa tilanteissa, mutta silti valmiin aineiston hyödyntäminen on perusteltua. Aineiston kirjoittajien kertomat tarinat ovat autenttisia, kirjoitettuja elämäkertomuksia.

Pertti Alasuutari (2011) toteaa tutkimusaineiston laadullisen analyysin rakentuvan havaintojen pelkistämisen ja arvoituksen ratkaisemisen vaiheista, jotka ovat usein käytännössä limittyneitä. Havaintoja pelkistetään valitsemalla rajattu teoreettinen tarkastelunäkökulma, sekä yhdistämällä havaintoja niiden yhteisten piirteiden perusteella. Havainnot edustavat siten näytteitä tutkittavasta ilmiöstä. Kun aineistosta nousee havaintoja, jotka eivät vastaa noudatettavaa pelkistämisen periaatetta, niin analyysia on muutettava nostamalla abstraktiotasoa tai muuntamalla tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Aineiston raakahavainnot pyritään pelkistämään mahdollisimman pieneksi joukoksi havaintoja, jotta tutkittavasta ilmiöstä saadaan merkityksellinen ote. (emt., 39–43.) Tutkielmassani sekä kirjoitelmien alkuperäisilmauksiin perustuva käsiteluokittelu että mallitarinat edustavat tätä havaintojen pelkistämisen prosessia arvoituksen ratkaisemiseksi.

Laadullisen tutkimuksen arvoituksen ratkaisemisen vaihetta kutsutaan Alasuutarin (2011) mukaan yleisesti tulosten tulkitsemiseksi. Tällöin aineiston raakahavaintojen pelkistämisen kautta tuotettujen johtolankojen avulla päädytään kokoamaan tutkimuksen kohteena ollutta ilmiötä selittävä merkitystulkinta. Tulkinnessa hyödynnetään resurssina aiempaa tutkimusta ja olemassa olevia teoreettisia viitekehyksiä. Yleensä arvoitusta ratkaistaessa nousee esiin uusia kysymyksenasetteluja, joihin vastaamiseksi on tarpeen palata analysoimaan raaka-aineistoa. Pelkistysten lisäksi johtolankoja löytyy aineiston alkuperäisilmauksista, joita voidaan siteerata tuloksia esittäessä. (emt., 44–47.)

Tutkimuksen toistettavuus ja pätevyys tuo ensimmäisenä mieleen kvantitatiivisen tutkimuksen koeasetelmat. Luotettavuus on kuitenkin olennainen arvioinnin näkökulma myös laadullisessa tutkimuksessa, kun tavoitteena on

tutkimuksen objektiivisuus. Hirsjärvi ym. (1997, 232) päättelevät laadullisen tutkimuksen pätevyyttä arvioitaessa olennaisen kysymyksen olevan ovatko tutkijan tulkinnat ja selitykset yhteensopivia tutkimuksen kohteen kuvauksen kanssa. Luotettavuuden osoittamiseksi tutkijan tulee heidän mukaansa kertoa yksityiskohtaisesti tutkimuksen kaikkien vaiheiden toteutuksesta: on aukaistava luokittelujen lähtökohdat ja perusteltava tulkinnat.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 131–133) puolestaan huomauttavat laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa keskiöön nousevan näkemykset totuudesta ja tiedon objektiivisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa sanoudutaan heidän mukaansa yleisesti irti korrespondenssiteorian mukaisesta totuusnäkemystä, jossa vain aistihavainnoin varmennettavissa oleva on totta. Tällöin laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa korostuu heidänkin mukaansa tutkimusvaiheiden tarkka selostaminen, sekä tutkijan näkökulman ja taustan vaikutuksen tiedostaminen tutkimusprosessissa.

Suorien aineistositaattien käytöstä tutkimuksen luotettavuuden osoittamiseksi on metodologiakirjallisuudessa erilaisia näkemyksiä. Hirsjärvi ym. (1997, 233) kannustavat käyttämään sitaatteja tehtyjen tulkintojen havainnollistamiseksi. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 22) taas suhtautuvat kielteisesti alkuperäisilmausten käyttämiseen analyysin argumentointikeinona ja katsovat niiden toimivan korkeintaan esimerkkeinä ja tekstin elävöittäjinä. Oman tutkielmani raportointiin olen sisällyttänyt alkuperäisilmauksia ainoastaan taulukkoon 1, jossa olen avannut esimerkein sisällönanalyysin abstrahointiprosessia.

5.2 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on moniulotteinen tutkimusmenetelmä. Hirsjärven ym. (1997, 165) mukaan laadullisessa tutkimuksessa kiinnostus voi kohdistua kielen piirteisiin, säännönmukaisuuksien keksimiseen, toiminnan merkityksen ymmärtämiseen tai reflektioon. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 48) määrittävät kyseisellä kiinnostuksen akselilla sisällönanalyysiä käytettävän menetelmän kiinnostuksen kohdistuessa kieleen kommunikaation välineenä, ja kun halutaan tietoa kommunikaation sisällöstä, eli etsitään tekstistä merkityksiä.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 93) luonnehtivat sisällönanalyysiä sekä yksittäiseksi menetelmäksi että väljäksi teoreettiseksi kehykseksi, jota voidaan soveltaa niin laadullisen tutkimuksen kaikissa traditioissa kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Koska laadullisen tutkimuksen traditioista käsin ei lähtökohtaisesti tuoteta neutraaleja, objektiivisia tutkimustuloksia, niin Tuomi ja Sarajärvi (emt., 148)

alleviivaavat monikäyttöisen sisällönanalyysin sitomista teoreettiseen viitekehykseen kussakin tutkimuksessa.

Laadullinen tutkimusaineisto sisältää yleensä tutkijan kannalta runsaasti mielenkiintoisia seikkoja. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 94) korostavatkin kiinnostavan ilmiön tarkan rajaamisen tärkeyttä analyysiprosessia aloitettaessa. Kyseiseen ilmiöön pureudutaan tämän jälkeen mahdollisimman tyhjentävästi. Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen (2010, 20) painottavat myös sopivan havaintoyksikön valintaa luokittelun lähtökohtana. Kyseeseen voivat tulla esimerkiksi käyttäytymistavat, toiminnot ja niiden kohteet, arvottamisen ilmaukset tai ilmiöille annettavat merkitykset. Lisäksi on tiedostettava yhdistyvätkö mielenkiinnon kohteeksi otettavat ilmiöt yksilöön, vuorovaikutukseen, yhteiskunnan rakenteisiin, vai kenties kulttuurisiin merkityksiin. Tuomi ja Sarajärvi (emt., 95) mainitsevat mahdollisina aineistosta etsittävinä seikkoina myös samanlaisuuden ja erilaisuuden. Tutkimuksen analyysi sisältää niin yksityiskohtia kuin kokonaisuuksien hahmottamista.

Ruusuvuori ym. (2010, 19) painottavat vielä laadullisessa sisällönanalyysissä aineiston järjestelmällisellä analyysillä tavoiteltavan jonkin sellaisen hahmottamista, joka ei käy ilmi suoraan aineiston tekstin lainauksista.

Laadullisessa sisällönanalyysissä aineisto ja tutkimuksen viitekehyksenä toimiva teoria voivat saada vaihtelevan painoarvon. Tuomi ja Sarajärvi (2002) jaottelevat sisällönanalyysitavat aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin niissä sovellettavan päättelyn logiikan mukaisesti. Ensimmäisessä, aineistolähtöisessä analyysissä pyritään välttämään aiempien havaintojen, tietojen tai teorioiden vaikutusta analyysiin. Päättely on tällöin induktiivista, eli kulkee yksittäisestä havainnosta yleistyksen suuntaan. Puhtaasti aineistolähtöisen analyysin toteuttaminen on kuitenkin todellisuudessa vaikeaa, koska tutkijan lähtökohtia ja ennako-oletuksia on hyvin vaikea sulkea tutkimuksen ulkopuolelle. (emt., 97–98.)

Toisessa, teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoriaa hyödynnetään Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan analyysin ohjaamisessa, mutta analyysissä etsitään uusia oivalluksia. Kyseessä on siis uutta ja olemassaolevaa tietoa yhdistelevä abduktiivinen päättelyprosessi, jossa valittu teoreettinen viitekehys ja aineistolähtöisyys vuorottelevat prosessin edetessä. Hyödynnettävää teoriaa ei ole tarkoitus testata, vaan se ennemminkin inspiroi tekemään löydöksiä aineistosta. Kolmannessa, teorialähtöisessä analyysissä puolestaan testataan aineiston avulla jotain olemassa olevaa teoriaa uudessa ympäristössä. Tällöin kyseessä on yleisestä yksittäiseen suuntautuva deduktiivinen päättely. (emt., 98–100.)

Tuomi ja Sarajärvi (2002) toteavat tulkintansa sisällönanalyysistä nojaavan yhdysvaltalaiseen laadullisen tutkimuksen traditioon, jossa tutkimuksen

luotettavuutta arvioidaan siinä käytettyjen metodien perusteella. Traditiossa laadullista aineistoa analysoimalla pyritään kasvattamaan sen informaatioarvoa, sillä hajanaisesta massasta liikutaan kohti yhtenäistä, selkeää ja mielekästä kokonaisuutta kadottamatta kuitenkaan alkuperäisen aineiston sisältämää tietoa. Aineisto pilkotaan, käsitteellistetään ja rakennetaan uudelleen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi loogista päättelyä ja tulkintaa käyttäen. Lopputuloksena odotetaan tutkittavaa ilmiötä koskevia selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. Itse päättelylle, tulkinnalle ja johtopäätösten tekemiselle sisällönanalyysin kehikko ei tarjoa valmiita ohjeita, joten ne riippuvat tutkijan kapasiteetista. (emt., 109 – 110.)

Kun sisällönanalyysiä toteutetaan aineistolähtöisesti, koostuu prosessi Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan kolmesta vaiheesta: aineiston pelkistämisestä, ryhmittelystä ja teoreettisten käsitteiden luomisesta. Pelkistämävaiheessa aukikirjoitetuista haastatteluista, kirjoitelmista tai muun tyyppisestä raakatekstistä identifioidaan ja merkitään tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaukset. Rönsyilevämmästä alkuperäisestä virkkeestä voidaan esimerkiksi kirjoittaa sen viereen tyypitetty ilmaus, johon pelkistetään virkkeestä löytyvä, tutkimustehtävän kannalta olennainen informaatio. Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaukset kerätään listaksi. Ennen pelkistämisen aloittamista on määritettävä tutkimustehtävän ja aineiston laadun sanelemana aineistosta analyysiyksikkö, josta pelkistyksiä tehdään. Se voi olla sana, lause tai ajatuskokonaisuus. (emt., 110 – 112.)

Seuraavassa vaiheessa, eli aineiston ryhmittelyssä listatuista pelkistetyistä ilmauksista etsitään Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan samankaltaisuutta tai eroavuutta ilmentäviä käsitteitä. Näin syntyville alaluokille annetaan niitä kuvaava käsitteellinen nimi, jolloin siirrytään askel kohti abstraktimpaa analyysin tasoa. Ryhmittely voi perustua esimerkiksi tutkimuksen kohteena olevan ilmiön piirteeseen tai käsitykseen siitä. Tässä vaiheessa syntyy jo alustavia kuvauksia käsillä olevasta ilmiöstä. (emt., 112 – 113.)

Prosessin kolmannessa, käsitteellistämävaiheessa edetään Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan aineistossa käytetyistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja tehdään johtopäätöksiä. Luokituksia yhdistetään ja abstraktiotasoilla noustaan niin kauan kuin se on mielekästä. Alaluokkia yhdistetään yläluokiksi, pääluokiksi ja yhdistäväksi luokaksi. Käsitteitä sulauttamalla päädytään lopulta vastaamaan tutkimustehtävään. Raaka-aineistosta on näin muodostettu käsitejärjestelmä, jolla pyritään kuvaamaan tutkittavien tutkittavalle ilmiölle antamia merkityksiä heidän näkökulmastaan. (emt., 114 – 115.)

Tuomi ja Sarajärvi (2002) toteavat teoriaohjaavan sisällönanalyysin vastaavan toteuttamisperiaatteiltaan aineistolähtöistä analyysiä. Erona näiden kahden välillä on vain se, että teoriaohjaavassa analyysissä teoreettisia käsitteitä tuodaan prosessiin valmiina, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä ne nostetaan aineistosta.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä puolestaan luokittelussa nojataan aiempaan teoriaan, josta analyysirunkona toimiva käsitekartta saadaan. Lisäksi aineisto on mahdollista kvantifioida, mikäli sillä todetaan saatavan ilmiöstä mielekästä lisätietoa täydentävästä näkökulmasta. Kvantifioitaessa lasketaan kuinka moni tutkittava mainitsee saman asian, tai kuinka monesti kukin heistä mainitsee sen. (emt., 116–119.)

Omassa tutkielmassani sovellan sisällönanalyysiä lähinnä teorialähtöisesti, sillä ammennan inspiraatiota taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen käsitteistöä sekä toimintakykyteoriasta. Samalla etsin kuitenkin aineistosta uusia, näitä viitekehyksiä täydentäviä ja niille vaihtoehtoisia jäsenyyksiä taloudellisen toimintakykyisyyden ulottuvuuksista. Teorialähtöisessä analyysissä tutkimusaineiston hankkimiselle ei ole tiukkoja kriteerejä. Sovellan sisällönanalyysiä laadullisen tradition puitteissa, sillä kiinnostus ei kohdistu siihen, kuinka moni köyhyyttä kokenut kirjoittaja jäsentää taloudellista toimintakykyisyyttään tietyllä tavalla, vaan siihen millaisia tekijöitä he yhdistävät taloudelliseen toimintakykyisyyteensä.

5.3 Kerronnallisen tutkimuksen juonirakenneanalyysi

Käytän tutkielmassani menetelminä sekä teorialähtöistä sisällönanalyysiä että kerronnallisen tutkimuksen juonirakenneanalyysiä. Hirsjärvi ym. (1997, 233) kannustavat useiden menetelmien käyttöön, eli triangulaatioon tutkimusta tehdessä, sillä he katsovat sen parantavan tutkimuksen luotettavuutta. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 140–144) puolestaan suhtautuvat triangulaatioon erityisesti laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistämisenä kriittisesti. He huomauttavat joissakin laadullisen tutkimuksen perinteissä siihen suhtauduttavan yksiselitteisen kielteisesti, toisissa varauksellisesti ja kolmansissa ymmärtäväisesti. Kritiikin lähtökohtana on erityisesti kysymys siitä, voidaanko tutkimuksessa käyttää menetelmää, joka on irrallaan tutkimuksen yleisestä metodologisesta kehyksestä. Triangulaatio voi koskea tutkimusaineiston moninaisuutta, tutkijaa tai tutkijoita, useamman teorian soveltamista, useamman metodin käyttöä, tai useamman analyysimenetelmän käyttöä.

Käsillä olevassa tutkielmassa useamman analyysimenetelmän soveltamisen pääasiallisena tarkoituksena on tutkimuksen luotettavuuden lisäämisen sijaan monipuolistaa moniulotteisen aiheen tulkintaa. Molemmat analyysimenetelmät ovat lisäksi yllä kuvatusta triangulaation määrittelystä poiketen laadullisen tutkimuksen piiriin kuuluvia. Tuomi ja Sarajärvi (emt., 95) tosin mainitsevat, että sisällönanalyysin raportointimuotona voidaan aineiston vastauksista kirjoittaa

tyypillinen kertomus. Tästä näkökulmasta mallitarinoita voisi siis pitää myös sisällönanalyysiin kuuluvana raportointitapana. Vilma Hänninen (2018, 174) on soveltanut kerronnallisen tutkimuksen raportoinnissa useamman alkuperäisen tarinan piirteistä yhdistettyjen tyyppitarinoiden kirjoittamista. Hän mainitsee menetelmän rajoituksina sen, ettei tulkinta ole kovin läpinäkyvää, sekä sen etteivät tarinoiden nyanssit pääse esille. Toisaalta hän toteaa menetelmän auttavan kertojien anonymiteetin suojaamisessa.

Olen päättänyt soveltaa aineiston analyysissä sisällönanalyysin lisäksi kerronnallista tutkimusta laatimalla tutkimusaineiston kirjoitelmia tyyppitellen mallitarinoita. Niiden tavoitteena on syventää aineiston ymmärtämistä ja havainnollistaa tutkittujen kirjoitelmien arkkityyppejä. Edellä mainittu kritiikki huomioiden mallitarinat eivät ehkä riittäisi tutkimuksen ainoana raportointikeinona. Sisällönanalyysi ja mallitarinat yhdessä puolestaan mahdollistavat aineiston ja tulkinnan riittävän monipuolisen esittelemisen.

Hannu Heikkinen (2018, 145) määrittelee huomion kiinnittyvän kerronnallisessa tutkimuksessa prosessiin, jossa toiminta muodostuu kertomisesta ja tuotoksena on esitetty kertomus, sekä erityisesti näiden elementtien tiedon välittäjän ja rakentajan rooleihin. Heikkinen huomioi kertomuksia yhtäältä käytettävän tutkimuksen aineistona, mutta toisaalta tutkimuksessa samalla tuotetaan kertomus maailmasta.

Heikkisen (2018) mukaan puhuttaessa kertomuksellisesta tutkimuksesta voidaan viitata tiedon konstruktiiiviseen, eli aiemman tiedon ja kokemusten pohjalle rakentuvaan luonteeseen, tutkimusaineiston luonteeseen, aineiston analyysitapoihin tai kertomusten käytännölliseen merkitykseen. Hän tunnistaa kerronnallisen tutkimuksen sisäiseksi tutkimusotteiksi elämäkerrallisen tutkimusotteen ja narratologian. Ensimmäisessä selvitetään tarinan taustalta löytyviä tapahtumakulkuja niiden sosiaalisessa ympäristössä, jälkimmäinen puolestaan on taustaltaan kielitieteellinen ja keskittyy kertomuksen rakenteisiin. Tällöin keskiössä on se, miten todellisuutta rakennetaan kerronnallisessa diskurssissa, ei se mitä todellisuudessa on tapahtunut. Tutkimus voi kohdistua itse kertomisen perinteisiin, mallikertomuksiin tai vaihtoehtoihin kertomuksiin. (emt., 148 – 149.) Tutkielmassani kyseessä on ensimmäinen, eli elämäkerrallinen tutkimusote, sillä kiinnostus kohdistuu siihen mitä on todellisuudessa tapahtunut.

Hänninen (2002) puolestaan toteaa kerronnallisen tutkimuksen parista löytyvän runsaan kirjon tutkimusmenetelmiä ja määrittelyjä. Hän erottaa tarinallisuuden ulottuvuuksina sisäisen tarinan, elävän elämän draaman ja kertomukset. Kertomuksia tutkittaessa keskitytään kielellisiin, määriteltäviin kokonaisuuksiin ja niihin liittyviin sosiaalisiin kerrontatilanteisiin. Sisäisiä tarinoita tutkittaessa kohteena ei ole valmis kokonaisuus, vaan pyrkimyksenä on ymmärtää

mielen sisäistä prosessia sosiaalisen tuotoksen taustalla tunteineen ja toiminnan päämäärineen. Elävän elämän draamaa tutkittaessa puolestaan ollaan kiinnostuneita siitä mitä todella on tapahtunut siten, kuin päähenkilö sen tuo merkityksinä esiin. Kaikkien kolmen tarinallisuuden ulottuvuuden tutkimiselle yhteistä on tapahtumaketjuihin liittyvien merkitysten analysoiminen. (emt., 30–31.)

Toisaalla Hänninen (2018) jakaa narratiivisen analyysin kiinnostuksen kohteet kertomisen ulkoisiin piirteisiin ja tarinan sisällöllisiin merkityksiin. Ulkoisina piirteinä voidaan tutkia kertomuksen rakennetta etsimällä sen rakenneosia, kertomuksen kielellisiä piirteitä, kerronnan muovautumista kontekstin mukaiseksi, analysoida tarinan juonta tai etsiä tarinan juonen kantavia voimia, eli aktantteja. Sisällöllisiä merkityksiä tutkittaessa voidaan keskittyä elämäntarinoiden teemoihin tai muihin elementteihin, sekä poimia kertomuksista tiettyä teemaa koskevia ilmaisuja ja analysoida niiden suhdetta tarinaan kokonaisuutena. (emt., 167–173.) Tutkielmassani etsin kertomuksista tiettyä teemaa, eli taloudellista toimintakykyisyyttä koskevia ilmaisuja. Kiinnostukseni liittyy tarinan sisällöllisiin merkityksiin.

Tarinallinen analyysini kohdistuukin köyhyyttä kokeneiden sisäiseen tarinaan. Hänninen (2002) suosittaa sisäisten tarinoiden analyysissä aineistoksi kertomusluontoista materiaalia, tai teemahaastatteluin kerättyä aineistoa, kunhan niihin sisältyy tutkittavien elämäntilanteisiinsa liittämiä arvoja ja merkityksiä. Tutkittavien kertomusten tulisi olla mahdollisimman pyyteettömästi kirjoitettuja, eli ikään kuin kirjoittaja puhuisi itselleen ilman sosiaalisia paineita. Omaelämäkerralliset kirjoitelmat käyvät esimerkiksi tällaisista tuotoksista. Tutkijan tulee tehdä parhaansa sisäisen tarinan tulkitsemiseksi siten, että tarinan omistaja voi tunnistaa siitä itsensä. (emt., 31–32.)

Heikkisen (2018, 148) mukaan kertomuksen, eli esitetyn tarinan olennaisia elementtejä ovat henkilöhahmot ja tapahtumapaikat, sekä tarkoitukselliset teot ja sattumukset. Alasuutari (2011) puolestaan kirjoittaa kerronnallisesta analyysistä juonellisuutena ja juonirakennanalyysinä. Hän luonnehtii kertomusten rakenteellisten piirteiden tutkimisella ja juonitiivistelmien laatimisella pyrittävän tekstikokonaisuuksien vertailtavuuteen ja niiden yhdenmukaisuuksien sekä eroavuuksien löytämiseen. Tällöin tutkittavista teksteistä on mahdollista muodostaa kokonaisvaltaisia johtopäätöksiä. (emt., 131.) Juonianalyysissä Hänninen (2018, 171) taas määrittää tutkittavan sitä, millainen tarinan lopputilanne on verrattuna sen alkuun ja siinä arvokkaaksi todettuun asiantilaan, sekä keiden ja millaisten tapahtumien kautta lopputulokseen edetään.

Alasuutari (2011, 138–139) on kehittänyt analyysikaavion myös sellaisten tekstityyppien rakennepiirteiden kerronnalliseen tutkimiseen, jotka eivät edusta juonellisia kertomuksia. Analyysin nelikenttä koostuu toiminnan päämääristä,

toiminnan keinoista, esteistä tai vastustajista sekä vastuksen keinoista tai muodoista. Teksteistä siis etsitään kyseisiä elementtejä, joiden kirjaamisesta muodostuu tiivistelmä kustakin tekstistä. Vaikka tekstissä ei perinteisessä mielessä olisikaan juonta, niin kyseiset toiminnan elementit kokoamalla teksti saa juonellisen kertomuksen muodon. Heikkinen (2018, 146) käyttää käsitettä *tarina* siitä, mistä Alasuutari puhuu juonellisuutena, sillä tarina tarkoittaa Heikkisen mukaan kertomuksen tapahtumarakennetta ja antaa vastauksen kysymykseen, mitä on tapahtunut. Hänninen (2018, 161–162) puolestaan tarkentaa tarinan tarkoittavan ajallisesti eteneviä tapahtumakulkuja sisältävää merkitysrakennetta, johon sisältyy syy-seuraussuhteita. Tutkielmassani sovellan Alasuutarin nelikenttämallia.

Kerronnallisen tutkimuksen perustuminen tiedon konstruktiiiviseen luonteeseen haastaa todentamaan tutkimuksen luotettavuutta erityisen tarkasti. Heikkinen (2018) esittää luotettavuutta arvioitavan ensinnäkin sen perusteella avataanko lukijalle kertomuksen historiallinen jatkuvuus, eli sen ajalliset ja paikalliset yhteydet. Toiseksi tutkijan tulee reflektoida ymmärrystään suhteessa tutkimuskohteeseen. Kolmanneksi tulkinnan tulisi tapahtua vuorovaikutuksessa tutkimuskohteen ja ympäröivän maailman kanssa, jolloin tutkimuksessa esitettävää totuutta rakennetaan yhdessä. Neljänneksi tutkimuksen tuotoksen tulisi olla käyttökelpoinen. Viidenneksi tutkimuksen tulisi pystyä havahduttamaan lukija, eli katsomaan maailmaa jotenkin uudesta näkökulmasta. (emt., 157.)

Hänninen (2018) puolestaan avaa narratiivisen tutkimuksen sisällä kritisoitavan liian vahvojen oletusten tekemistä kokemusten kerronnallisesta jäsenyneytyydestä, sekä tarinoiden moninaisuuden ja rikkonaisuuden heitteille jättämistä. Myös itse tarinallisuuden korostunutta asemaa ihmisten elämässä on hänen mukaansa kyseenalaistettu. Vaikka tutkimani tarinat kertoisivatkin vajavaisesti kirjoittajien taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenyksistä, niin pidän niitä tutkimuksenarvoisina tallenteina ilmiöstä. Mielestäni sisällönanalyysin avulla on lisäksi mahdollista nostaa tarinoista esiin niiden moninaisuutta, sillä jokaisesta kirjoitelmasta saa analyysiin mukaan esimerkiksi niin toimintakykyisyyden haasteita kuin vahvuuksia.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Taloussosiaalityön teoreettista viitekehystä ja taloussosiaalityötä käytännön työtteenä on kehitetty erityisesti Yhdysvalloissa. Suomessa taloussosiaalityön viitekehys on uudempi näkökulma ja sosiaalityöhön liittyvät yhteiskunnalliset rakenteet poikkeavat Yhdysvalloista huomattavasti. Taloussosiaalityöhön on Suomessa tutkimuksellisesti perehtynyt erityisesti Katri Viitasalo muun muassa väitöstutkimuksensa kautta (ks. Viitasalo 2018). Maisteritutkielmani tarkoituksena on monipuolistaa taloussosiaalityön viitekehystä käsin suomalaisessa kontekstissa tehtävää tutkimuksellista tarkastelua. Toivon tutkielmani myös tarjoavan näkökulmia taloussosiaalityön työtteen kehittämiseksi käytännön sosiaalityön parissa. Kehittämistyön lähtökohtia saatetaan usein pohtia järjestelmästä käsin. Siksi pidän tärkeänä tuoda kuuluviin sosiaalityön asiakkaiden ääntä. Tässä tapauksessa ääni kuuluu ruuhkavuosi-ikäisille köyhyyttä kokeneille ihmisille, joista moni on ollut, tai voisi olla aikuissosiaalityön asiakas.

Maisteritutkielmassa asettamani tutkimuskysymykset ovat:

1. "Miten köyhyyttä kokeneet, ei-korkeakoulutetut, ruuhkavuosi-ikäiset ihmiset jäsentävät taloudellista toimintakykyisyyttään?"
2. Jatkokysymyksenä kysyn: "miten köyhyyttä kokeneiden taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenyydet suhteutuvat taloussosiaalityön teoreettisen viitekehysten jäsenyyteen taloudellisesta toimintakykyisyydestä?"

Olen käyttänyt tutkimukseni aineistona Isolan (2012) keräämiä köyhyyskirjoitelmia, sillä katson niiden mahdollistavan hyvin tutkimuskysymyksiin vastaamisen. En olisi itse pystynyt varta vasten maisteritutkielmakäyttöön keräämään yhtä kattavaa aineistoa.

Mielenkiintoni kohdistuu ensinnäkin siihen, millaisista elementeistä köyhyyttä kokeneet ihmiset itse näkevät taloudellisen toimintakykyisyytensä koostuvan, tai millaisten tekijöiden he kokevat estävän taloudellista toimintakykyisyyttään. Toiseksi olen halunnut tutkia tukevatko köyhyyttä kokeneiden ihmisten omakohtaisista kokemuksista nousevat toimintakykyisyyden jäsenyydet taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen jäsenyyttä taloudellisesta toimintakykyisyydestä, vai nouseeko omakohtaisista kertomuksista esiin täydentäviä sekä vaihtoehtoisia jäsenyyksiä. Sen vuoksi olen soveltanut sisällönanalyysiä teorialähtöisesti, etsien kirjoitelmista taloussosiaalityön viitekehykseen sisältyvien taloudellisen lukutaidon ja taloudellisen inklusion ulottuvuuksia, mutta myös muita esille tulevia ulottuvuuksia. Sisällönanalyysillä saavutettavan taloudellisen toimintakykyisyyden ilmiön käsitteellistämisen syventämiseksi olen kirjoittanut juonirakennanalyysin avulla kaksi analysoimieni kirjoitelmien tarinoita tyypittelevää mallitarinaa.

Olen rajannut tutkimukseni kohderyhmäksi 32–55 -vuotiaat ruuhkavuosi-ikäiset kirjoittajat ensinnäkin, koska he voisivat asioida aikuissosiaalityössä. Heidän äänensä kuuluviin saaminen voisi siten auttaa kehittämään taloussosiaalityön työtettä. Kuusikko-työryhmän Aikuissosiaalityön asiantuntijatyöryhmän (2020, 39) mukaan 74 prosenttia Suomen kuudeksi suurimman kaupungin aikuissosiaalityön asiakkaista oli 25–64 -vuotiaita. Käytännöt kunnissa vaihtelevat, mutta nuorille aikuisille on monissa tapauksissa eriytettyjä palveluja. Toiseksi olen valinnut ruuhkavuosi-ikäiset kirjoittajat, koska elämän usein kiireisimpinä vuosina, jolloin on kenties vastuussa alaikäisistä lapsista, tai kohtaa ikääntyvien vanhempien haasteet, myös taloudellinen toimintakykyisyys saattaa olla erityisesti koetuksella. Ihmisten elämäntietä ei välttämättä noudata piirteitä ja rooleja, joita yhdistetään eri ikäkausiin, kuten nuoruuteen, aikuisuuteen ja ikääntyneisyyteen. Tällöin voidaan toki kyseenalaistaa myös ikäkausien mukaan rajatut sosiaalipalvelut. Taloussosiaalityö on kuitenkin liitetty erityisesti aikuissosiaalityön toimintakenttään (mm. Viitasalo 2019). Tähän saattaa vaikuttaa etenkin toimeentulotukiasioiden keskittyminen aikuissosiaalityön palveluihin. Työtettä on toki kehitetty myös nuorten aikuisten palveluiden parissa (mm. Hekkala & Mattila 2019).

Ikään liittyvän rajauksen lisäksi olen rajannut otoksesta pois korkeakoulutetut kirjoittajat. En ole onnistunut löytämään tilastotietoa aikuissosiaalityön asiakkaiden koulutustaustasta, mutta lyhyen aikuissosiaalityön työkokemuksen perusteella arvioin enemmistöllä asiakkaista olevan jokin muu kuin korkeakoulutus.

6.2 Köyhyyskirjoitelmat tutkimusaineistona

Tutkimuskysymyksiin vastatakseni olen soveltanut teorialähtöistä sisällönanalyysiä sekä kerronnallisen tutkimuksen juonirakennanalyysiä mallitarinoita muodostaakseni. Niiden avulla olen analysoinut 39 kirjoitelmaa Anna-Maria Isolan (2012) keräämästä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: seuranta-aineisto 2012 -aineistosta. Aineistossa on yhteensä 137 kirjoitelmaa. Otoksen 39 kirjoitelmaa ovat kaikki aineiston sellaisten 32–55 -vuotiaiden, ei korkeakoulutettujen kirjoittajien kirjoitelmat, joissa kirjoittaja on maininnut ikänsä kirjoitelman taustatietona. Otoksen kirjoittajista 32 on naisia ja neljä miehiä. Kolme ei ole kertonut sukupuoltaan. Otoksen kirjoittajilla ei ole ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkintoa. Heillä saattaa olla toisen asteen tutkinto, ei lainkaan ammattikoulutusta, tai he eivät ole maininneet koulutustasoaan. He ovat tutkimukseen osallistuessaan asuneet eri puolilla Suomea.

Aineisto on saatavilla Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteellisessä tietoarkistossa. Sen muodostavat vuonna 2006 järjestettyyn Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun osallistuneiden henkilöiden uudet, vuonna 2012 kirjoittamat kertomukset. Tutkimuksen kirjoituskutsun avulla haluttiin selvittää, mitä edelliseen kirjoituskilpailuun osallistuneille kuului kuuden vuoden kuluttua. Aineiston tekstit sisältävät kuvauksia kirjoittajien elämästä, köyhyyskokemuksista ja köyhyydestä selviämisestä. Tekstien pituudet ja tyylit vaihtelevat ja ne saattavat sisältää myös tutkijalle osoitettuja saatetekstejä. Kutsuun vastanneet kirjoittajat saivat kirjoituskutsun mukana luettavakseen alkuperäisen, 2006 kirjoittamansa tekstin.

Aineisto on kerätty maaliskuussa 2012. Sen keräämiseksi lähetettiin kirjoituskutsu 362 vuoden 2006 kirjoituskilpailuun osallistuneelle henkilölle. Kutsujen perusteella saatiin 159 yhteydenottoa, joiden seurauksena käsillä olevaan aineistoon sisällytettiin 141 kirjoitusta. Lataamassani aineistossa oli kuitenkin vain 137 kirjoitelmaa, joten muutama vaikuttaa sittemmin olevan poistettu. Vaihtoehtoisesti kirjoitelmien saatetekstit on aineiston saatteessa laskettu erillisiksi kirjoitelmiksi.

Vuoden 2012 kirjoituskutsua ei lähetetty niille, joiden alkuperäiseen tekstiin ei sisällynyt omakohtaisen köyhyyskokemuksen ulottuvuutta, joiden tekstit olivat runomuotoisia, tai joiden kohdalla oikeaa henkilöä ei luultavimmin olisi tavoitettu.

Kirjoituskutsussa pyydettiin pohtimaan omaa tilannetta köyhyydestä selviytymisen näkökulmasta seuraavien apukysymysten avulla:

Mitä sellaista, jonka ajattelet olevan pärjäämisesi kannalta tärkeää, on tapahtunut?
Millaisia ylä- ja alamäkiä olet kokenut kuuden vuoden aikana? Mistä olet saanut tukea?
Voit pohtia tilannettasi esimerkiksi työn, perheen, harrastusten, terveyden, elinolojen ja

jaksamisen kannalta. Kirjoita, vaikka tuntisit selviytymisen ja pärjäämisen olevan vaikeaa. (Emt.)

Aineiston kirjoituskutsuun vastanneista on kerätty taustatietoina sukupuoli, ikä, asuinmaakunta vuonna 2006 ja 2012, sekä koulutus tai ammatti (emt.). Kaikki kirjoittajat eivät kertoneet kaikkia näitä taustatietoja. Joidenkin kirjoittajien kohdalle taas on merkitty muita erityishuomioita.

Valitsin aineistosta analysoitavaksi 32–55 -vuotiaiden ruuhkaikäisten, ei-korkeakoulutettujen henkilöiden kirjoitelmat, joita oli yhteensä 39. Niiden kirjoittajista 32 oli naisia, neljä miehiä, ja kolme ei kertonut sukupuoltaan. Kirjoittajat asuivat tutkimuskutsuun vastatessaan eri puolilla Suomea. Valitsemaani ikähaarukkaan kuuluvia kirjoittajia oli yhteensä 51, joista siis jätin huomioimatta 12 korkeakoulututkinnon omaavaa osallistujaa. Kirjoitelmissa käytetyn suomen kielen perusteella arvioin kaikkien otokseni kirjoittajien puhuvan suomea äidinkielenään.

6.3 Otoksena ruuhkavuosi-ikäiset

Nimitän kirjoitelma-aineistosta valitsemaani otosta ruuhkavuosi-ikäisiksi. Käsitteenä ruuhkavuosille ei ole vakiintunutta määritelmää. Kirsi Hiilamo (2003, 7) liittää ruuhkavuodet ajanjaksoon aikuistumisen jälkeen, jolloin on paineita löytää työpaikka, asunto ja puoliso, sekä saada lapsia. Noora Kaartti ja Pirjo Korvela (2014) ovat tutkineet käsitteelle annettuja merkityksiä analysoimalla internetpalstojen keskusteluketjuja diskurssianalyysin keinoin. He määrittävät ruuhkavuosissa olevan kyse ilmiöstä, jota selittävät familistinen perhekäsitys sekä staattinen aikakäsitys. Ruuhkavuosia luonnehtii kielteinen kokemus aikapulasta ja kiireestä, kun kaikkea ei saa hoidetuksi haluamallaan ripeydellä. Ruuhkavuosista puhuvat kokevat syyllisyyttä siitä, etteivät pysty toimimaan perhettä koskevien arvojensa mukaisesti. Toisaalta joustavissa perheissä, joissa neuvotellaan, tehdään kompromisseja ja muokataan omaa toimintaa ympäristön vaatimusten mukaisesti, ei koeta eletävän ruuhkavuosia. Työelämässä puhe työn ja perheen yhteensovittamisesta liittyy ruuhkavuosi-ilmiöön. Tällöin aikapulaa ja kiirettä kokevat perheettömät ihmiset rajataan pois ruuhkavuosipuheesta. Kirjoittajat eivät rajaa ruuhkavuosia tietyn ikäisiin ihmisiin. (emt., 164–165.)

Englannin käsitteen *sandwich generation*, voileipäsukupolvi, voi rinnastaa ajatukseen ruuhkavuosista. Jade E. Gillet ja Dimity A. Crisp (2017, 222) määrittävät voileipäsukupolven kuuluvien olevan keski-ikäisiä ihmisiä, jotka litistyvät lastensa sekä iäkkäämpien sukulaistensa tarpeiden ja työelämän paineiden välissä. Huomattava stressi vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. Myös Suzanne Kingsmill ja Benjamin Schlesinger (2000, 64–65) määrittävät voileipäsukupolven koostuvan

lasten, iäkkäiden vanhempien ja työelämän tuomien paineiden keskellä painivista ihmisistä. He mainitsevat yhden määritelmän sukupolven keski-ikästä olevan 51 vuotta, mutta määritelmään kuuluvien ihmisten iän vaihtelevan todellisuudessa paljon. He muistuttavat myös, että voileipiä on hyvin monenmuotoisia, ne on varustettu eri määrällä kerroksia, ja lisäksi niistä voi välillä poistua palatakseen jälleen uudelleen. Mitä vanhemmaksi ihmiset elävät, sen pidemmän aikaa voileivässä myös vietetään.

Määritän tutkimusotokseksi ottamani 32–55 -vuotiaat kirjoittajat ruuhkavuosi-ikäisiksi laajassa mielessä. Monilla heistä on huollettavia lapsia, tai aikuisia lapsia joiden elämäntilanteesta he huolehtivat vaikka eivät olisi siitä juridisesti vastuussa. Lisäksi joillain heistä on lapsenlapsia joista huolehtimiseen he osallistuvat, ja osalla ikääntyneitä vanhempia. Osa taas ei kirjoitelmassaan kerro huollettavista tai huolta aiheuttavista läheisistä lainkaan. He ovat kuitenkin kaikki nuoruuden ja ikääntymisen välisessä elämänvaiheessa, jossa on paineita osoittaa kykyä hallita elämäänsä ja talouttaan, toisin sanoen olla tuottava ja antaa panoksensa yhteiskuntaan.

6.4 Tutkimuksen kulku

Kuten Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 27) muistuttavat, on laadullisessa tutkimuksessa tärkeää tuoda luotettavuuden varmistamiseksi selkeästi esiin kaikki tutkijan tekemät valinnat, rajaukset ja periaatteet, jotka analyysia ovat ohjanneet. Tutkielmani alustava hahmotelma syntyi tutustuessani taloussosiaalityön työotteeseen. Sen lomassa heräsi uteliaisuus selvittää, miltä työotteen lähtökohdat vaikuttaisivat mahdollisten aikuissosiaalityön asiakkaiden näkökulmasta. Taloudelliset vaikeudet ovat yleinen syy hakeutua aikuissosiaalityön asiakkaaksi, joten köyhyyttä kokeneiden kirjoitelmat vaikuttivat tutkimukseen soveltuvalla aineistolta (mm. Saarinen & Hietikko 2020, 4).

Valitsin tutkimusmenetelmäksi teorialähtöisen sisällönanalyysin, koska omakohtaisesti köyhyyttä kokeneiden taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenysten selvittämisen lisäksi halusin verrata heidän jäsenyyksiään taloussosiaalityön työotteessa kehitettyihin jäsenyyksiin. Teorialähtöinen sisällönanalyysi sopii tähän hyvin, koska aiempi teoria, eli ilmiöstä jo tiedetty, toimii siinä analyysirunkona (Tuomi & Sarajärvi 2002, 116). Analyysi ei siis etene täysin aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöisessä analyysissä, vaan aineistoa peilataan analyysissä teoriaan. Tutkimusprosessin edetessä totesin mielekkääksi soveltaa aineistoon sisällönanalyysin lisäksi kerronnallisen tutkimuksen juonirakennanalyysiä syventääkseni tutkimuksen raportointia kahdella

kirjoitelmien tyypillisiä piirteitä kokoavalla ja yhdistelevällä mallitarinalla. Katson niiden tekevän oikeutta analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajille, koska ne tuovat tutkimustulokset esille pelkkää käsitteellistämistä kouriintuntuvammin.

Hahmotettuani tutkimuskysymyksen, valittuani analysoitavan aineiston, sekä päätettyäni tutkimusmenetelmästä luin läpi kaikki Isolan (2012) aineistossa mukana olevat 137 kirjoitelmaa tutustukseni kokonaisuuteen alustavasti. Tämän jälkeen tein päätöksen rajata analysoitava otos 32–55 -vuotiaisiin ruuhkavuosi-ikäisiin kirjoittajiin, joilla ei ole korkeakoulutusta. Näin analysoitavan otoksen kooksi vahvistui 39 kirjoitelmaa.

Seuraavaksi aloin soveltaa teorialähtöistä sisällönanalyysiä Tuomen ja Sarajärven (2002, 110–117) laatimaa analyysiprosessin kuvausta mukaillen. Analyysiä ohjaavana teoreettisena kehikkona käytin luvusta 4.4 löytyvää, taloussosiaalityön teorian perusteella laatimaani käsitekarttaa taloudellisen toimintakykyisyyden ulottuvuuksista. Karttaan on koottu taloudellisen toimintakykyisyyden pääjäsennyksiin, eli taloudelliseen lukutaitoon ja taloudelliseen inklusioon liitetyt elementit, sekä taloudellisen hyvinvoinnin lyhyen ja pitkän tähtäimen ulottuvuudet.

Ensin päätin luokitella aineistosta löytyvät, taloudellista toimintakykyisyyttä koskevat ilmaukset sen mukaan liittyvätkö ne taloudelliseen lukutaitoon eli kykyyn toimia, taloudelliseen inklusioon eli mahdollisuuksiin toimia, vai johonkin muuhun, taloussosiaalityön teoriakehyksen jäsenyydestä puuttuvaan elementtiin. Analyysiyksiköksi määritin ajatuskokonaisuuden siten, että se voi koostua useammasta lauseesta, mutta toisaalta olla yksittäinen sanakin kirjoittajan ilmaisusta riippuen. Huomioitavissa ilmauksissa katsoin olennaiseksi ominaisuudeksi sen, että kirjoittaja liittää ne jotenkin taloudelliseen toimintakykyisyyteen.

Seuraavaksi luin otoksen kirjoitelma kerrallaan etsien taloudelliseen toimintakykyisyyteen liittyviä ilmauksia. Sellaisen löytäessäni tulkitsin kuuluuko se laatimani käsitekartan mukaisesti toimintakyvyn tai toimintamahdollisuuksien luokkaan, vai kuuluuko se luokkaan muut, jota en ollut vielä pyrkinyt tarkemmin nimeämään. Olin valinnut kullekin kolmelle luokalle värin, joten alleviivasin niihin poimimani alkuperäisilmaukset kyseisen värisellä tussilla. Samalla kopioin ilmaisun kirjoitelmasta laatimaani taulukkoon, johon olin tehnyt rivin jokaista kirjoitelmaa varten. Käytin samoja värikoodeja taulukkoon kopioiduissa ilmaisuissa ja tallensin alekkain kaikki samasta kirjoitelmasta poimimani saman luokan ilmaisut.

Lajitellessani ilmauksia kolmeen pinoon tein koko ajan tulkintaa siitä, mitä käsitekarttaani kokoamat käsitteet pitävät sisällään. Tulkitsin, mikä on taloustuote tai -palvelu, taloustieto, -taito tai taloudellinen käyttäytymismalli. Monesti pohdin oikeaa pinoa myös nousemalla askeleen ylemmäs: puntaroimalla toimintakyvyn ja -mahdollisuuksien merkitystä ylipäätään, jos niiden alle listaamani käsitteet eivät

suoraan osuneet ilmaisun kanssa yksiin, mutta jompi kumpi vaikutti muuten läheiseltä. Hyödynsin toisin sanoen käsitekarttaa löyhänä ohjenuorana, joka mahdollistaisi myös siihen sisältyvien käsitteiden uudenlaisen tai tarkemman määrittelyn. En myöskään empinyt sijoittaa ilmauksia kolmanteen, muut-pinoon, jos ne eivät selkeästi istuneet kahteen ensimmäiseen.

Käytyäni värikoodein läpi kaikki 39 kirjoitelmaa, siirryin analysoimaan taulukkoon keräämiäni alkuperäisilmauksia tyypistäakseni kunkin niistä pelkistetyksi ilmaisuksi taulukkoon lisäämäni seuraavaan sarakkeeseen. Käytin tässäkin vaiheessa samoja kolmea värikoodia. Ilmauksia pelkistäessäni totesin, että monesti samoja pelkistettyjä ilmauksia pystyi käyttämään useampien alkuperäisilmausten kohdalla. Seuraavaan alkuperäisilmaukseen siirryessäni tarkastinkin aina löytyykö jo käsittelemistäni sopiva pelkistetty ilmaus, vai onko tarpeen luoda uusi. Tämä helpotti prosessin seuraavaa vaihetta, eli aineiston ryhmittelyä.

Pelkistettyäni kaikki alkuperäiset ilmaukset siirryin ryhmittelemään, eli klusteroimaan pelkistettyjä ilmaisuja alaluokkiin. Toteutuin myös tämän vaiheen lisäämällä sarakkeen taulukkoon, jossa pelkistetyt ilmaisut olivat. Alaluokan käsitteitä muodostaessani pidin esillä taloussosiaalityön käsitekarttaa hakien siitä sovellettavia jäsennyksiä, mutta samalla toteutin ennakkoluulotonta aineistolähtöistä tulkintaa ja päättelyä. Pitäydyin edelleen värikoodein erottelemassani taloudellinen lukutaito ja inkluusio, sekä muut -jäsennyksessä.

Aineiston klusterointi alaluokkia rakentaen on samalla ensimmäinen porras aineiston abstrahoinnissa, eli käsitteellistämässä. Analyysiprosessini ensimmäisen vaiheen klusterointi tuotti yhteensä 123 alaluokkaa. Niistä 55 liittyi taloudelliseen lukutaitoon, 45 taloudelliseen inkluusioon ja 23 jäsennykseen muut. Seuraavaksi siirryin nostamaan käsitteellistämisen tasoa, eli yhdistämään alaluokkia yläluokiksi. Aineistosta nousseiden alaluokkien valossa jako taloudelliseen lukutaitoon, inkluusioon ja muihin vaikutti yhä kuvaavan edessäni olevia luokkia. Samalla minun oli siis muodostettava näkemys siitä, minkä tason luokkia nuo kolme olisivat.

Tulostin alaluokat paperilapuille ja levitin ne lattialle, jotta pystyin katsomaan niitä kokonaisuudessaan ja siirtelemään vapaasti. Tulkinnasta ja päättelystä rakentuneen palapelin tuloksena alaluokista syntyi 14 yläluokkaa. Niistä kuusi kuului taloudelliseen lukutaitoon, viisi inkluusioon ja kolme muihin. Jälkimmäisen nimesin yleisinhimilliseksi toimintakyvyksi. Samalla kirkastui, että nuo kolme värikoodaamaani ilmiön ulottuvuutta muodostavat analyysini pääluokat. Niitä yhdistäväksi luokaksi asettui taloudellinen toimintakykyisyys. Jätin analyysivaiheessa myöhemmin pohdittavaksi olisiko taloudellinen hyvinvointi puolestaan ilmiön kokoava käsite. Lopuksi kokosin myös analyysissä syntyneet ylä- ja pääluokat analyysitaulukkoon sarakkeiksi.

Toteuttamani teorialähtöisen sisällönanalyysin havainnollistamiseksi olen koonnut taulukkoon 1 esimerkkiketjun kustakin kolmesta taloudellisen toimintakykyisyyden ilmiön ulottuvuudesta. Alkuperäisilmausten kieliasu on kirjoitelmassa esiintyneen mukainen. Kolmella pisteellä olen ilmaissut sen, että olen jättänyt välistä pois ilmauksen kannalta epärelevanttia tekstiä. Ketjut etenevät analyysiprosessin vaiheiden mukaisesti vasemmalta oikealle alkuperäisestä ilmauksesta pelkistettyyn ilmaukseen, alaluokkaan, yläluokkaan ja pääluokkaan. Pääluokan jälkeen ne kaikki yhdessä muodostavat yhdistävän luokan, eli taloudellisen toimintakykyisyyden.

Taulukko 1 Sisällönanalyysin esimerkkiketjut.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
→	→	→	→	→
Ulosotossa kun alkoi lla kaikki mahdolliset laskut, oli syytä tehdä tilanteelle jotain. Teimme tiukat laskelmat ja aloimme maksaa ulosotosta kaikki pois. ...elimme niin sanotuilla viikkorahoilla, jotka laskimme itsellemme jokaiselle viikolle budjetista.	tiukka kirjanpito tuloista ja menoista	budjetointi	taloustaidot	taloudellinen lukutaito / kyky toimia
...eläkepaperini tuli bumerangina takaisin, KEELA:n asiantuntija lääkäreiden mielestä en ollut sairas, vaan lähinnä laiska...	epäoikeudenmukainen etuuspäätös	kamppailu sosiaali-etuuksista	oikeudenmukainen kohtelu	taloudellinen inkluusio / mahdollisuudet toimia
...lapsillani ei ole mennyt kovin hyvin... suuri stressin aihe minulle, ja myös se on vaikuttanut työkykyyni...	huoli lapsista	lapset	sosiaaliset suhteet	yleisinhimillinen toimintakyky

Teorialähtöisen sisällönanalyysin lisäksi sovelsin aineiston analyysimenetelmänä kerronnallisen tutkimuksen juonirakennanalyysiä siten, kuin Alasuutari (2011,

135–140) esittelee sitä voitavan käyttää tekstityyppeihin, jotka eivät ole varsinaisia juonellisia kertomuksia.

Samalla kun etsin kirjoitelmista sisällönanalyysin mukaisesti alkuperäisilmauksia, kirjoitin jokaisesta kirjoitelmasta lyhyen synopsin. Niiden lukeminen auttoi hahmottamaan, miten monissa kirjoitelmissa kasautuivat joko taloudellista toimintakykyisyyttä vahvistavat, tai sitä estävät jäsennykset. Päätin siten koota yhden mallitarinan, jossa korostuvat toimintakykyisyyttä ilmentävät jäsennykset, sekä yhden jossa korostuvat toimintakykyisyyttä estävät jäsennykset. On kuitenkin aiheellista huomauttaa, ettei tutkimaani otosta kirjoitelmista voi jakaa yksioikoisesti näihin kahteen ryhmään, vaan samassa kirjoitelmassa esiintyy kirjo erilaisia jäsennyksiä. Mallitarinat ovatkin kokoelma otoksen kirjoitelmissa yleisesti esiintyviä jäsennyksiä, mutta eivät tyhjentäviä sellaisia.

Sovelsin juonirakenneanalyysiä laatimalla molempia mallitarinoita varten nelikentän päämääristä, keinoista, esteistä ja esteiden seurauksista. Nelikenttään sijoitin sellaisia sisällönanalyysin avulla tuottamiani alaluokkia, joiden päättelin esiintyvän yleisesti analysoimissani kirjoitelmissa. Seuraavaksi kirjoitin mallitarinat pyrkien uusintamaan itse kirjoitelmista synopseihin tallentamaani tunnelmaa.

6.5 Tutkimuseettiset näkökohdat

Tutkimukseen liittyviä eettisiä näkökohtia on välttämätöntä pohtia jokaisen tutkimuksen yhteydessä, sillä tutkimuksella on väistämättä vaikutuksia ihmisiin, yhteiskuntaan ja elinympäristöömme. Leila Haaparanta ja Ilkka Niiniluoto (2016, 101–103) nostavat keskusteluun viisi peruskysymystä tieteen etiikasta. Ensimmäiseksi he pyytävät pohtimaan millaista on hyvä tutkimus. Toinen pohdittava kysymys on, onko halu löytää tietoa hyväksyttävää, ja missä asioissa näin on. Kolmas kysymys koskee tutkimusaiheiden valintaa. Neljänneksi on syytä kysyä millaisia tutkimustuloksia on lupa tavoitella, ja voivatko ne liittyä vahingollisiksikin todettuihin asioihin. Viides kysymys on millaisia keinoja tutkija saa tutkimuksessa käyttää.

Tuomi ja Sarajärvi (2002) painottavat eettisten kysymysten korostuvan laadullisessa tutkimuksessa, koska tutkijalla on kaltoinkohtelun mahdollistava institutionaalinen asema suhteessa tutkittaviin, ja koska avoimia tiedonkeruumenetelmiä sovellettaessa on mahdotonta ennakoida prosessin aikana esille tulevia eettisiä pulmia. He mainitsevat yleisinä tutkimuksen hyvyyden kriteereinä universalismin, julkisuuden ja yhteisomistuksen tiedeyhteisössä, puolueettomuuden, järjestelmällisen kritiikin, tieteellisten menetelmien käyttämisen sekä tieteellisen päättelyn sääntöjen mukaan argumentoinnin. Koska jälkimmäinen

kuitenkin johtuu lähinnä kvantitatiivisesta tiedekäsityksestä, niin he päätyvät korostamaan hyvän laadullisen tutkimuksen kriteerinä sisäistä johdonmukaisuutta, sekä eettistä kestävyyttä. (emt., 122 – 124.)

Laadullisten tutkimustraditioiden suhde tutkimuksen eettiseen pohdintaan vaihtelee. Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan sitä pidetään yhdysvaltalaisessa perinteessä lähinnä tutkimustoimintaan liittyvänä teknisenä seikkana. Tällöin puhutaan tutkittavien informoimisesta ja tunnistettavuudesta, tutkimusmenetelmien luotettavuudesta sekä tutkimustulosten esittämistavoista. Fundamentaalisissa perinteissä taas eettisyys on vahvasti läsnä koko ajan, sillä kaikkia tutkimuksessa tehtäviä valintoja pohditaan moraalinen näkökulmasta, eikä arvovapaata tutkimusta ajatella olevan. Huomionarvoista on myös tutkimusaiheen valinnan eettisyys. Sen suhteen on tärkeää tiedostaa miksi tutkimus halutaan tehdä, ja kenen ehdoilla aihe on valittu. (emt., 125 – 126.)

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 128) toteavat ihmisiä koskevan tutkimuksen eettisen perustan rakentuvan ihmisoikeuksien varaan. Samoin käy ilmi Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) julkaisemasta ohjeesta ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Ohjeistus velvoittaa kaikkia ihmistieteellistä tutkimusta Suomessa tekeviä tutkijoita. Tutkimuksen yleisenä eettisenä periaatteena tutkijan tulee kunnioittaa tutkimukseen osallistuvien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta perustuslain hengen mukaisesti. Perustuslaista kumpuaa myös velvoite kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden kunnioittamiseen. Tutkimuksen kohteille ei myöskään saa aiheutua tutkimuksesta merkittävää haittaa, vahinkoa tai riskejä. Yleisiin eettisiin periaatteisiin kuuluu myös hyvän tieteellisen käytännön ohjeiden noudattaminen. (emt., 7.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) korostaa tutkittavien ihmisten luottamuksen säilymistä tieteeseen ja tutkijoihin. Tutkittavien ihmisarvon ja -oikeuksien kunnioittaminen kiteytyykin tutkittavan *tietoon perustuvaan suostumuksen* antamiseen tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimukseen osallistuvalla on oikeus osallistua vapaaehtoisesti, tai kieltäytyä osallistumasta ilman pelkoa seurauksista. Osallistujan suostumus tulee dokumentoida. Osallistumiseen suostumuksensa antanut henkilö voi myös keskeyttää osallistumisensa vapaasti, sekä perua sen missä vaiheessa vain. Tutkittavalle tulee lisäksi selvittää niin tutkimuksen toteutus, se miten henkilötietoja ja aineistoa käsitellään, mitä osallistuminen tutkimukseen tarkoittaa, tutkimuksen elinkaari ja se, miten kauan tutkimuksen aineistoa säilytetään. Hänelle on annettava todenmukainen kuva tutkimuksen tavoitteista ja siihen osallistumisen seurauksista, sekä itse tutkimuksen vaikutuksista. Tutkijan on myös kerrottava tutkittavalle relevantit sidonnaisuutensa. Tutkijan velvollisuutena on antaa tutkittavalle tietoa ymmärrettävästi, sekä riittävästi harkinta-aikaa. (emt., 8 – 9.)

Tutkijan tulee noudattaa henkilötietojen käsittelyssä suunnitelmallisuuden, vastuullisuuden ja lainmukaisuuden periaatteita ja niiden käsittelyn periaatteet on dokumentoitava läpinäkyvästi. Tutkittavien yksityisyyttä suojellaan, mutta se sovitetaan yhteen sananvapauden kanssa. Täyttä tunnistamattomuutta ei luvata, jos sitä ei voida realistisesti toteuttaa. Vaikka henkilön tunnistettavuustietoja olisi poistettu, niin hänen toimintaympäristönsä tuntevat saattavat silti tunnistaa hänet tutkimuksesta. Tutkimukseen osallistumisesta ei pääsääntöisesti makseta korvausta. Mahdollisen kiitoksena annettavan lahjan osalta tulee noudattaa kohtuullisuutta. Tutkijalla on velvollisuus ilmoittaa tutkimuksen puitteissa tietoonsa tulevasta törkeän rikoksen suunnittelusta. Alaikäisten ja vajaakykyisten tutkimukseen osallistumiselle on erityiset eettiset ohjeensa. (emt., 9–13.)

Hänninen (2018) pitää soveltamani narratiivisen tutkimuksen eettisenä ongelmana tutkittavan informoidun suostumuksen toteutumista, sillä haastateltava ei usein etukäteen osaa arvioida millaisia asioita elämästään tulee paljastaneeksi. Haastateltavat saattavat myös jäädä tunnistettaviksi, vaikka selkeät indetiteettiin liittyvät tiedot olisi poistettu. Lisäksi haastateltu voi kokea tutkijan omasta tarinastaan tekemät tulkinnat tai itse tarinansa tulkituksi tulemisen loukkaavaksi, vaikka ei etukäteen ole osannut sellaisen mahdollisuutta ottaa huomioon. (emt., 174.) Tämän seikan olen huomionnut tutkimuksessani kahdella tavalla. Yhtäältä olen kunnioittanut mallitarinoita muodostaessani alkuperäisen aineiston kertomuksellista rakennetta. Toisaalta olen luonut ikään kuin uudet tarinat mallitarinoiden muodossa ilman, että niistä voi tunnistaa yksittäisiä, alkuperäisiä kirjoitelmia.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) eettisissä ohjeissa on huomioitu myös tutkimusaineiston tallentaminen muiden tutkijoiden käyttöön tieteen avoimuuden edistämiseksi. Tällöin aineiston avaaminen tulee huomioida jo aineistoa kerätessä, ja siitä tulee tiedottaa tutkimukseen osallistuvia henkilöitä. Tallentamisessa on olennaista käyttää tietoturvallisia palveluja. Aineiston rekisterinpitäjä, eli taho joka vastaa sen henkilötietojen käsittelystä, vastaa myös aineiston avaamisen lainmukaisuudesta. (emt., 13.)

Edellä mainitut ohjeet tutkimusaineiston tallentamisesta muiden tutkijoiden käyttöön ovat oman tutkielmani kannalta huomionarvoiset, sillä olen hyödyntänyt juuri tällaista aineistoa. Yhteiskuntatieteellisessä tietoarkistossa säilytettävän tutkimusaineiston saa käyttöönsä täytettyään kyselylomakkeen arkiston verkkosivulla. Aineistoa saa tietoarkiston sääntöjen mukaan käyttää tutkimukseen ja ylempiin opinnäytteisiin, kuten pro gradu -tutkielmaan (Isola, 2012). Aineiston saa ladata omalle tietokoneelle, mutta se tulee hävittää tutkimuksen valmistuttua. Tietoarkistoon tulee lähettää viitetiedot julkaisusta, jossa aineistoa on hyödynnetty.

Käyttämäni aineisto on eettistä ohjeistusta noudattaen anonymisoitu sen rekisterinpitäjän toimesta, eli tutkijana en tiedä kenen kirjoittamia tutkimani kirjoitelmat ovat. Aineistossa ei myöskään ole tietoja, joiden perusteella kirjoitelmat voisi yhdistää alkuperäiseen, vuonna 2006 toteutetun Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun aineistoon. En siis ole voinut verrata analysoimiani kirjoitelmia samojen kirjoittajien alkuperäisiin, vuoden 2006 kirjoitelmiin, joita vasten he ovat vuoden 2012 teksteissään peilanneet muutoksia elämäntilanteissaan.

Tutkimusaineiston kuvauksessa kerrotaan, että kirjoituskutsuun vastanneille ja tutkimukseen osallistuneille henkilöille annettiin kiitoksena 20 euron lahjakortti heidän toivomaansa päivittäistavaraliikkeeseen, ja kirjoittajien kesken arvottiin kolme kylpylälomaa (Isola, 2012). Kyseiset kiitoksenosoitukset tutkimukseen osallistumisesta edustanevat varsin kohtuullista tasoa. Kirjoituskutsussa on eettisiä ohjeita noudattaen selvennetty, että kirjoitelmat tullaan tallentamaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon muiden tutkijoiden hyödynnettäväksi.

Käyttämällä toisen tutkijan keräämää tutkimusaineistoa vältyn niiltä eettisesti pulmallisilta näkökulmilta, jotka liittyvät aineiston keräämiseen esimerkiksi haastatteluin. Sen sijaan omaa tutkimustani koskevat yleiset hyvän tieteellisen käytännön vaatimukset, sekä hyvän laadullisen tutkimuksen reunaehdot, joita olen parhaani mukaan noudattanut. Olen pyrkinyt tutkimuksen sisäiseen johdonmukaisuuteen esimerkiksi aiempaan tutkimukseen viittaamisessa, sekä valitsemieni tutkimusmenetelmien soveltamisessa.

Tutkimukseni aiheeseen sain kipinän aikuissosiaalityön kurssille osallistuessani, joten se ei ole kummunnut suoraan tutkimuksen kohderyhmästä. Väitän tutkimuksen aiheen kuitenkin olevan eettisesti hyväksyttävä. Oletan nimittäin köyhyyttä kokeneiden äänen saamisen kuuluville taloussosiaalityön työotteen kehittämisessä hyödyttävän köyhyyttä kokevia aikuissosiaalityön asiakkaita.

Kirjoitelmansa tutkijalle lähettäneet henkilöt ovat tuolloin antaneet suostumuksensa siihen, että muutkin tutkijat voivat hyödyntää kirjoitelmia. Jos se olisi mahdollista, niin olisi toki ollut helpottavaa pystyä vielä erikseen pyytämään analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajilta lupa heidän kirjoitelmiansa hyödyntämiseen, tai ainakin tiedottaa heille henkilökohtaisesti niiden hyödyntämisestä. Haluaisin myös kuulla, miltä tekemäni tulkinnat ja johtopäätökset heistä vaikuttavat. Pystyisivätkö he tunnistamaan niistä itsensä, tai olisiko niissä jotain loukkavaa? Toki tulkinnat kokoavat useiden kirjoittajien todellisuuksia, eivätkä he tunne toistensa kertomuksia. Kirjoittajien kertomukset jäivät niitä analysoidessa joka tapauksessa niin vahvasti mieleeni elämään, että tunnen velvollisuudekseni tehdä niille parhaani mukaan oikeutta.

7 TALOUDELLINEN TOIMINTAKYKYISYYS KÖYHYYSKIRJOITELMISSA

7.1 Taloudellinen kyky toimia

Luvun 4.4 kuvioon 1 olen koonnut taloussosiaalityön teoreettisessa viitekehyksessä taloudelliseen toimintakykyisyyteen yhdistetyt elementit. Siinä taloudelliseen lukutaitoon, eli ihmisen kykyyn toimia mielletään sisältyvän taloustiedot ja -taidot, sekä oma luottamus ja motivaatio talouskysymyksissä. Siihen sisältyvät myös ymmärrys, arviointi sekä toiminta omaksi taloudelliseksi parhaaksi, samoin kuin taloudellinen koulutus, neuvonta ja ohjaus. Taloudellisen sosiaalistumisen myötä kehittyvät arvot, asenteet ja käyttäytymismallit muodostavat myös osan kykyä toimia, samoin kuin talousnormit.

Tutkimusaineistoni köyhyyttä kokeneet ruuhkavuosi-ikäiset, ei-korkeakoulutetut kirjoittajat piirsivät teoreettista jäsenystä huomattavasti monipuolisemman kuvan taloudellisesta kyvystä toimia, sekä sen esteistä. Kirjoitelmista nousi toteuttamani sisällönanalyysin perusteella esiin 55 alaluokan käsitettä, jotka valottavat sitä, mitä taloudellinen kyky toimia tarkoittaa köyhyyden kanssa painivan ruuhkavuosi-ikäisen ihmisen arjessa. Tämä kyky ja sitä vaikeuttavat, tai patoavat tekijät sirottuvat laajalle kentälle ihmisen elämässä. Alakäsitteet puolestaan jäsenyivät kuuden yläluokan alle, jotka yhdessä muodostavat tutkimusaineistosta rakentuvan kuvan taloudellisesta kyvystä toimia.

Taloussosiaalityön teoreettisessa viitekehyksessä puhutaan rinnakkain taloudellisesta lukutaidosta ja kyvystä toimia. Saatettuani aineiston sisällönanalyysiprosessin loppuun katson taloudellisen kyvyn toimia kuvaavan lukutaito-ilmaisua paremmin ulottuvuuden alle aineistosta kokoamaani käsitteistöä.

Toki lukutaitokin on mahdollista ymmärtää laajasti, mutta näkemykseni mukaan kykyyn toimia linkittyvät luontevammin esimerkiksi tunteet, arvot ja käyttäytymismallit.

Olen koonnut taulukkoon 2 tutkimusaineistostani sisällönanalyysin avulla nousseen käsittehierarkian siitä, millaisena analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajat mieltävät taloudellisen toimintakykyisyyden ilmiön ulottuvuuden, joka koskee heidän taloudellista kykyään toimia.

Taulukko 2 Taloudellinen kyky toimia, käsittehierarkia.

Taloudellinen kyky toimia					
					
terveydentila	taloudellinen mielenmaisema	taloustiedot	taloustaidot	sosiaalinen asemituminen	jaettu kukkaro
-sairaus tulonhankinnan esteenä	-stressi -riippuvaisuus -näköalattomuus -jaksaminen -katkeruus -epävarmuus -tulonhankinta menetysten uhalla -tulonhankinta- motivaatio -optimismi -luottamus omiin kykyihin -vastuuntunto -sinnikkyys -suunnitelmal- lisuus -tulojen merkitys hyvinvoinnin kokonaisuudessa -tulonhankinnan ja huoltajuuden yhteensovitus -itseluottamus -sopeutuminen -autonomia -harkitsevaisuus -ylpeys saavutuksista -rohkeus tehdä ratkaisuja -turvattu olo -toivo paremmasta -mielekäs tekeminen	-talouden- hallinnan oppiminen -taloustai- tojen siirtäminen lapsille	-budjetointi -päivittäiskulujen minimointikeinot -yllättäviin menoihin varautuminen -sosiaalisen verkoston hyödyntäminen -luova tulonhankinta -toimet työllistymismahdol- lisuuksien parantamiseksi -riskien arviointikyky -riskien arviointikyvyttömyys -taloustekijöiden arviointi -toimintavaihto- ehtojen harkinta -työnhaku -valppaus -huolimattomuus -itsensä palkitseminen -kohtuullisuus -sijoituskyky -tavoitteiden asettaminen -virkistyksestä tinkiminen	-taloudel- linen identiteetti -sosiaalinen paine -osattomuus	-lapsen paras ensin -läheisen avustaminen -talouden- hallintaa haavoittava läheinen -talouden- hallintaa tukeva läheinen -muiden avustaminen -läheiset avustavat -kannustus

Päätelin ruuhkavuosi-ikäisten, köyhyyden kanssa painineiden kirjoittajien kirjoitelmista löytyvän kuuteen yläluokkaan jakautuvia jäsennyksiä taloudellisesta kyvystä toimia. Nimesin ne terveydentilaksi, taloudelliseksi mielenmaisemaksi, taloustiedoiksi, taloustaidoiksi, sosiaalseksi asemitumiseksi, sekä jaetuksi

kukkaroksi. Ensimmäinen, eli terveydentila yhdistyi taloudelliseen kykyyn toimia kirjoittajien kertoessa sairauden käyneen tulonhankinnan esteeksi. Erityisesti tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, kuten selkä- ja nivelkivut vaikeuttivat työssäkäymistä. Myös mielenterveyden ongelmat, kuten masennus ja kaksisuuntainen mielialahäiriö vaikeuttivat tai estivät työllistymisen tulonhankintakeinona. Osa kirjoittajista jäsensi samaa myös toisesta suunnasta pohtiessaan olevansa onnekkaita, koska hyvä terveydentila mahdollistaa työnteon.

Toiseksi, eli taloudelliseksi mielenmaisemaksi kokosin jäsenyykset, joissa kirjoittajat yhdistivät taloudellista kykyään toimia tunteiden, mielialojen, henkisen kapasiteetin, asenteiden, arvojen, motivaation, tavoitteenasettelun ja käyttäytymisnormien tapaisiin henkisiin, psyykkisiin ja sosiaalistumiseen liittyviin seikkoihin. Nämä tekijät joko tukevat tai vaikeuttavat taloudellista kykyä toimia.

Kirjoittajat kokevat köyhyys aiheuttaman stressin vaikuttavan kielteisesti taloudelliseen toimintakykyynsä. Stressiä aiheuttaa jatkuva huoli siitä, mistä löytää tulot menojen kattamiseksi. Myös pelko terveyden pettämisestä, ja siitä seuraava työkyvyttömyys aiheuttaa stressiä. Jaksamisesta kirjoittajat kirjoittivat ennemminkin sen puutteena, kertoen miten köyhyys uuvuttaa ja vie voimia. Vaikka tiedostaisi tarpeen muutokseen, ei sitä saa aikaiseksi ja tuntee epäonnistuneensa. Näköalattomuutta kirjoittajat ilmaisivat kertoessaan toivottomuudesta ja epätoivosta, siitä kun oma tilanne turhauttaa, elää pärjäämisensä rajalla, usko tulevaisuuteen on loppunut, eikä köyhyydestä ole näköpiirissä ulospääsyä, vaikka miten ponnistelisi. Köyhyys on joidenkin kohdalla johtanut kokemukseen epäreiluudesta ja katkeroitumiseen. Katkeroituneet kirjoittajat kokevat tulleensa syyttä kohdelluiksi muita huonommin, tai toisten tulleen kohdelluiksi ansiotta itseään paremmin. Katkeruus voi kummuta myös siitä, että on itse jatkuvasti laitettava toisten tarpeet omiensa edelle.

Jotkut kirjoittajat kertoivat miten oman taloudenpidon riippuvaisuus muista toimijoista johtaa tunteeseen siitä, etteivät ratkaisut ole omassa vallassa. Huoli ja pelko pärjäämisestä pakottaa elämään jatkuvassa voimavaroja syövässä epävarmuudessa tulevaisuudesta. Köyhällä ei ole varaa hankkia toimintakykyä tukevaa varmuutta ja pysyvyyttä elämäänsä.

Kirjoitelmista nousi esiin runsaasti myös taloudellista toimintakykyä vahvistavia mielenmaiseman elementtejä. Kirjoittajat kertoivat optimismista, joka tuli esiin yleisenä uskona tulevaisuuteen. Myös tauot köyhyyskamppailussa loivat optimismia ja antoivat myönteistä voimaa. Jotkut pyrkivät mielen voimalla kasvattamaan optimismiaan, loitontamaan mieleen pyrkivää katkeruutta ja toivottomuutta. He kertoivat luottavansa ongelmanratkaisutaitoihinsa ja omiin kykyihinsä, joiden avulla asiat järjestyisivät. Heidän valinnoillaan ja ratkaisullaan tuntui olevan vaikutusta siihen, miten asiat menisivät. Oma kokemus ja

ammattitaito herättivät luottamusta. Kirjoittajat kertoivat opiskelun ja lisätulojen hankinnan onnistumisen vahvistavan itseluottamusta taloudelliseen toimintakykyyn. Heikon itseluottamuksen vaikutuksia he eivät niinkään käsitelleet.

Kirjoittajat kertoivat olevansa motivoituneita hankkimaan tuloja käymällä töissä. He halusivat tehdä siellä parhaansa osoittaakseen olevansa palkkaamisen arvoisia, ja ottivat vastaan töitä tai tehtäviä myös alhaisella korvauksella. Lisäksi he olivat valmiita opettelemaan uusia taitoja tulonhankinnan toivossa. Mielekkään tekemisen kerrottiin myös edesauttavan taloudellista toimintakykyä, koska se karkottaa huolia mielestä.

Kirjoitelmissa jäsennettiin myös vastuuntuntoa. Yhtäältä se tukevoittaa taloudellista kykyä toimia, mutta toisaalta painava kokemus vastuusta voi myös kuormittaa jaksamista etenkin, jos kokee olevansa vastuussa asioista joihin ei pysty vaikuttamaan, tai jos vastuu on liian suuri kannettavaksi. Vastuuntunnosta kirjoittavat tiedostivat usein koko perheen talouden lepäävän omilla hartioillaan. Se sai heidät toimimaan, mutta samalla se myös huoletti. Joku koitti myös olla vastuullinen ja maksaa mahdotonta velkataakkaansa. Toisaalta tunne autonomiasta talousratkaisuissa lisäsi toimintakykyä. Riippumattomuus ja jonkin asian saaminen omaksi oli tärkeää.

Kirjoittajat yhdistivät sinnikkyuden taloudelliseen kykyyn toimia. Sitä tarvitaan päivittäin köyhyyden kanssa kamppaillessa, sillä köyhyyttä luonnehdittiin kovaksi työksi. Sinnikkyys nähtiin pärjäämisen edellytykseksi ja vaivannäön ajateltiin myös tekevän saavutetut asiat arvokkaiksi. Sinnikkyys tuli myös esille kärsivällisyytenä, kurinalaisuutena talousasioissa, sekä pärjäämisen eetosena. Niille läheisenä mielenmaiseman piirteenä nousi esiin suunnitelmallisuus. Kyky toimia tarkoittaa kykyä priorisoida suunnitelmallisesti menoja, olla perillä pakollisista laskuista ja harkita suurempia menoja pitkällä tähtäimellä. Se voi tarkoittaa myös säästämistä pieninä puroina.

Kirjoittajien taloudellista toimintakykyä edisti sopeutuminen tilanteeseensa, sillä se auttoi näkemään missä kirjoittaja on, ja punnitsemaan vaihtoehtoja realistisesti, jottei yrittäisi kurkottaa kuuta taivaalta. Sopeutuminen myös auttoi luopumaan vastuun kantamisesta mahdottoman suuresta taakasta, se helpotti ahdistusta ja teki jopa tyytyväiseksi. Sopeutumisen kanssa läheisenä mielenmaiseman elementtinä tuli esiin tunne turvatusta olost. Se kiteytyy siihen, ettei ole hätää, koska perustarpeet on turvattu, pienetkin tulot riittävät arjen menoihin ja yhteiskunnan huolenpitoon on luottamus. Kantavana elementtinä kirjoittajat esittivät niin ikään toivon paremmasta huomisesta. He halusivat uskoa pääsevänsä vaikeuksien yli, ja tulevaisuuden tuovan mukanaan myönteisiä muutoksia. Jotkut erittelivät perusteita sille, miksi tulevaisuudelta uskalsi odottaa jotain parempaa, toiset unelmoivat ihmeestä.

Kirjoitelmissa nostettiin arvoonsa harkitsevaisuus. Se tarkoitti eräänlaista puritaanisuutta, mielihalujen vastustamista, vain tarpeellisen hankkimista ja hintatietoisuutta. Ylpeys omista taloudellisista saavutuksista osoitti kykyä toimia. Kirjoittajat tunsivat ylpeyttä saatuaan jonkin talousasian hoidettua hyvin, kuten velan maksetuksi tai pienet tulot riittämään kaikkeen tarpeelliseen. Myös rohkeus tehdä merkittäviä talouteen liittyviä ratkaisuja, kuten erota puolisoista, ottaa laina, perustaa yritys tai irtisanoutua työpaikasta, ilmensi taloudellista toimintakykyä.

Eräänlaista taloudellisen mielenmaiseman veitsenterää edusti tulonhankinta menetysten uhalla. Kirjoittajat pohtivat maksaneensa liian suuren hinnan raataessaan tulojen hankkimiseksi. Raskaan työn vuoksi olivat vaarantuneet oma terveys, läheissuhteet ja omasta jaksamisesta huolehtiminen. Se sai miettimään omaa arvomaailmaa ja sitä, mitä oli tulojen lisäämiseksi valmis menettämään. Kirjoittajat tekivätkin johtopäätöksiä tulojen merkityksestä hyvinvointinsa kokonaisuudessa. Läheissuhteita ja terveyttä arvostettiin yli suurempien tulojen. Samankaltaista pohdintaa tekivät ne, jotka taiteilivat tulonhankinnan ja lasten huoltajuuden yhteensovittamisen kanssa.

Kolmanneksi yläluokan käsitteeksi liittyen taloudelliseen kykyyn toimia nimesin taloustiedot. Kirjoittajat jäsensivät oppineensa taloudenhallintaa huonojen kokemustensa ja tekemiensä virheiden kautta, sekä opettelemalla elämään tulojensa antamissa puitteissa. Omaa taloustietojen oppimista enemmän kirjoitettiin kuitenkin taloustietojen ja -taitojen siirtämisestä omille lapsille, tai siitä miten omat vanhemmat olivat siirtäneet niitä itselle. Lapsille opetettiin taloustietoja ja taloudenhallintaa ottamalla heidät mukaan perheen talousasioihin, antamalla heille sopivan suuruinen vastuu ja kannustamalla omatoimisuuteen. He esimerkiksi maksoivat itse osan jostain haluamastaan asiasta, tai osallistuivat tulojen hankintaan. Omien vanhempien itselle opettamia talousarvoja ja -niksejä arvostettiin. Niiden koettiin viitoittaneen myös omaa osaamista. Vaikka kirjoittajat mainitsivat oppineensa omista virheistään, niin taloustietojen puutetta ei pohdittu.

Neljänneksi yläluokan käsitteeksi liittyen taloudelliseen kykyyn toimia päättelin sopivan taloustaidot. Niistä kirjoittajat kertoivatkin taloudellisen mielenmaiseman elementtien ohella runsaasti. Taloustaitoja osoittivat toimet työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi. Se tarkoitti opiskelua, vapaaehtoistyötä, jossa pystyi harjaannuttamaan taitojaan, tai uuden ammatin hankkimiseen tähtäämistä. Toisaalta tämän taidon voi tulkita heikoksi, jos kirjoittaja ei arvostanut omaa ammattitaitoaan. Myös työn hakeminen ilmensi taloustaitoa, sillä siitä kirjoittavat analysoivat mahdollisen työllistymisen vaikutuksia talouteensa.

He selvittivät tekevänsä säännöllistä budjetointia tuloista ja menoista esimerkiksi viikoittain, jotta tietäisivät paljonko ruokakaupassa olisi varaa käyttää rahaa. He luettelivat kirjoitelmissaan euromäärin tulonsa ja suurimmat menoeränsä.

Päivittäiskulujen minimointikeinoista kirjoitettiin myös usein. Niitä ovat esimerkiksi käytettyjen vaatteiden ja tavaroiden kierrättäminen ja hankkiminen kirpputoreilta, tarjouten ja edullisten merkkien hyödyntäminen ruokaostoksissa, edullisista tarvikkeista laitettavan ruoan suosiminen, kaupassa käyminen mahdollisimman harvoin, bonuspisteiden kerääminen, ilmaisten palveluiden sekä edullisten harrastusmahdollisuuksien hyödyntäminen. Luontaistaloudella ja omavaraisuudella oli myös merkittävä rooli päivittäiskulujen minimoinnissa. Kirjoittajat marjastivat, sienestivät, kasvattivat vihanneksia, saivat riistaa, lämmittivät puilla ja ompelivat vaatteita. Erosipa joku kirkostakin menoissa säästääkseen. Lisäksi kohtuullisuuteen pyrkiminen menoissa osoitti taloustaitoa.

Kirjoittajien taloustaitoja heijasti myös yllättäviin menoihin varautuminen. Jossain tapauksessa se tarkoitti talousvahinkojen estämistä vakuutuksin, varotoimia hyväksikäytön varalta, tai muuta toimintasuunnitelmaa ennakoimattomien menojen varalle. Se voi tarkoittaa myös säästöjen kartuttamista, tai tietoisuutta siitä mihin jokin yllättävä kulu johtaisi. Myös taloudellisten tavoitteiden asettaminen jäsenyi taloustaidoksi. Tavoitteet saattoivat liittyä asunnon ostamiseen, velan pois maksamiseen tai yrittäjäjärjestelyihin.

Kirjoittajat kertoivat luovasta tulonhankinnasta taloustaitonaan. He keräsivät pulloja saadakseen panttirahat, kirjoittivat omakustannekirjoja, myivät tavaroitaan ja keräämiään marjoja, kunnostivat tavaroita myyntiä varten, leipoivat myyntiin ja osallistuivat yhdistystoimintaan palkkioita saadakseen. Joku väärinkäytti läheisensä varoja.

Sosiaalisen verkoston hyödyntäminen taloudenhallinnassa osoitti kirjoittajien taloudellista kykyä toimia. Tuttavien avulla etsittiin töitä, sukulaisten antama osaaminen ja apu säästivät kuluissa, ystävien kesken vaihdettiin tavaroita ja palveluksia, ja läheisiltä saatiin lainaa.

Myös riskien arviointikyky osoittaa taloustaitoa. Tällaisina arvioinnin paikkoina kirjoittajat kertoivat tilanteista, joissa he olivat pohtineet työstä irtisanoutumista, lainan ottamista, suurempaa hankintaa kuten asunnon tai auton ostamista, tai päättäneet kieltäytyä luottojen käyttämisestä. Myös kyvyttömyydestä arvioida riskejä kerrottiin. Tällöin kirjoittajat olivat tehneet taloutensa kannalta hyvinkin onnettomia ratkaisuja ja velkaantuneet holtittomasti. Riskien arviointikyvyn ohella taloustaitoa ilmensi kyky arvioida taloustekijöitä ja niiden vaikutuksia tilanteeseensa yleisesti: asumisratkaisuja, lapsista syntyviä kuluja, tulojen hankkimisesta syntyviä kuluja suhteessa tuloihin, tulevaisuuden suurempia kulueriä, sairastamisen kustannuksia ja velkatilannettaan. Käänteisesti kerrottiin myös kyvyttömyydestä arvioida taloustekijöitä ja niiden vaikutuksia. Saman kaltaista taloustaitoa ilmensi toimintavaihtoehtojen harkitseminen ja valittavissa olevien vaihtoehtojen mahdollisten seurausten analysointi. Taloustaitoa vaatii myös

sijoituskyky. Siinä missä yhdet asettivat tavoitteeksi oman asunnon, olivat toiset päässeet prosessissa eteenpäin ja sijoittaneet asunnon ostamiseen.

Kirjoittajat yhdistivät valppauden taloustaitoihin. Olemalla jatkuvasti valppaana löytää mahdollisuuksia tehdä edullisia hankintoja, eikä epähuomiossa aiheuta itselleen lisää taloudellisia ongelmia. Huolimattomuutta pidettiin taloustaitojen puutteena.

Itsensä palkitseminen jäsenyi taloustaidoksi, sillä jonkin mukavan hankinnan tekeminen tai lomailu, ja siten pinnistelystä hetkeksi hellittäminen auttoi kirjoittajia jaksamaan köyhydessä kamppailua. Tälle käännteisenä ulottuvuutena ne kirjoittajat, jotka joutuivat tinkimään virkistäytymisestä kokivat sen vaikuttavan taloudelliseen jaksamiseensa.

Viidenneksi yläluokan käsitteeksi liittyen taloudelliseen kykyyn toimia valitsin aineiston pohjalta sosiaalisen asemoitumisen. Sitä ilmensi kirjoittajien pohdinta liittyen taloudelliseen identiteettiinsä. He puntaroivat identifioidako itsensä yhä köyhäksi, ja millaisin kriteerein ihminen on köyhä. Jotkut totesivat mutkattomasti olevansa köyhiä, toisille identiteetti muodosti taakan, jotkut analysoivat miksi juuri heistä oli tullut köyhiä. Sosiaalisesta asemoitumisesta kertoi myös itsen vertaaminen muihin. Kirjoittajat tarkkailivat mitä muilla ihmisillä on verrattuna siihen mitä itsellä on, ja mistä köyhän kohtalotoverin tunnistaa. Osa koki olevansa onnekas verrattuna niihin, jotka ovat vielä heikommassa asemassa. Osa puolestaan koki tulevansa köyhänä tarkkailluksi ja kohdelluksi ennakkoluuloisesti muiden taholta. Sosiaalinen paine aiheutti toimintakykyä lamauttavaa kateutta, häpeää, kiukkua, ahdistusta ja huonommuuden tunnetta. Lisäksi sosiaalista asemoitumista heijasti kokemus osattomuudesta. Ihmiset kirjoittivat siitä, miten köyhyys esti heitä tekemästä asioita, joita elämässä pitäisi normaalisti pystyä tekemään. He eivät esimerkiksi pystyneet harrastamaan, liikkumaan vapaasti eivätkä ylläpitämään, saati solmimaan uusia sosiaalisia suhteita. He kokivat jäävänsä köyhyytensä vuoksi ulkopuoliseksi, ilman apua ja terveystalveta. Osattomuus heikensi myös lasten tulevaa taloudellista toimintakykyä, sillä he jäivät kiusattuina ilman kaverisuhteita ja kärsivät mielenterveys- sekä päihdeongelmista.

Kuudennen yläluokan käsitteen liittyen taloudelliseen kykyyn toimia nimesin jaetuksi kukkaroksi. Jaettu kukkaro pitää sisällään sen, miten kirjoittajien talouden hallinta on sidoksissa muihin ihmisiin. Nämä ihmiset vaikuttavat kirjoittajien taloudelliseen kykyyn toimia. Kirjoitelmissa kerrotaan siitä, miten paljon alaikäisten lasten paras merkitsee. Kirjoittajat ovat huolissaan köyhyiden vaikutuksista lapsiinsa. He tekevät kaikkensa kattaakseen lasten harrastuskulut ja estääkseen köyhyiden periytymisen. He potevat huonoa omaatuntoa siitä, jos eivät pysty hankkimaan lapsilleen mitään ylimääräistä.

Kirjoittajat kertovat taloudenhallintaansa tukevan tai haavoittavan läheisen vaikutuksesta. Tällainen läheinen on useimmiten puoliso. Puoliso tukee kirjoittajan taloudellista kykyä toimia silloin, kun hänen kanssaan suunnitellaan yhdessä talousasioita, pohditaan taloudellisia ratkaisuja ja rohkaistaan toinen toistaan. Puolisosta tulee toimintakykyä haavoittava läheinen silloin, jos kirjoittaja ei uskalla esimerkiksi puolison aggressiivisuuden vuoksi tehdä taloudellisia ratkaisuja, puoliso torppaa kirjoittajan taloudelliset aloitteet, käyttää häntä taloudellisesti hyväkseen, tai latistaa kirjoittajan aloitteellisuuden ja taloudellisen itseluottamuksen. Puoliso voi helpottaa ja joustavoittaa taloudenpitoa, koska kulujen maksajia on kaksi, mutta toisaalta puolison sairastuminen tai ylivelkaantuminen voi romahduttaa toisenkin pariskunnan osapuolen taloudellisen toimintakyvyn. Puolison lisäksi kotona asuva aikuinen lapsi voi olla taloudenhallintaa tukeva tai haavoittava läheinen.

Yhteinen kukkaro pitää sisällään myös sellaisen läheisen avustamisen, joka ei asu kirjoittajan kanssa samassa taloudessa. Hän voi olla oma vanhempi tai oma täysi-ikäinen lapsi. Avustaminen voi olla rahallista, tai vaikka ruoan viemistä. Kirjoittajat kertoivat kantavansa huolta läheisen taloustilanteesta, ja olivat pahoillaan jos eivät kyenneet auttamaan taloudellisesti. Jotkut myös käyttivät taloustaitojaan läheisen talousasioiden hoitamiseksi. Joku jakoi kukkaronsa myös auttaakseen ylipäättään itseään vähempiosaisia ihmisiä. Kirjoittajat kertoivat jaetun kukkaron olemassa olosta myös toisin päin, eli siitä miten heidän vanhempansa tai muut läheisensä auttoivat heitä taloudellisesti. Lisäksi sijoitin jaettuun kukkaraan muilta ihmisiltä saadun, talouskysymyksiin liittyvän kannustuksen, sillä se rohkaisi kirjoittajien toimintakykyä.

7.2 Taloudelliset mahdollisuudet toimia

Kuten luvun 4.4 kuviosta 1 käy ilmi, taloussosiaalityön teoreettisessa viitekehyksessä taloudelliseen inklusioon, eli ihmisen mahdollisuuksiin toimia luetaan sisältyvän osallisuus taloudellisista tuotteista, palveluista ja politiikkaohjelmista. Siihen kuuluvat niin ikään taloudellisten palveluiden saavutettavuus, kohtuuhintaisuus, helppokäyttöisyys, luotettavuus ja turvallisuus.

Edellisessä luvussa kävi ilmi, että tutkimusaineistoni köyhyyttä kokeneet ruuhkavuosi-ikäiset, ei-korkeakoulutetut kirjoittajat kuvasivat teoreettista jäsenystä huomattavasti monipuolisemman kuvan taloudellisesta kyvystä toimia. Samoin aineiston perusteella syntyi teoreettista kehystä rikkaampi kuva siitä, mitä taloudelliset mahdollisuudet toimia ihmisille tarkoittavat. Sisällönanalyysin kautta kirjoitelmista nousi esiin 45 alaluokan käsitettä koskien taloudellisia toimintamahdollisuuksia. Ne puolestaan jakautuivat viiden yläluokan alle.

Tähän asti olen käyttänyt rinnakkain tämän pääluokan käsitteinä taloudellista inklusiota ja mahdollisuuksia toimia. Jatkossa suosin käsitettä mahdollisuudet toimia, sillä se sopii inklusiota paremmin pääluokan käsitteeksi toimintakyvyn rinnalle.

Olen koonnut taulukkoon 3 tutkimusaineistostani sisällönanalyysin avulla nousseen käsitehierarkian siitä, millaiseksi analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajat kokevat taloudellisen toimintakykyisyyden ilmiön ulottuvuuden, joka koskee heidän taloudellisia mahdollisuuksiaan toimia.

Taulukko 3 Taloudelliset mahdollisuudet toimia, käsitehierarkia.

Taloudelliset mahdollisuudet toimia				
				
osallisuus työelämästä	osallisuus palveluista ja etuuksista	tarpeita vastaavuus	oikeudenmukainen kohtelu	inklusion hinta
-työllistyminen -työtyytyväisyys -työsuhteen epävarmuus -työsuhteen pysyvyys -työsuhteen oheishyödyt -yrittäjyyden mahdollistaminen -ei mahdollisuutta apurahaan	-saatu sosiaalineuvonta -riittämätön sosiaalineuvonta -evätyt sosiaalietuudet -tuki kolmannelta sektorilta -osallisuus työllisyyden tukipalveluissa -tuettu virkistäytyminen -evätty rakentamistuki -pääsy ammatilliseen koulutukseen -myönnetyt sosiaalietuudet -pääsy asuntomarkkinoille -mahdollisuus lainaan -mahdollisuus osamaksuun -mahdollisuus pikavippeihin -mahdollisuus vakuutussäästämiseen -mahdollisuus maksuaikaan -asioi verkossa -mahdollisuus luottokorttiin -vakuutuksen hyödynsaaja -menetetyt luottotiedot -palautetut luottotiedot -ulosotto pakkona -ulosotto palveluna	-epätarkoituksenmukaiset sosiaalipalvelut -tarkoituksenmukaiset työllisyyspalvelut -epätarkoituksenmukaiset työllisyyspalvelut -riittämätön sosiaalietuus -epäoikeudenmukainen verottaja	-myönteinen/kielteinen kohtelu sosiaalitoimessa/Kelassa/te-toimistossa -myönteinen/kielteinen kohtelu pankissa -tuki sosiaalipalveluista -kamppailu sosiaalietuuksista	-pankin palvelumaksut -pikavippien kustannukset -tulojen vaikutus etuuksiin -mahdollisuus neuvotella lainaehdoista -työllisyyden kustannukset -tulojen vaikutus palvelumaksuihin -sosiaalietuuksien keskinäisvaikutukset

Päätelin kirjoitelmien kirjoittajien kertovan taloudellisista mahdollisuuksistaan toimia heidän kirjoittaessaan työelämää koskevasta osallisuudesta, osallisuudestaan palveluista ja etuuksista, siitä vastasivatko palvelut ja etuudet heidän tarpeitaan, tulivatko he oikeudenmukaisesti kohdelluiksi, sekä siitä mikä oli osallisuuden hinta. Nämä viisi jäsennystä muodostavat siis taloudellisiin toimintamahdollisuuksiin johtavan käsittehierarkian yläluokan.

Kirjoittajien kertoessa ensimmäisestä yläkäsitteestä, eli osallisuudesta työelämässä, he kertoivat ennen kaikkea työllistymisestä, tai vaikeudesta työllistyä. Jotkut eivät yrityksistä huolimatta onnistuneet työllistymään, tai eivät pitäneet sitä edes mahdollisena. Toiset kirjoittajat olivat onnistuneet työllistymään, jotkut pystyivät jopa valitsemaan työpaikkojen välillä. Työllistymiseen olennaisesti liittyen he kirjoittivat työsuhteen pysyvyydestä tai sen epävarmuudesta. Pysyvän työsuhteen koettiin tuovan turvaa, määräaikaisuus turhautti ja loi epävarmuutta. Työelämäosallisuuden ulottuvuuksina kirjoittajat selvittivät myös olivatko he tyytyväisiä ja motivoituneita vai onnettomia työpaikassaan, ja kokivatko he tulevansa siellä kohdelluksi kannustavasti vai epäreilusti. Lisäksi he kertoivat työsuhteen oheishyödyistä, kuten siitä että työnantaja tuki uuden työpaikan etsimisessä, työnteon ehdot olivat joustavat, tai oli pääsy työterveyshuollon palveluihin. Ilmi tuli tosin kokemuksia myös työterveyshuollon riittämättömyydestä ja työrupeaman vaikutuksesta työttömyyskorvaukseen. Työelämäosallisuuteen sisältyviä jäsennyksiä olivat myös yrittäjyyden mahdollistuminen, sekä kirjoittaja-apuraha. Viimeksi mainitusta kirjoittajat tosin kertoivat utopistisena toiveena, ei toteutuneena mahdollisuutena.

Toiseksi taloudellisiin toimintamahdollisuuksiin johtavaksi yläkäsitteeksi muodostui analysoimieni kirjoitelmien perusteella osallisuus palveluista ja etuuksista. Kirjoittajat kertoivat osallisuudestaan talouspalveluihin saamansa sosiaali-neuvonnan muodossa. Paitsi sosiaaliturvien hakemiseen, neuvonta voi liittyä myös työllisyys- ja ammatinvalintakysymyksiin. Toisaalta he kertoivat myös riittämättömästä neuvonnasta, jonka seurauksena heidän taloudellinen tilanteensa oli kärsinyt. Neuvonnan ohella ihmiset kirjoittivat sosiaalietuuksista, jotka heille oli myönnetty, tai jotka heiltä oli evätty. Kyseeseen tulivat moninaiset etuudet, kuten toimeentulo-, opinto-, elatus-, asumis- ja kotihoidontuki, työmarkkina- ja kuntoutustuki, eläkkeet, sairauspäivärahat sekä omaishoidontuki ja eläkkeensaajan hoitotuki. Tulipa esiin evätty rakentamisen tukikin.

Rahassa myönnettävien etuuksien lisäksi kirjoittajat kertoivat osallisuudestaan tuettujen virkistysmahdollisuuksien, sekä kolmannelta sektorilta saadun avun muodossa. Kolmannen sektorin apu koostui pääasiassa ruoka-avusta, johon jotkut kirjoittajat eivät halunneet turvautua, mutta jonka toiset ottivat tyytyväisenä vastaan.

Merkittäväksi talouteen kietoutuviin palveluihin liittyväksi osallisuudeksi nousi osallisuus työllisyyden tukipalveluista. Niitä olivat erilaiset työharjoittelut, palkkatukityöt, työvoimakoulutukset ja kuntouttava työtoiminta. Niiden osalta kirjoittajat kertoivat osallisuudestaan, eivät sen epäämisestä. Joku kertoi myös osallisuudestaan muuhun ammatilliseen koulutukseen.

Joidenkin kirjoittajien osallisuutta talouspalveluista ilmensi pääsy asuntomarkkinoille, eli mahdollisuus ostaa oma asunto. Kirjoittajat kertoivat myös osallisuudestaan erilaisiin maksutapoihin. Joillain oli mahdollisuus ottaa laina pankista, tai heitä mietitytti olisiko sellainen mahdollista. Myös tuttavilta otetuista epävirallisista lainoista kerrottiin, ja sukulaisesta tai tuttavasta, joka takasi pankkilainan. Toiset kertoivat kattaneensa suurempia hankintojaan osamaksulla tai neuvottelemalla maksuaikaa. Maksuajasta neuvoteltiin liikkeiden ja palveluntarjoajien kanssa, erityisesti jos myyjä oli tuttu tai laskuja oli jäänyt rästiin. Kirjoittajat kertoivat myös mahdollisuudesta luottokortin käyttöön ja pikavippeihin. Jotkut kertoivat niiden käytöstä, toiset taas kertoivat päättäneensä pysyä niistä kaukana, vaikka heillä periaatteessa olisi ollut pääsy niihin. Myös pikavippien johtamisesta ylivelkaantumiseen kerrottiin. Mahdollisuudesta käyttää verkkopankkia kirjoitettiin myös.

Osallisuutta palveluun ja etuuteen ilmensivät niin ikään esimerkiksi onnettomuustilanteen johdosta saadut vakuutuskorvaukset. Vakuutukset mainittiin myös eläkkeen säästämismuotona.

Päätelin myös luottotietomerkin ja ulosoton ilmentävän osallisuutta taloudellisista palveluista, vaikka ne eivät usein olekaan tavoiteltuja palveluja. Kirjoittajat kertoivat luottotietomerkin aiheuttamista ongelmista esimerkiksi asunnon saamisessa, ja toisaalta niiden palautuksen tuomasta helpotuksesta. Ulosotto koettiin pitkänä taipaleena, mutta toisaalta suojaosuuden ja perusetuuksien ulosottokelvottomuuden vuoksi taloustilanteeseen ennakoitavuutta ja turvaa tuovana palveluna. Ulosotosta kirjoitettiin myös helppona palveluna, koska sen toimimisen eteen ei tarvitse nähdä vaivaa.

Kolmanneksi taloudellisten toimintamahdollisuuksien pääluokan yläkäsitteeksi nimesin taloudellisten palveluiden ja etuuksien tarpeita vastaavuuden. Kirjoittajat kertoivat siitä, miten olivat kokeneet sosiaalipalvelut omiin tarpeisiinsa nähden epätarkoituksenmukaisiksi, tai he kokivat ettei sosiaalipalveluista saa lainkaan apua. Epätarkoituksenmukaisuuteen viitattiin myös puhuttaessa sosiaalitoimen palveluiden byrokraattisuudesta, siitä että vanhan asiakkaan oli toimitettava samat paperit yhä uudelleen. Työllisyyspalveluiden osalta kirjoittajat kertoivat sekä tarkoituksenmukaisista että epätarkoituksenmukaisista palveluista. Joku koki TE-toimiston hänelle osoittamat kurssit ja tukityöllistämisen tarpeitaan vastaamattomaksi pakkopullaksi tai kontrolliksi. Monet taas kirjoittivat kurssien,

kuntouttavan työn tai tukityöllistämisen vastanneen erityisen hyvin tarpeisiinsa, sillä ne auttoivat toipumaan mielenterveyden haasteista, toivat sisältöä ja sosiaalisia kontakteja arkeen, edesauttoivat uuden oppimista, ohjasivat urapolulla tai toivat mukanaan rohkaisevaa palautetta ja tulevaisuudenuskoa. Myös verottajan palveluiden huonosta vasteesta tarpeisiin mainittiin siinä mielessä, miten veroasioiden hallinta toi hankaluuksia taloudenhoitoon. Verottajan palveluja moitittiin jäykiksi ja vaivaa tuottaviksi.

Kirjoittajien sosiaalietuuksista kertoma yhdistyi tarpeita vastaavuuteen puheena etuuksien riittämättömyydestä. He kritisoivat esimerkiksi lapsilisien päättymistä lasten asuessa yhä kotona, alhaista asumistukea suhteessa vuokratuluihin ja etuuksien viipymistä.

Neljänneksi taloudellisiin toimintamahdollisuuksiin kiinnittyväksi yläluokaksi nimesin oikeudenmukaisen kohtelun taloudellisiin palveluihin ja etuuksiin liittyen. Kirjoittajat avautuivat niin saamastaan myönteisestä kuin kielteisestä kohtelusta sosiaalitoimessa, Kelassa ja TE-toimistossa. Kielteisestä kohtelusta kertoessaan kirjoittajat kokivat, etteivät he olleet tarpeineen tulleet viranomaisen taholta ymmärretyksi, tai heidät oli jätetty ilman apua. Jotkut kokivat myös tulleen suoranaisesti torjutuksi, joutuneensa epäluulon tai epäoikeutetun vallankäytön kohteeksi tai nöyryytetyksi. Sosiaalitoimen tai TE-toimiston päätökset saatettiin myös kokea perusteettomiksi. Toisaalta osa kirjoitti kohtaamisestaan empaattisen sosiaalityöntekijän kanssa, joka ymmärsi kirjoittajan tilanteen ja tarpeet. Myös myönteinen tai kielteinen kohtelu pankissa tuli esiin.

Oikeudenmukaisen kohtelun yläkäsitteen alle sijoitin myös kirjoittajien kertomukset sosiaalipalveluista saamastaan tuesta. He kertoivat tulleen inhimillisesti kohdatuksi ja kuunnelluksi, sekä saaneensa tilanteeseensa soveltuvaa palvelua. He kertoivat myös luottamuksesta sosiaalipalveluihin, niiden arvostuksesta, sekä kaipuustaan palveluiden piiriin. Toisin sanoen, he ilmaisivat sosiaalipalveluiden kannatelleen heitä.

Toisaalta kirjoittajat kertoivat sosiaalietuuksiin liittyvistä, epäoikeudenmukaisiksi kokemistaan päätöksistä, sekä kamppailuistaan sosiaalietuuksien saamiseksi. Epäoikeudenmukaisina pidettiin esimerkiksi kielteisiä sairauspäiväraha- ja eläkepäättöksiä, jotka perustuivat sellaisten lääkäreiden lausuntoihin, jotka eivät olleet koskaan kirjoittajaa tavanneetkaan. Tai kirjoittaja ei voinut käsittää miten hän ei saa etuutta, vaikka sen kriteerit hänen mielestään täyttyisivät. Epäoikeudenmukaisena pidettiin myös sitä, jos muiden arveltiin saavan itseä enemmän tukea. Niin ikään mittavan paperipinon vaatimista pidettiin epäreiluna. Vammaispalveluihin oikeutettu kirjoittaja kertoi kamppailevansa jatkuvasti tarkoituksella lainvastaisesti tehtyjen päätösten oikaisemiseksi.

Viidennen identifioimani taloudellisten toimintamahdollisuuksien yläluokan nimesin inklusion hinnaksi. Se koostuu kirjoittajien kertomuksista siitä, millaisia rahallisia seurauksia taloudellisilla mahdollisuuksilla toimia on heille ollut, tai miten he ovat välttäneet toimintamahdollisuuksien kustannuksia. Joku kirjoittaa luopuneensa pankkikortista säästääkseen pankin palvelumaksuissa. Toinen tiedostaa ottamistaan pikavipeistä perittävän ylisuurta korkoa, jotkut ovat vaikuttaneet lainansa kustannuksiin sopimalla pankin kanssa lyhennysten suuruudesta.

Tulojen vaikutus sosiaalietuuksiin nousee esiin inklusion hintana, kun kirjoittaja laskee eläkkeen säilyvän vaikka saisi työtuloa, mutta korkean lisäveroprosentin ja asumistuen menettämisen tekevän lisätulon hankkimisen kannattamattomaksi. Myös satunnaistulojen vaikutuksesta työttömyyskorvauksiin kerrotaan. Osallisuus työelämässä tarkoittaa pienipalkkaiselle kirjoittajalle kustannuksia sosiaalipalveluiden maksuina, kun ylittää nipin napin rajan jonka jälkeen on maksettava täysi maksu esimerkiksi päivähoidosta. Työllisyydestä kerrotaan koituvan hinta myös muun muassa pitkien työmatkojen kuluina. Sosiaalietuuksien keskinäisvaikutuksillakin voi olla hintansa.

Kirjoittajat kertovat miten yhden etuuden saaminen on tarkoittanut toisen etuuden eväämistä tai lakkauttamista. Tai miten puolisolle myönnetty etuus on vaikuttanut negatiivisesti omaan tilanteeseen. He päättelevät köyhän kukkaron näin aina pysyvän yhtä laihana teki mitä vain. Joissain tapauksissa etuuksien yhteensovitus on tuonut kirjoittajalle taloudellisesti myönteisenkin lopputuloksen, eli inklusion hinta on lopulta ollut negatiivinen. Esimerkiksi asumistuki on laskenut viiveellä kirjoittajan saatua palkkatuetun työn.

7.3 Yleisinhimillinen toimintakyky

Taloussosiaalityön viitekehyksessä painotetaan ihmiselämän fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien vaikutusta taloudelliseen toimintakykyisyyteen, mutta niitä ei kuitenkaan mielletä suoraan osaksi taloudellista toimintakykyisyyttä. Tutkimusaineistoni köyhyyttä kokeneet ruuhkavuosi-ikäiset, ei-korkeakoulutetut kirjoittajat liittivät kuitenkin elämänsä kokonaisuutena osaksi taloudellista toimintakykyisyyttä. Siitä muodostuikin tutkimuksessani taloudellista toimintakykyisyyttä ilmentävä kolmas käsitteellinen pääluokka, jonka nimesin yleisinhimilliseksi toimintakyvyksi. Sisällönanalyysin kautta kirjoittelusta nousi esiin 23 alaluokan käsitettä koskien yleisinhimillistä toimintakykyä. Ne puolestaan jakautuivat kolmen yläluokan alle.

Olen koonnut taulukkoon 4 tutkimusaineistostani sisällönanalyysin avulla nousseen käsitehierarkian siitä, millaiseksi analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajat kokevat taloudellisen toimintakykyisyyden ilmiön ulottuvuuden, joka koskee heidän yleisinhimillistä toimintakykyään.

Taulukko 4 Yleisinhimillinen toimintakyky, käsitehierarkia.

Yleisinhimillinen toimintakyky		
		
Sosiaaliset suhteet	Fyysiset ja psyykkiset reunaehdot	Merkityksellisyyden kokeminen
puoliso lapset lapsenlapset läheiset ystävät yksinäisyys lemmikit yksinhuoltajuus	terveys sairastaminen läheisen sairastaminen terveyspalvelut päihteettömyys päihteet asumisolot	uskonnollisuus pohdiskelu luonto mielekäs tekeminen liikunta aktiivisuus harrastukset vapaa-aika

Ensimmäisenä yleisinhimillisen toimintakyvyn yläluokkana analysoimissani kirjoitelmissa nousi esiin sosiaalisiksi suhteiksi nimeämäni yläluokan käsite. Siihen liittyen kirjoittajat kertoivat miten lämmin ja rakentava suhde lapsiin, puolisoon, lapsenlapsiin, muihin läheisiin ja ystäviin tuki ja auttoi jaksamaan köyhyyden kanssa kamppailua. Kirjoittajat kokivat tärkeäksi jakaa huolet ja murheet läheistensä kanssa, ja heiltä sai kannustusta. Laskin myös lemmikit mukaan tähän yläluokkaan, sillä kirjoittajat kertoivat miten tärkeitä, elämään piristystä ja hyvää mieltä tuovia seuralaisia koirat, kissat ja kanitkin olivat. Toisaalta ongelmat ja ristiriidat sosiaalisissa suhteissa, sekä huoli ja huolenpito läheisistä söivät jaksamista ja taloudellista toimintakykyisyyttä, sillä ne kuluttivat tiukoilla olevaa kapasiteettia. Yksinhuoltajuus näyttäytyi erityisenä sosiaalisena suhteena lapseen, koska se teki jakamattomasta vastuusuhteesta yhtäältä voimavaroja vaativan, toisaalta loi tiiviydessään palkitsevan yhteenkuuluvuuden tunteen. Yksinäisyyden kokemus, eli sosiaalisten suhteiden puute puolestaan koetteli yleisesti toimintakykyä.

Toisen yleisinhimillisen toimintakyvyn yläluokan nimesin fyysisiksi ja psyykkisiksi reunaehdoiksi. Kirjoittajat kertoivat hyvän terveyden mahdollistavan kyvyn toimia, kun taas fyysiset pitkäaikaissairaudet ja mielenterveyden haasteet, kuten masennus vaikeuttavat pärjäämistä ja vaikuttavat siten myös taloudelliseen toimintakykyisyyteen. Avun saamisen sairauksiin terveyspalveluista, ja hoitotasapainoon pääsemisen kerrottiin edesauttavan yleistä toimintakykyä. Kirjoittajien mukaan toimintakykyä koettelee oman sairastamisen lisäksi myös läheisen, kuten lapsen tai puolison sairastaminen. Sen kerrotaan johtaneen

epätoivoisiinkin kokemuksiin. Tässäkin tilanteessa avun saaminen terveystaloukselta on ollut olennaista. Kirjoittajat mainitsevat lisäksi päihitteettömyyden yleistä toimintakykyä tukevana asiana, kun taas omasta tai läheisten päihitteiden käytöstä kerrottiin negatiivisena ulottuvuutena.

Sisällytin fyysisiin ja psyykkisiin reunaehtoihin myös kirjoittajien maininnat asumisolosta, sillä he kertoivat puutteellisten tai sopimattomien asuinolojen vaikuttavan selkeästi jaksamiseensa. Tyydyttävistä asuinolosuhteista puolestaan kirjoitettiin kiitollisina.

Yleisinhimillisen toimintakyvyn kolmanneksi yläluokaksi muodostui merkityksellisyiden kokeminen. Siihen liittyen kirjoittajat jäsensivät uskonnollisuuden ja pohdiskelun voimaannuttavasta vaikutuksesta. He kertoivat miten luonnossa liikkuminen ja liikunta ylipäätään auttavat jaksamaan. Heidän mukaansa mielekäs tekeminen, aktiivisuus ja harrastukset yhdessä sopivan vapaa-ajan määrän kanssa edesauttavat yleistä toimintakykyä ja jaksamista kamppailussa köyhyyden kanssa. Harrastukset saattoivat vaihdella liikunnasta virkkaukseen, valokuvaukseen, vapaaehtoistyöhön, lukemiseen, päiväkirjan kirjoittamiseen tai kirjeenvaihtoon. Harrastusten puutetta puolestaan kuvattiin hyvinvointia ja toimintakykyä haittaavana tekijänä. Köyhyys saattoi estää harrastamisen.

7.4 Mallitarinat

Edellisissä luvuissa olen avannut analysoimieni kirjoitelmien tuottamia jäsenyksiä taloudellisen toimintakykyisyyden ulottuvuuksista kolmen pääluokan käsitteen kautta. Hyödynsin sisällönanalyysin avulla rakentunutta käsittekokonaisuutta vielä kerronnallisen tutkimuksen juonirakennanalyysin pohjana laatiakseni niiden avulla kaksi mallitarinaa analysoimistani kirjoitelmista. Mallitarinat perustuvat nelikenttiin sijoitettuihin kuvitteellisen kirjoittajan taloudellisiin päämääriin, keinoihin, esteisiin ja esteiden seurauksiin. Nelikenttiin sijoitin sisällönanalyysiprosessissa syntyneitä alaluokkia, jotka esiintyivät yleisesti analysoimissani kirjoitelmissa. Mallitarinat eivät kuitenkaan ole tyhjentäviä otoksia kirjoitelmien alaluokista. Ne ovat niin sanottuja "uusia tarinoita" aineiston kirjoitelmista. Ensimmäisessä mallitarinassa, jonka kirjoittajan nimimerkiksi olen antanut Väsynyt tarpoja, pääpaino on taloudellisen toimintakykyisyyden haasteissa:

Väsynyt tarpoja

Yhtä epävarmuutta ja alamäkeä ovat viime vuodet olleet. Nivelrikko paheni sellaiseksi, etten voinut enää ottaa lapsia hoitoon. Hain työkyvyttömyyseläkettä, mutta hylkäys tuli. Ei niillä päättäjillä ole mitään käsitystä millaista nivelrikkoisen diabeetikon elämä on, haukkuvat laiskaksi vaan.

Työmarkkinatuki ei millään riitä menoihin, vaikka mitä tekisi. Vuokra on niin iso, että siihen menee asumistuesta huolimatta pitkä penni. En tiedä mistä löytäisin halvemman, enkä haluaisi kodistani minnekään kyllä muuttaa. Miten minä tässä kunnossa edes muuton kykenisin hoitamaan. Kulut yritän pitää minimissä ostamalla ruokaa alelaarista. Uusia vaatteita en ole hommannut aikoihin, kirpputorilta ovat kaikki. Mitään ylimääräistä en ole itselleni ostanut, enkä lomilla käynyt. Mitä sellaiset edes ovat? Silti alkavat rahat aina loppua loppukuusta, niin joudun ostamaan luottokortilla. Korttilasku sen kun kasvaa, kun ei sitä saa kaikkea maksettua pois. Saa nähdä milloin ottavat koko kortin pois. Varsinkin näin alkuvuodesta lääkkeisiin menee tosi paljon rahaa. Kaikkia lääkkeitä en aina pysty edes ostamaan.

Varsinainen katastrofi tulee silloin, kun tulee isompi rahanmeno, kun vaikka pesukone sanoo sopimuksensa irti. Yritin hakea sossusta toimeentulotukea silmälaseihin ja pyykkikoneeseen, mutta ei sieltä mitään tippunut. Virkailija totesi, että tulojen pitäisi laskelman mukaan riittää, ja että mitä jos katselisin työpaikkoja. Sinne en halua uudestaan mennä, jos ei ole ihan pakko. Sen verran raskasta työtä olen tehnyt ja verojakin maksanut, mutta tarpeen tullen ei apua saa mistään. Työkkärissä oli käytävä miettimässä mitä työtä voisin vielä tehdä. Passittivat jollekin kurssille, josta ei oikein ollut mitään iloa. En ole keksinyt mikä työ olisi sellainen, ettei nivelrikko haittaisi.

Ihan kun tässä omassa tilanteessa ei olisi tarpeeksi murhetta, vaan pojan takia saa vielä stressata. Poika asuu omillaan, mutta opiskelut jäivät kesken, eikä ole töitä onnistunut löytämään. Alkoholiakin kuluu, ja rahat on aina loppu. Tulee sitten minulta pyytämään. Koitan auttaa vaikka ruokaa antamalla, jos itselläni on. Kyllä sitä toivoisi, että edes jälkikasvu pärjäisi, vaikka itsellä ei mikään enää paremmaksi muuttuisi.

Voimia kerään koiran kanssa kävelyllä käymisestä, se on ainakin vielä ilmaista. On minulla ollut kaksi ystävää, joiden kanssa ennen käytiin teatterimatkoilla. Nyt on yhteydenpito melkein jäänyt, kun mietityttää että mitä he ajattelevat, jos ei minulla ole rahaa lähteä mukaan. Miten sen auringon saisi paistamaan tähänkin risukasaan niin, että rahat edes riittäisivät kuukauden menoihin eikä koko ajan tarvitsisi joka penniä venyttää.

Väsyneen tarpojan päämääränä on, että hänen tulonsa riittäisivät menoihin, ja että hän pääsisi työkyvyttömyyseläkkeelle. Saavuttaakseen päämääränsä hän hakee sosiaalietuuksia, pyrkii minimoimaan päivittäiset kulunsa ja tinkii virkistäytymisestään. Hänen toimintakykyään ylläpitää liikunta lemmikin kanssa. Esteitä tavoitteiden saavuttamisen tiellä ovat sairaudet, paine jakaa kukkaroa aikuisen lapsen kanssa, epätarkoituksenmukaiset työllisyyspalvelut, kielteinen kohtelu sosiaalitoimessa, evätyt sosiaalietuudet, haasteet taloustekijöiden arvioinnissa ja budjetoinnissa, köyhyydestä kumpuava sosiaalinen paine, sekä näköalattomuus. Esteiden seurauksena Väsynyt tarpoja ei ole enää osallinen työelämästä, hän kärsii epävarmuudesta ja stressistä, työllisyys- ja sosiaalipalveluista ei ole tueksi, hän on katkeroitunut, hän ei kykene varautumaan yllättäviin menoihin, hän kokee osattomuutta ja yksinäisyyttä ja hänen jaksamisensa on koetuksella.

Toisessa mallitarinassa, jonka nimimerkiksi olen antanut Sunnuntailapsi, pääpaino on puolestaan taloudellista toimintakykyisyyttä myönteisesti ilmentävissä ulottuvuuksissa:

Sunnuntailapsi

Edellisen kirjoitukseni jälkeen kävin laitoshuoltajan kurssin. Sen jälkeen on siivoojan töitä riittänyt, mutta työ itsessään alkaa tuntua aika yksitoikkoiselta, vaikka mukavia työkavereitakin on ollut. Onneksi olen saanut pysyä terveenä, vaikka työ onkin välillä fyysisesti raskasta. Palkka on myös niin pieni, että olen työssäkäyvä, mutta yhä köyhä.

Perheemme toimeentulolle on aiheuttanut haasteita mieheni selkäsairaus. Hän joutui sen vuoksi pitkälle sairauslomalle, eikä ole voinut palata entiseen varastomiehen työhönsä. Hän on saanut hyödyllistä uraneuvontaa työvoimatoimistosta ja on nyt työllistettynä kierrätyskeskuksen verstaalla. Suunnitelmissa on, että hän aloittaisi sähköalan opinnot. Minä olen alkanut haaveilla lähihoitajaopinnoista. Mieheni kanssa olemme todenneet, että molempien opiskeluaikana tulot olisivat alhaiset, mutta opiskelu toisi varmemmat työmahdollisuudet ja isomman palkan. Minä voisin opintojen ohella tehdä satunnaisia työkeikkoja. Uskon, että sellaista jaksaisi jonkin aikaa, vaikka lapsiperhearjen pyörittys viekin aikaa. Uuden opiskelu tuntuisi myös kiinnostavalta, pärjäsin mielestäni hyvin laitoshuoltajan opinnoissa.

Pienet tulot vaativat pieniä menoja. Me laskemmekin mieheni kanssa tarkkan kuukausittaisen budjetin. Käymme kaupassa vain kerran viikossa ja hyödynnämme tarjoukset. Kesällä käymme marjassa ja saamme juureksia sisareltani, jolla on viljelypalsta. Lapset keräävät pulloja tienvarsilta ja pyrimme myös säästämän ainakin muutaman kolikon joka viikko. Olemme koko perhe päättäneet, että säästetyillä rahoilla teemme kylpylämatkan ensi vuonna. Arkiharrastuksemme ovat edullisia. Lapset käyvät kaupungin järjestämässä iltapäiväkerhossa. Mieheni kanssa kävelemme ja pyöräilemme. Urheiluvälineet ostamme käytettyinä. Käymme myös seurakunnan järjestämällä retkillä. Siellä saa ruuankin.

Meillä on vielä yksi pidemmän tähtäimen unelma, jota emme meinaa uskaltaa ajatella ääneen. Haluaisimme saada ostettua oman asunnon. Katselemme toisinaan asuntoilmoituksia ja haaveilemme. Ehkä unelmasta voi tulla tottakin kunhan olemme saaneet opiskelut suoritettua. Silloin voi pankkikin antaa lainaa jos olisi vakituinen työpaikka.

Sunnuntailapsen päämääriä ovat mielekäs, vakituinen osallisuus työelämässä, kyky sijoittaa omistusasuntoon, sekä virkistäytyminen lapsen paras edellä. Hänen keinojaan tavoitteiden saavuttamiseksi ovat työpaikan hakeminen ja opiskelu toimenä työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi, päivittäiskulujen budjetointi, taloudellinen itseluottamus, päivittäiskulujen minimointi, tavoitteiden asettaminen, terveys, suunnitelmallisuus, optimisismi, itsensä palkitseminen, taloustekijöiden arvointi, sinnikkyys, kannustus, taloudenhallintaa tukeva läheinen, voimaannuttavat läheissuhteet, sekä tarpeita vastaavat työllisyyspalvelut.

Päämäärien saavuttamisen esteitä tai haasteita ovat läheisen sairastaminen, työllisyyden kustannukset, eli opiskeluaajan pienet tulot, tulonhankinnan seuraukset hyvinvoinnin kokonaisuudelle, taloudellinen identiteetti, sekä epävarmuus mahdollisuudesta lainansaantiin. Esteiden seurauksina läheinen on menettänyt osallisuuden työelämästä, opiskelun vuoksi laskevat tulot vaativat erityistä suunnitelmallisuutta ja toimintakyky saattaa joutua äärirajoille työn ja opintojen puristuksessa. Köyhyys näyttäytyy taloudellisena identiteettinä muuntuvalta, sillä Sunnuntailapsella riittää uskoa parempaan. Epävarmuus lainansaannista saa

ponnistelemaan mahdollisuuden varmistamiseksi. Sunnuntailapsi tuntee olonsa turvatuksi ja hänellä on rohkeutta tehdä ratkaisuja.

Mallitarinoita voi pitää tässä tutkimuksessa tutkimustulosten yhteenvetomaisina koosteina, joissa kuitenkin on ollut tavoitteena tuoda esille alkuperäisten kirjoitelmien tekijät ja heidän kirjoitelmiensa ainutlaatuisuus.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Asetin tutkielmassani kaksi tutkimuskysymystä. Ensimmäisenä kysyin: ”Miten köyhyyttä kokeneet, ei-korkeakoulutetut, ruuhkavuosi-ikäiset ihmiset jäsentävät taloudellista toimintakykyisyytään?”.

Vastauksen tähän kysymykseen olen esitellyt tarkemmin luvussa 7 avaamalla ensiksi tutkimusaineistosta sisällönanalyysin avulla hahmottamani käsitehierarkiat koskien taloudellisen toimintakykyisyyden jäsennyksiä. Toiseksi, koostamani mallitarinat esittävät kerronnallisessa muodossa yhteenvedonomaaisesti köyhyyttä kokeneiden, ei-korkeakoulutettujen, ruuhkavuosi-ikäisten kirjoitelmien kirjoittajien jäsennyksiä taloudellisesta toimintakykyisyydestä.

Aineiston perusteella tutkimuksen kohderyhmän jäsenitys taloudellisesta toimintakykyisyydestä jakautuu taloudelliseen kykyyn toimia, taloudellisiin mahdollisuuksiin toimia, sekä yleisinhimilliseen toimintakykyyn. Nämä ulottuvuudet näyttäytyvät kuitenkin vankasti toisiinsa limittyneinä.

Kirjoituksissa niin taloudellista kykyä toimia, kuin sen haasteita ilmensivät terveydentilaan, taloudelliseen mielenmaisemaan, taloustietoihin, taloustaitoihin, sosiaaliseen asemoitumiseen ja jaettuun kukkaroon liittyvät elementit. Taloudellisiin mahdollisuuksiin toimia kirjoittajat yhdistivät osallisuuden työelämässä, osallisuuden palveluista ja etuuksista, sen vastasivatko palvelut heidän tarpeitaan, tulivatko he oikeudenmukaisesti kohdelluiksi palveluissa ja millaiseksi taloudellisten toimintamahdollisuuksien hinta muodostui. Myös toimintamahdollisuuksien osalta kirjoittajat toivat ilmi sekä mahdollisuuksia että niiden puutetta. Yleisinhimillisen toimintakyvyn jäsennyksinä tulivat esiin sosiaalisiin suhteisiin, fyysisiin ja psyykkisiin reunaehtoihin, sekä merkityksellisyyden kokemiseen liittyvät elementit.

Tutkielmani jatkokysymykseksi asetin kysymyksen: ”miten köyhyyttä kokeneiden taloudellisen toimintakykyisyyden jäsennykset suhteutuvat

taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen jäsenyykseen taloudellisesta toimintakykyisyydestä?”.

Tutkimusaineistosta identifioimillani taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenyyksillä on paljon yhtäläisyyksiä taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen jäsenyyksen kanssa. Yhteenvedo teoreettisesta jäsenyyksestä on luvun 4.4 kuviossa 1. Aineiston luoma kuva taloudellisesta toimintakykyisyydestä osoittautui kuitenkin teoreettista vertailujäsenyyttä monisyisemmäksi ja toimintakykyisyyden kokonaisvaltaisuutta korostavammaksi.

Kuten luvussa 4.1 käy ilmi, taloussosiaalityön teoriassa huomioidaan taloudellisen toimintakykyisyyden haasteiden lisäävän sairastavuutta ja sosiaalisia ongelmia, sekä päin vastoin. Sairastavuutta ja sosiaalista stressiä ei teoreettisessa viitekehyksessä kuitenkaan mielletä suoraan osaksi taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenyyttä. Tutkimusaineistoni valossa yleisinhimillinen toimintakyky taas asettui erottamattomaksi osaksi taloudellista toimintakykyisyyttä. Kirjoittajat kertoivat rakentavien sosiaalisten suhteiden ja lemmikkien varauksettoman kumppanuuden tuovan voimia köyhyyskamppailuun, kun taas hajottavat ihmissuhteet nakersivat taloudellista kykyä toimia, sekä sulki pois taloudellisia mahdollisuuksia. Myös huolenpitovastuun ottaminen läheisistä, sekä yksinäisyys saivat taloudellisen jaksamisen tiukille. Fyysiset pitkäaikaissairaudet, psyykinen sairastaminen, päihderiippuvuudet ja puutteelliset asumisolosuhteet verottivat järjestäen taloudellista kykyä ja mahdollisuuksia toimia. Ne tekivät esimerkiksi työllistymisestä vaikeaa, köyhyydestä syvempää, ja nakersivat uskoa tulevaisuuteen. Myös merkityksellisyyden kokemisella osana yleisinhimillistä toimintakykyä oli suora yhteys taloudelliseen kykyyn ja mahdollisuuksiinkin toimia. Harrastukset ja hengellisyys edesauttoivat jaksamista ja ylläpitivät fyysistä kuntoa. Toisaalta köyhyys asetti esteitä mahdollisuuksille viettää mielekästä vapaa-aikaa ja huolehtia itsestä.

Taloussosiaalityön teoreettisessa viitekehyksessä käytetään rinnakkain käsitteitä taloudellinen kyky toimia, sekä taloudellinen lukutaito. Tutkimusaineistoni perusteella jälkimmäinen vaikuttaa liian suppealta käsitteeltä kuvaamaan kyseistä ulottuvuutta. Aineisto tuki teoreettisen viitekehyksen jäsenyyttä taloudellisesta kyvystä toimia suurelta osin, sillä kirjoitelmissa esiintyivät teoreettisen jäsenyyksen elementeistä ymmärrys, arviointi ja toiminta omaksi taloudelliseksi parhaaksi, taloustiedot ja -taidot, luottamus, motivaatio, taloudellinen sosiaalistuminen, koulutus, talousarvot, -asenteet ja -normit, sekä talouskäyttäytymisen mallit. Neuvonta ja ohjaus puolestaan sijoittuivat luontevammin taloudellisten toimintamahdollisuuksien ulottuvuuden osaksi.

Kirjoitelmien tuottama jäsenyys taloudellisesta kyvystä toimia osoittautui kuitenkin teoreettista viitekehystä rikkaammaksi. Terveystila asettui osaksi

taloudellista kykyä toimia, sillä sairastaminen saattoi merkitä estettä tulonhankinnalle ja käänteisesti terveys mahdollisti sen. Taloudellinen mielenmaisema osana taloudellista kykyä toimia näyttäytyi myös teoreettista jäsenystä moniulotteisempänä, sillä kirjoittajat liittivät siihen myös elementtejä, kuten köyhyyskamppailun aiheuttaman stressin ja uupumuksen, riippuvaisuuden ja autonomian, suhteen tulevaisuuteen, jaksamisen, tunteet sekä talouden merkityksen suhteessa hyvinvoinnin kokonaisuuteen. Taloustietojen tulkitsen saaneen aineistossa vähemmän painoarvoa kuin teoreettisessa keskustelussa. Taloustaitojaan kirjoittajat puolestaan esittelivät kattavasti.

Aineiston perusteella sosiaalisesti asemoitumiseksi nimeämäni taloudellisen toimintakyvyn ulottuvuutta teoreettinen viitekehys ei vaikuta huomioivan. Tässä kirjoitelmissa esiintyneessä ulottuvuudessa köyhyyttä kokeneet kertoivat taloudellisesta identiteetistään, köyhyyden aiheuttamasta sosiaalisesta paineesta, sekä osattomuuden kokemuksista. Myöskään jaetun kukkaron ulottuvuus ei saa teoreettisessa jäsenyksessä huomiota. Sen osalta aineiston kirjoittajat kertoivat miten suora, joko tukeva tai haavoittava merkitys heidän läheistensä asenteilla ja käytöksellä on heidän taloudenhallintaansa. He kertoivat myös avustavansa omasta kukkarosta läheisiään, tai läheistensä tukevan itseään taloudellisesti. Niin ikään lasten tarpeiden asettaminen omien tarpeiden edelle tuli usein esiin.

Myös taloussosiaalityön teoreettisen viitekehysten jäsenyys taloudellisista toimintamahdollisuuksista osoittautui tutkimusaineiston perusteella tekemääni jäsenystä pelkistetyimmäksi. Toisin kuin teoreettisessa jäsenyksessä, aineiston kirjoitelmissa taloudellisten palveluiden helppokäyttöisyys, luotettavuus tai turvallisuus eivät saaneet painoarvoa. Osallisuudesta yksityisen sektorin palveluihin liittyen ilmi tulivat mahdollisuus maksuaikaan, osamaksuun, luottokorttiin, lainaan ja sen ehdoista neuvottelemiseen, sekä osallisuuden hinta liittyen pikavippien ja pankkipalveluiden kustannuksiin. Pankkien osalta nimettiin myös siellä saatu kohtelu.

Vankin yhtymäkohta teoreettisessa ja aineiston perusteella kokoamassani jäsenyksessä taloudellisista toimintamahdollisuuksista löytyy osallisuudesta politiikkaohjelmissa, sekä osallisuudesta palveluissa ja niiden saavutettavuudesta julkisten palveluiden osalta. Tärkeänä toimintamahdollisuuksien jäsenyksen elementtinä kirjoittajat kertoivat osallisuudesta sosiaalietuuksiin sekä julkisiin palveluihin. Palveluista korostuivat sosiaalineuvonta, työllisyyspalvelut, tuettu virkistäytyminen ja ammatillinen koulutus. Myös luottotiedoilla ja ulosotolla oli sijansa jäsenyksessä. Kirjoittajat jäsensivät sosiaali- ja työllisyyspalveluja, sekä sosiaalietuuksia myös siitä näkökulmasta vastasivatko ne heidän tarpeitaan, ja olivatko etuudet riittäviä. Niin ikään julkisiin palveluihin liittyvänä elementtinä tuli esiin oikeudenmukainen kohtelu sosiaalitoimissa, Kelassa ja TE-toimistossa, sekä se,

koettiin sosiaalipalveluista ylipäättään saadun tukea. Myös kamppailu etuuksien saamiseksi liittyi kohdelluksi tulemisen kokemukseen. Osallisuuden hintaa jäsennettiin julkisen sektorin osalta tulojen ja etuuksien suhteena, sekä etuuksien keskinäisvaikutusten kautta.

Kirjoittajien jäsennyksissä taloudellisista toimintamahdollisuuksista hyvin tärkeälle sijalle nousi osallisuus työelämässä, sekä osana sitä työsuhteen pysyvyys tai epävarmuus. Työllisyys koettiin siis vahvasti taloudellisten toimintamahdollisuuksien ilmentäjänä. Toisaalta työllisyydellä todettiin myös olevan kustannuksensa esimerkiksi työmatkojen vuoksi. Teoreettisessa viitekehyksessä osallisuutta työelämässä ei ole mielletty taloudellisten toimintamahdollisuuksien ilmentäjäksi.

Taloussosiaalityön teoreettisen viitekehysten mukaan taloudellinen toimintakykyisyys johtaa taloudelliseen hyvinvointiin. Siihen puolestaan kuuluvat tulonhankinta, säästäminen, varallisuuden kartuttaminen, kulutuksen ja luottojen hallinta, sekä talousshokeilta suojautuminen. Tutkimusaineiston perusteella ei ollut perusteltua jäsentää kyseisiä elementtejä erilliseksi tai eritasoiseksi ulottuvuudeksi. Ennemmin ne sirottuivat toimintakykyisyyden ulottuvuuksien joukkoon, sillä ne ovat niin toimintaa omaksi taloudelliseksi parhaaksi, kuin esimerkiksi taloustaitojen ja -mahdollisuuksien, sekä taloudellisen mielenmaiseman ilmentymiä.

9 POHDINTA

Tutkielmassani analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajat ansaitsevat tulla nimetyiksi arjen sankareiksi. Ennen aineistoon tarttumista en kuvitellut löytäväni kirjoitelmista niin runsaasti kertomuksia luovista ja sinnikkäistä tavoista hankkia tuloja, enkä myöskään niin järjestelmällisistä keinoista suunnitella ja hallita menoja. Kirjoittajat ovat tehneet rohkeita ratkaisuja vaikeiden elämäntilanteidensa helpottamiseksi ja joutuneet sietämään epävarmuutta, ahdistusta ja epätoivoa. He kykenivät myös refleктоimaan tilannettaan tarkkanäköisesti ja ennakoimaan tulevaa realistisen tuntuisesti. He osoittivat olevansa oman elämänsä suvereenia asiantuntijoita.

Taloussosiaaliryön teoreettisen viitekehysten mukaisesti taloudellisen toimintakykyisyyden voi päätellä johtavan taloudelliseen hyvinvointiin. Mutta tällöin eurot ja numerot ovat vain yksi osa taloutta. Taloutta ovat silloin yhtäläillä merkityksellisyyden kokeminen, rakentavat läheissuhteet, terveys, usko tulevaisuuteen ja yhdenvertainen toimijuus yhteiskunnan jäsenenä. En ole toisin sanoen vakuuttunut siitä, voiko taloudellista hyvinvointia erottaa muusta hyvinvoinnista ainakaan silloin, jos ihmisellä ei ole hallussaan huomattavaa varallisuutta.

Tutkielmani perusteella päätelen taloudellisen hyvinvoinnin juontuvan tutkimusaineiston osoittamasta taloudellisesta toimintakykyisyydestä, jonka osia ovat taloudellinen kyky toimia, taloudelliset mahdollisuudet toimia, sekä yleisinhimillinen toimintakyky. Niiden kautta ihmisen on mahdollista saavuttaa vapaus tehdä valintoja taloudellisten toimintojensa valikon puitteissa. Samaista vapautta voisi nimittää myös resilienssiksi. Se ei kuitenkaan määrittyisi aivan samoin kuin Saari (2020, 51) on sen luonnehtinut kimmoisuudeksi toistuvista taklauksista palautuessa. Määrittäisin resilienssin ennemminkin tulevaan suuntautuvaksi muutosjoustavuudeksi, tai pelivaraksi. Tällöin ihminen olisi pystynyt esimerkiksi säästämään jonkin verran varallisuutta, ylläpitämään terveyttä kannattelevia elämäntapoja, hän olisi pystynyt ylläpitämään rakentavia

läheissuhteita, hän kykenisi hakeutumaan tarvitsemiinsa palveluihin, hän tietäisi oikeuksistaan, ja hänellä olisi osaamista ottaa yhteyttä kolmannen sektorin toimijoihin. Jos hän tällaisissa olosuhteissa esimerkiksi sairastuisi johonkin pitkäaikaissairauteen, joka vaikuttaisi hänen tulonhankintaansa, niin hänellä olisi pelivaraa tarttua vaihtoehtoisiin keinoihin pärjätäkseen.

Asetin tutkielmani tarkoituksiksi monipuolistaa sosiaalityön tutkimusta taloussosiaalityön viitekehystä käsin Suomessa, sekä näkökulmien tarjoamisen taloussosiaalityön työtteen kehittämiseksi. Ymmärtääkseni vastaavaa taloussosiaalityön näkökulmaa ei ole aiemmin suomalaisessa köyhyystutkimuksessa sovellettu, joten tutkielmani tarjoaa yhden näkökulman lisää kotimaiseen taloussosiaalityön tieteelliseen keskusteluun. Toivon sen myös innostavan taloussosiaalityön työtteen käytännön kehittämistä ja rohkaisevan köyhyyttä kokeneiden näkemysten entistä syvempään huomioimiseen tällaisissa prosesseissa.

Sekä aiempien köyhyystutkimuksen tulosten että tutkielmani tulosten valossa taloussosiaalityön työtettä ei ole perusteltua kehittää erilliseksi siiloksi sosiaalityön kentässä. Näen taloussosiaalityön ennemminkin yhtenä sosiaalityöntekijöiden kokonaisvaltaista ammatillista tietoisuutta kasvattavana näkökulmana asiakastyöhön, sekä asiakkaiden asian ajamisena osattomuutta synnyttävien ja syventävien rakenteiden purkamiseksi. Taloussosiaalityön näkökulma auttaa ymmärtämään niin taloushaasteiden monisyisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin, kuin muiden inhimillisen elämän osa-alueiden limittyneisyyttä talouskysymyksiin. Se osoittaa niin ikään toimintakyvyn ja toimintamahdollisuuksien välisen yhteyden.

Kuten kaikessa sosiaalityössä, asiakkaan taloudellisen toimintakykyisyyden tukemisessa keskeisintä on aidosti kiinnostunut, luottamukseen ja toisen autonomian kunnioittamiseen perustuva kohtaaminen. Jotta asiakkaan tarpeista lähteminen voisi toteutua, tulisi sosiaalityössä olla valmius pidempiaikaiseen vierellä kulkemiseen. Ehkä taloustilanne on otollinen konkreettinen tema, josta käsin pureutua asiakkaan kanssa hänen kokonaistilanteeseensa ja päätyä hänen näkemyksestään saavutettavissa olevien tulevaisuuden tavoitteiden tukemiseen.

Koen onnistuneeni tutkimukseni avulla vastaamaan kohtuullisen hyvin asettamiini tutkimuskysymyksiin. Etukäteen jännitin, löytyisikö aineistosta riittävän monipuolisesti ilmaisia taloudellisen toimintakykyisyyden eri ulottuvuuksista, mutta pelko osoittautui turhaksi. Jos analyysi olisi tuntunut jäävän köyhäksi, niin otosta aineistosta olisi toki voinut laajentaa. Aineiston osalta on harmillista, ettei se ole sukupuolten suhteen tasaisemmin jakautunut. Nyt jäsenyys painottuu naisten ääneen. Teoreettinen viitekehys vaati yhteiskunnallisen kontekstin erilaisuuden tiedostamista. Taloussosiaalityön teoriaa on kehitetty Yhdysvalloissa, jossa yksityisen sektorin palveluilla on suurempi rooli. Analysoimissani kirjoitelmissa puolestaan korostuivat julkiset sosiaalietuudet, sekä sosiaali- ja työllisyyspalvelut.

Köyhyystutkimusta olisi mahdollista jatkaa taloussosiaalityön näkökulmasta useisiin suuntiin. Itse soveltamaani näkökulmaa voisi käyttää uudemman vastaavan köyhyyskirjoitelma-aineiston analysoimiseksi ja vertailla miten taloudellisen toimintakykyisyyden jäsenitys on muuttunut vuonna 2019 kerätyissä kirjoitelmissa. Uudempi aineisto on tallennettu Yhteiskunnalliseen tietoaarkistoon helmikuussa 2021. Sen ovat keränneet Elina Turunen ja Anna-Maria Isola (2019).

Analysoimani aineiston kirjoitelmien kirjoittajat olivat tekstiensä kieliasusta päätellen äidinkieleltään suomenkielisiä. Kuusikko-työryhmän Aikuissosiaalityön asiantuntijatyöryhmän raportin (2020, 3) mukaan Helsingin, Espoon ja Vantaan aikuissosiaalityön asiakkaista 31 – 35 prosenttia on kuitenkin vieraskielisiä. Olisikin hyvin kiinnostavaa tutkia sitä, miten vieraskieliset köyhyyttä kokeneet ihmiset jäsentävät taloudellista toimintakykyisyyttään, ja pohtia millaisia tarpeita se tuo taloussosiaalityön työtöiden kehittämiseksi.

Kirjoituskilpailuun osallistuminen asettaa vaatimuksia ihmisen toimintakykyisyydelle. Arvelen analysoimieni kirjoitelmien kirjoittajien sijoittuvan Saaren (2015, 124) huono-osaisuuden viisiportaisessa luokittelussa kolmeen lievimmän huono-osaisuuden tasoon, tai osan jopa kokonaan luokittelun ulkopuolelle. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin myös kahteen syvimpään huono-osaisuuden portaaseen lukeutuvien ihmisten taloudellisen toimintakykyisyyden hahmottaminen. Tällöin tulisi miettiä miten kerätä tutkimusaineisto asunnottomien ja laitoksiin sijoitettujen parissa.

Lopuksi yhtenä epämääräisenä, paneutumista kaipaavana seikkana jäi kaihertamaan köyhyys suhteessa varallisuuden kartuttamiseen. Taloudellisen toimintakykyisyyden, ja siten taloudelliseen hyvinvointiin liittyvän vapauden saavuttaminen näyttää edellyttävän jonkinasteista varallisuuden kartuttamista. Toisaalta viimesijaisia etuuksia ei myönnetä ihmiselle, jolla on varallisuutta. Ainoastaan kotina oleva omistusasunto on mahdollinen. Jonkun kirjoitelman kirjoittajaa mukaillen: etuuksien keskellä lopputulos on aina sama, teki mitä teki. Miten siis toimeentulotukea saava henkilö pystyisi alkaa kartuttamaan talouteensa pelivaraa ja sitoutua tulevaisuuden tavoitteisiin?

LÄHTEET

- Aaltio, Elina (2013) Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki: Gaudeamus.
- Abramovitz, Mimi & Sherraden, Margaret (2016) Case to Cause: Back to the Future. *Journal of Social Work Education* 52 (1). [online] <https://www.researchgate.net/profile/Mimi-Abramovitz/publication/305172785_Case_to_Cause_Back_to_the_Future/links/5b5a5d12458515c4b24a01ef/Case-to-Cause-Back-to-the-Future.pdf>. Luettu 13.4.2021.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Callahan, Christine & Jacobson Frey, Jodi & Imboden, Rachel (2020) Introduction: background, history and need. Teoksessa Christine Callahan & Jodi Jacobson Frey & Rachel Imboden (toim.) *The Routledge Handbook on Financial Social Work*. New York: Routledge. [online] <https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=LNa_DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT10&dq=The+Routledge+Handbook+on+Financial+Social+Work.+Direct+Practice+with+Vulnerable+People#v=onepage&q=The%20Routledge%20Handbook%20on%20Financial%20Social%20Work.%20Direct%20Practice%20with%20Vulnerable%20People&f=false> Katsottu 10.4.2021.
- Caplan, Mary & Sherraden, Margaret & Bae, Junghee (2018) Financial Capability as Social Investment. *Journal of sociology and social welfare* 45 (4). [online] <<https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4247&context=jssw>>. Luettu 13.4.2021.
- Gillet, Jade E. & Crisp, Dimity A. (2017) Examining coping style and the relationship between stress and subjective well-being in Australia's 'sandwich generation'. *Australasian Journal on Ageing* 2017 (36/3) [online] <<https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.helsinki.fi/doi/pdfdirect/10.1111/ajag.12439>>. Luettu 27.2.2021.
- Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (2016) Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Hannu (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus. 145 – 160.
- Hekkala, Marja & Mattila, Juuli (2019) Lähiöihin jalkautuva verkostoitunut taloussosiaalityö ryhmissä. Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) *Avauksia taloussosiaalityöstä*. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 53 – 64.
- Hietala, Sanja (2015). Köyhyydestä selviytymisen monet kasvot. Selviytymiseen johtavia tekijöitä ja köyhyyden jättämiä jälkiä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. *Sosiaalityön pro gradu -tutkielma*. [online] <URN:NBN:fi:juu-201506242422> Luettu 23.9.2020.
- Hiilamo, Kirsi (2003) Alkusanat. Teoksessa Kirsi Hiilamo (toim.) *Elämän ruuhkavuodet. Kertomuksia vanhemmuudesta*. Helsinki: Kirjapaja. 7 – 8.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

- Hirvilampi, Tuuli & Mäki, Sari (2013) Toimeentulovaikeuksia, yksinäisyyttä ja alemmuuden kokemuksia. Perusturvan saajien rajalliset toimintamahdollisuudet. Teoksessa Olli Kangas & Mikko Niemelä & Anu Raijas (toim.) Takaisin perusteisiin. Perusturvan riittävyys kulutuksen näkökulmasta. Helsinki: Kela. 120 – 141. [online] <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42400/Takaisin+perusteisiin.pdf;jsessionid=55C1C7AEC4716B8E324B416F4B18B858?sequence=1>> Luettu 27.9.2020.
- Hänninen, Vilma (2002) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, Vilma (2018) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus. 161 – 179.
- Iivonen, Saija & Vaalavuo, Maria (2020) Joka kymmenes työkäinen suomalainen elää köyhyyydessä – miltä tilanne näyttää eurooppalaisessa vertailussa? Turun yliopisto & Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. [online] <<https://invest.utu.fi/wp-content/uploads/2020/12/Joka-kymmenes-ty%C3%B6k%C3%A4inen-suomalainen-el%C3%A4%C3%A4-k%C3%B6yhyyydess%C3%A4.pdf>>. Luettu 23.3.2021.
- Isola, Anna-Maria (2012) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: seuranta-aineisto 2012 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-12-04). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2795>.
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka 2016 (2) [online] <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130412/yp1602_isola.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Luettu 23.8.2020.
- Johnson, Elizabeth & Sherraden, Margaret (2007) From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth. *The Journal of Sociology & Social Welfare* 34 (3) [online] <<https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3276&context=jssw>>. Luettu 13.4.2021.
- Kaartti, Noora & Korvela, Pirjo (2014) Aika- ja perhekäsitykset ruuhkavuosien määrittäjinä. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. 146 – 167.
- Kainulainen, Sakari (2019) Milloin tulot riittävät edes kohtuulliseen elämään? *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1) [online] <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137608/YP1901_Kainulainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 25.3.2021.
- Karjalainen, Sirpa (2019) Taloussosiaalityötä kehittämässä. Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. [online] <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>>. Luettu 5.4.2021.
- Kauhanen, Arttu & Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2020) Köyhyys ja köyhyyden pitkittyminen Suomessa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 116 (1) [online]

- <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2020/02/KAK_1_2020_WEB-8-31.pdf>. Luettu 22.3.2021.
- Kingsmill, Suzanne & Schlesinger, Benjamin (2000) *The Family Squeeze. Surviving the Sandwich Generation*. Toronto: University of Toronto Press. [online] <<https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/lib/helsinki-ebooks/reader.action?docID=4670174>>. Luettu 27.2.2021.
- Kuusikko-työryhmän Aikuissosiaalityön asiantuntijatyöryhmä (2020) *Kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityö ja toimeentulotukivuonna 2019*. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 3/2020. [online] <https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/20_06_23_Kuusikko_aikuissosiaalityo_ja_toimeentulotuki_2019.pdf> Luettu 24.2.2021.
- Leemann, Lars & Isola, Anna-Maria & Kukkonen, Minna & Puromäki, Henna & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2018) *Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [online] <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136551/URN_ISBN_978-952-343-119-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 3.4.2021.
- Mukkila, Susanna & Ilmakunnas, Ilari & Moisio, Pasi & Saikkonen, Paula (2017) *Perusturvan riittävyys ja köyhyys 2017*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [online] <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135425/Suomensosiaalinen_tila_4_2017_final2_korjattu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 25.3.2021.
- Nussbaum, Martha (2003) *Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice*. *Feminist Economics* 9 (2-3) [online] <<https://www.tandfonline-com.libproxy.helsinki.fi/doi/pdf/10.1080/1354570022000077926?needAccess=true>>. Luettu 18.4.2021.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. 9–36.
- Saari, Juho (2015) *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho & Meriluoto, Laura & Behm, Miia (2017) *Oman elämänsä asiantuntijat – selviytyminen viimesijaisella turvalla*. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: Tampere University Press. [online] <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100775/Saari_Sosiaaliturvariippuvuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 27.9.2020.
- Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarinen, Kaisa & Hietikko, Päivi (2020) *Sosiaalinen raportti aikuissosiaalityön asiakkaista Helsingissä*. [online] <<https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi/Sosiaalinen-raportti-aikuissosiaalityon-asiakkaat-2020.pdf>>. Luettu 28.2.2021.
- Scanlon, Edward & Sanders, Cynthia (2017) *Financial Capability and Asset Building: A Transformational Practice Framework*. *Advances in Social Work* 18 (2)

- [online] <<https://doaj.org/article/548bccb17e6a4de4983e46ed67a65655>>. Luettu 16.4.2021.
- Sen, Amartya (1992) *Inequality Reexamined*. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, Amartya (1993) *Capability and Well-Being*. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Oxford University Press, 30–53.
- Sen, Amartya (2000) *Development as Freedom*. New Delhi: Oxford University Press.
- Sen, Amartya (2010) *The Idea of Justice*. London, Penguin Books.
- Sherraden, Margaret (2010) *Financial Capability: What Is It, and How Can It Be Created?* CSD Working Papers No 10-17. St. Louis: Washington University in St. Louis.
- Sherraden, Margaret & Birkenmaier, Julie & Collins, Michael (2018) *Financial Capability and Asset Building in Vulnerable Households. Theory and Practice*. New York: Oxford University Press. [online] <<https://books.google.fi/books?id=rGZRDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=capability+and+asset+building+in+vulnerable+households&hl=fi&sa=X&ved=2ahUKEwiqmvK8qPTvAhXD6aQKHcMjBzQQ6AEwAHoECAQQAg#v=onepage&q=capability%20and%20asset%20building%20in%20vulnerable%20households&f=false>>. Luettu 10.4.2021.
- Sherraden, Margaret & Huang, Jin (2019) *Financial Social Work. The Encyclopedia of Social Work*. National Association of Social Workers Press and Oxford University Press. [online] <<https://oxfordre-com.ezproxy.jyu.fi/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-923>> Luettu 28.6.2020.
- Sherraden, Margaret & Laux, Sharon & Kaufman, Cassandra (2008) *Financial Education for Social Workers*. *Journal of Community Practice* 15 (3) [online] <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J125v15n03_02>. Luettu 13.4.2021.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turunen, Elina & Isola Anna-Maria (2019) *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailu 2019*. [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-11-25). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3475>.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. [online] <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvoinnin_ohje_2019.pdf> Luettu 20.2.2021.
- Viitasalo, Katri (2019) *Mistä taloussosiaalityössä on kyse?* Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) *Avauksia taloussosiaalityöstä*. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. [online] <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>>. Luettu 15.7.2020.

- Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko. Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [online] <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/57201/978-951-39-7340-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Luettu 3.8.2020.
- Zechner, Minna (2019) Olosuhteet vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn. Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 8 – 15. [online] <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>>. Luettu 4.4.2021.
- Zechner, Minna & Karjalainen, Sirpa & Viitasalo, Katri (2019) (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. [online] <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>>. Luettu 4.4.2021.

